

Nr 149

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående utformningen av det särskilda stödet åt det mindre jordbruket; given Stockholms slott den 17 april 1959.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Gösta Netzen

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås, att det nuvarande producentbidraget till innehavare av mindre jordbruk ersättes med ett arealtillägg, som utgår med efter åkerarealen varierande belopp inom intervallet 2.1—10.0 hektar åker och sammanlagt beräknas till ungefär 37 000 000 kronor. Arealtilletet skall i princip gälla de brukare, som bedrivit jordbruk på brukningsenheterna den 1 juli 1959. En inkomst- och förmögenhetsgräns föreslås beträffande tillägget och vidare uppställs krav på bidragstagarens mantalsskrivning å brukningsenheten. Vidare föreslås i viss mån jämkade regler för nytillträdande brukare mot vad som nu gäller beträffande producentbidrag.

Det nuvarande leveranstilletet på mjölk skall enligt i propositionen framlagda förslag bibehållas, varvid dock bidragsskalan skall ändras, så att tilletet i större utsträckning kommer mindre brukningsenheter till godo. Totalkostnaden för det ändrade leveranstilletet beräknas till 44 000 000 kronor.

Slutligen föreslås i propositionen, att det extra mjölkpristilletet i norra Sverige uppskrives med ungefär 20 procent och därmed totalt kommer att uppgå till 33 000 000 kronor.

Totalkostnaden för det i propositionen föreslagna stödsystemet anges till 114 000 000 kronor. Det nuvarande producentbidraget, leveranstillägget och extra mjölkpristillägget i norra Sverige beräknas 1959/60 uppgå till sammanlagt omkring 107 000 000 kronor. Det föreslagna stödsystemet innebär sålunda en total bidragshöjning med 7 000 000 kronor, men genom omfördelningen av stödet beräknas bidragen till jordbruk under 10 hektar öka med 9 000 000 kronor.

Arealtillägget föreslås första gången skola utbetalas sommaren 1960 och avse kalenderåret 1959. Ändringen av leveranstillägget föreslås bli genomförd från och med den 1 september 1959. Vid denna tidpunkt skall även höjningen av det extra mjölkpristillägget i norra Sverige träda i kraft.

De för arealtillägg, leveranstillägg och extra mjölkpristillägg erforderliga medlen föreslås skola sammanföras till ett reservationsanslag, benämnt Särskilt stöd åt det mindre jordbruket.

Utdrag ur protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 april 1959.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Netzén, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter *fråga om utformningen av det särskilda stödet åt det mindre jordbruket* samt anför därvid.

Inledning

Genom beslut den 3 juni 1955 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sakkunniga för att verkställa översyn av det särskilda stödet till mindre jordbruk.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga dåvarande landshövdingen i Västerbottens län E. Lindberg, tillika ordförande, riksdagsmännen A. Andersson, Ryggestad, E. Hæggbloom, Kåremo, F. Jansson, Benestad, Jon N. Jonsson, Fjäle, samt W. Svensson, Ljungskile. De sakkunniga antog benämningen utredningen om småbruksstöd. Sedan landshövding Lindberg avlidit den 10 november 1957 förordnades den 19 november 1957 riksdagsmannen Jon N. Jonsson att såsom ordförande leda utredningens arbete.

Den 22 juli 1955 förordnades dels filosofie licentiaten K. Säck och agronomie licentiaten P. Grabö att vara sekreterare resp. biträdande sekreterare hos utredningen, dels ordföranden i Svenska lantarbetareförbundet A. Johansson och Grabö att såsom experter biträda utredningen. Experterna har deltagit såväl i överläggningarna inom utredningen som i utformningen av dess beslut. Vid betänkandet har fogats ett av herr Johansson avgivet särskilt yttrande beträffande vissa punkter vid detaljutformningen av det av utredningen föreslagna arealtillägget. Herr Grabö, som den 20 maj 1957 tillträdde befattningen som lantbruksrepresentant vid beskickningen i Washington, har därefter icke personligen kunnat närvara vid utredningens sammanträden.

Utredningen om småbruksstöd har i februari 1958 avgivit betänkande angående småbrukarstödet (SOU 1958: 7).

Över betänkandet har efter remiss yttranden avgivits av statskontoret, arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen, statistiska centralbyrån, lantbruks-

styrelsen, statens jordbruksnämnd, riksskattenämnden, Hushållningssällskapens förbund, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk, Landsorganisationen, Kooperativa förbundet, Småbrukarnas riksförbund, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges akademikers centralorganisation samt Taxeringsnämndsordförandenas riksförbund. Vidare har beträffande det administrativa förfarandet vid utbetalningen av det av utredningen föreslagna arealtillägget efter remiss yttranden avgivits av länsstyrelserna i Jönköpings, Skaraborgs, Västerbottens och Norrbottens län. Särskild skrivelse angående områdesindelningen för extra mjölkpristillägget i norra Sverige har den 27 november 1958 inkommit från Hälsinglands föreningsnämnd, Hälsinglands provinsförbund av Riksförbundet Landsbygdens folk, norra och västra Hälsinglands mejeriförbund, Ljusdalsortens andelsmejeriförening u. p. a., södra Hälsinglands mejeriförening u. p. a. och Hudiksvallsortens andelsmejeriförening u. p. a. Över denna skrivelse har efter remiss yttrande avgivits av statens jordbruksnämnd, Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk.

I detta sammanhang torde få anmälas, att den år 1948 tillsatta utredningen angående småbrukens möjligheter att uppnå full lönsamhet genom specialisering av produktionen (småbruksutredningen) den 16 februari 1955 överlämnat betänkande med utredning rörande det mindre jordbrukets möjligheter att uppnå bättre lönsamhet (SOU 1955:7). Över betänkandet har, efter remiss, yttranden avgivits av ett flertal myndigheter och organisationer. I betänkandet har småbruksutredningen framfört ett antal förslag och rekommendationer, vilkas genomförande enligt utredningens mening skulle bidra till att höja de mindre jordbrukens lönsamhet. De myndigheter och organisationer som yttrat sig häröver har i vissa frågor enhälligt anslutit sig till småbruksutredningens förslag. I andra frågor åter har meningarna om det lämpliga eller ändamålsenliga i förslagen gått isär.

Småbruksutredningens förslag och rekommendationer har efter hand prövats i samband med bl. a. behandlingen av anslagsäskanden från olika myndigheter och förslag från andra utredningar eller i samband med utfärdandet av direktiv för vissa senare tillsatta kommittéer. Sålunda behandlas småbruksutredningens förslag om intensifierad upplysnings- och rådgivningsverksamhet beträffande beteskultur, byggnader samt frukt- och bärödligen ävensom i vissa undersöknings-, upplysnings- och undervisningsfrågor berörande lantmannaskolor och hushållningssällskap samt utredningens synpunkter på tekniska och ekonomiska problem av betydelse för småbrukets frukt- och bärödligen av 1955 års lantbruksundervisningskommitté, jordbruksupplysningskommittén samt trädgårdsnäringsutredningen. Småbruksutredningens förslag om utredning rörande den framtida mjölkproduktionen och avsättningen av mjölk och mjölkprodukter har beaktats i samband med att Kungl. Maj:t den 9 november 1956 lämnade statens jordbruksnämnd uppdrag att utreda berörda frågor.

Det nuvarande småbrukarstödet

I samband med fastställandet av riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken beslöt 1947 års riksdag även vissa ändringar beträffande ett redan tidigare utgående s. k. *producentbidrag* för mjölk. De nya bestämmelserna, som trädde i kraft den 1 juli 1948, innebar bl. a., att arealgränsen sänktes från 15 till 10 ha. Bidraget utgick med 12 öre per kg för en till mejeri levererad kvantitet av 4 000 kg mjölk per år. Därefter kvarstod bidraget oförändrat vid maximibeloppet 480 kr. per år för årsleveranser mellan 4 000 och 7 000 kg. För kvantiteter överstigande 7 000 kg reducerades bidraget med 3 öre per kg och upphörde således helt vid 23 000 kg.

För mjölkproducenter utan möjlighet att leverera mjölk till mejeri infördes ett s. k. kontantbidrag, som baserades på antalet kor och i övrigt utformades efter samma förutsättningar som producentbidraget. Vid beviljandet av kontantbidrag fästes avgörande vikt vid brukningsenhetens läge i förhållande till mejeriets körlinje och detta bidrag fick således utgå endast om med hänsyn till avståndet till körlinjen leverans av praktiska skäl var utesluten. Undantag gjordes dock för de fall, då ett rent lokalt behov av mjölk förelåg och detta behov icke kunde täckas genom leverans från annan brukningsenhet eller från mejeri. Kontantbidragets storlek bestämdes med utgångspunkt från det genomsnittliga antalet kor på vederbörande brukningsenhet under åren 1944—46, varvid maximibeloppet var 480 kr.

Producent- och kontantbidrag skulle utgå till alla jordbrukare, vilka den 1 juli 1948 innehade brukningsenheter, som bestod av högst 10 ha åker och till åker omräknad ängs- och betesmark. Bidrag kunde även beviljas innehavare av större brukningsenhet om avkastningsförmågan på grund av dålig ägoanordning eller dålig beskaffenhet hos åkerjorden var så låg, att den motsvarade avkastningsförmågan hos en genomsnittlig fastighet i orten med en åkerareal av högst 10 ha och utan annan naturtillgång. Jordbrukare, som efter den 30 juni 1948 förvärvat eller arrenderat brukningsenhet av angivet slag, har endast under vissa förutsättningar efter prövning i varje särskilt fall kunnat erhålla bidrag. Således har släktskap med föregående bidragsberättigad brukare under vissa förhållanden medfört bidragsrätt för den nytillträdande. Vidare har brukningsenhetens behov av tillskottsjord under vissa omständigheter ansetts utgöra skäl för bidrag till den nytillträdande intill dess sådan komplettering genomförts.

Fr. o. m. den 1 januari 1953 genomfördes åter en omläggning av producentbidraget. Bidraget avkopplades från den löpande mjölkproduktionen. Det fastställdes, att bidraget skulle utgå med ett fast belopp, beräknat efter den genomsnittliga mjölkleveransen under perioden 1 juli 1948—30 juni 1952. Bidragsskalan utformades, så att bidraget skulle utgå med 10 öre per kg för de första 1 000 kg samt att det därefter skulle lämnas med 9 öre per kg för de andra 1 000 kg, 8 öre per kg för de tredje 1 000 kg, 9 öre per kg för de fjärde 1 000 kg och 2 öre per kg för de femte 1 000 kg i genomsnitt-

lig årsleverans. Vid en leverans av 5 000—10 000 kg skulle bidraget utgå oförändrat med 380 kr., medan vid en leverans överstigande 10 000 kg avdrag skulle göras med 3 öre för varje överskjutande kg.

I samband med omläggningen av kontant- och producentbidragen genomfördes en inkomst- och förmögenhetsprövning. Bidrag skulle icke utgå till sådana brukare, beträffande vilka det med hänsyn till deras inkomst- och förmögenhetsförhållanden var uppenbart, att de icke var beroende av jordbruket för sin utkomst. I de med anledning härav av lantbruksstyrelsen till lantbruksnämnderna utfärdade anvisningarna angavs, att en brukare, vars inkomster av andra förvärvskällor än jordbruk sammanlagt var av sådan storlek, att han uppenbarligen icke var beroende av jordbruket på brukningsenheten för sin utkomst, skulle uteslutas från bidragsrätt. Med hänsyn till syftet med bidragen skulle enligt lantbruksstyrelsens mening bidrag i regel icke komma i fråga, då brukarens inkomst av annat än jordbruk kunde antagas normalt uppgå till eller överstiga ett belopp, motsvarande den genomsnittliga årsinkomsten för lantarbetare. Till inkomst av jordbruk skulle härvid icke hänföras inkomst av skogsbruk och fiske och ej heller exempelvis inkomst av en vid sidan av jordbruket bedriven handels-trädgårdsrörelse. Vid bedömningen av om brukaren kunde anses vara oberoende av jordbruket för sin utkomst, skulle emellertid även hans förmögenhetsförhållanden beaktas. Någon generell förmögenhetsgräns uppställdes härvid icke. Avgörande i denna fråga skulle vara huruvida enligt lantbruksnämndens uppfattning brukarens förmögenhetsförhållanden var sådana, att ett stöd av producentbidragets karaktär icke kunde anses befogat. Det skulle således från fall till fall bedömas, om det med hänsyn till brukarens förmögenhetsförhållanden kunde anses skäligt, att bidragsrätten bortföll redan vid en lägre inkomst av förvärvskällor vid sidan av jordbruket än som motsvarar den genomsnittliga lantarbetarlönen.

Effekten av inkomst- och förmögenhetsprövningen kan belysas med följande siffror.

Enligt lantbruksstyrelsens statistik rörande lantbruksnämndernas verksamhet under kalenderåret 1953 uppgick antalet producent- och kontantbidragstagare den 31 december 1952 till 183 639, varav 156 169 producentbidragstagare och 27 470 kontantbidragstagare. Det för året 1952 totalt utbetalda bidragsbeloppet, som utgick från producentbidragsanslaget för budgetåret 1952/53, utgjorde 68 500 000 kr. Efter omprövningen och slutlig prövning av vissa tillkommande ansökningar ävensom av besvärärenden uppgick antalet bidragstagare för år 1953 till 143 845 med ett totalt bidragsbelopp på 46 100 000 kr. Antalet bidragsberättigade sjönk således mellan ifrågakvarande år med ungefär 40 000 och bidragsbeloppet minskade med omkring 22 000 000 kr. Antalet bidragstagare för år 1954 uppgick till 141 401 och det utbetalda beloppet till 44 800 000 kr. År 1955 minskade antalet bidragstagare till 137 452 med ett sammanlagt bidragsbelopp på 43 400 000 kr.

Vid behovsprövningen har lantbruksnämnderna i anslutning till de utfärdade anvisningarna i princip tagit hänsyn till brukarens inkomst- och

förmögenhetsförhållanden år 1952. I tveksamma fall har dock flera års inkomster ansetts böra läggas till grund för bedömningen av om brukaren normalt kunde anses ha en inkomst vid sidan om jordbruket, som borde utesluta från bidragsrätt. Inkomster av skogskörslor, som ofta varierar avsevärt från år till år, har bedömts försiktigt och i många fall med ledning av uppgifter om flera års inkomster. Inkomsterna av skog har varit föremål för särskild bedömning. Sålunda har en beräkning skett av den genomsnittliga årliga avkastningen av skogen. Nämnderna har därvid i stor utsträckning använt sig av de värden i fråga om bonitet och relativ skogstillgång, som tillämpats vid 1952 års fastighetstaxering. Den på så sätt framräknade årsavkastningen av skogen har därefter åsatts ett jämförelsevis lågt virkespris per kubikmeter skog på rot. Förmögenhetens inverkan på bidragsbehovet skulle som förut nämnts icke bedömas efter någon generell gräns. Nämnderna torde dock i allmänhet ha tillämnat efter de olika förhållandena avpassade normer för i vilken utsträckning inkomst vid sidan av jordbruket i förening med förmögenhet skulle utesluta från bidragsrätt.

Lantbruksstyrelsen har vid prövning av besvär över lantbruksnämndernas beslut i fråga om behovsprövningen i stort sett godkänt de inkomstgränser och den skogsvärdering nämnderna tillämnat. Beträffande förmögenhetens inverkan på bidragsbehovet har styrelsen i praxis stannat för att en förmögenhet på 50 000 kr. som regel borde utesluta från bidragsrätt.

Den inkomst- och förmögenhetsprövning, som företogs i anledning av bidragens omläggning fr. o. m. den 1 januari 1953, har därefter icke omprövats. Förändringar i inkomst- och förmögenhetsförhållandena, som inträtt efter nämnda tidpunkt, har sålunda icke fortlöpande kontrollerats. Ej heller har den, som vid behovsprövningen uteslutits från bidrag, ansetts kunna återfå bidraget i anledning av minskning av inkomsterna under senare år.

Fr. o. m. den 1 mars 1952 har ett s. k. *leveranstillägg* utgått på all till mejeri levererad mjölk. Fram till september 1954 utgick leveranstillägget med 5 öre per kg för den del av leveransen, som låg mellan 4 000 och 10 000 kg per år, medan tillägget för leveranser över 10 000 kg utgick med oförändrat 300 kr. oavsett årsleveransens storlek.

Fr. o. m. regleringsåret 1954/55 utgår leveranstillägget med 3 öre per kg för leveranser upp till 10 000 kg, maximibidraget 300 kr. kvarstår oförändrat till en årsleverans av 25 000 kg, varefter det minskas med 6 öre per kg för överskjutande kvantitet och således upphör vid 30 000 kg. Leveranstillägg under 30 kr. per år utbetalas ej.

Omläggningen av leveranstillägget 1954/55 innebar i första hand att leveranstillägget till jordbruk över 20 ha begränsades. Samtidigt förstärktes stödet till jordbruk under 10 ha något, medan totalbeloppet till jordbruk i basjordbrukens storleksgrupp förblev i stort sett oförändrat. Eftersom botenkvantiteten på 4 000 kg i årsleverans slopades, kom bidraget även jordbruk med begränsad mjölkproduktion till godo. För leverantörer av upp till 4 000 kg per år betydde omläggningen en förbättring av mjölkpriset med

3,0 öre per kg, medan för leverantörer av 10 000 kg det effektiva mjölkpriset icke ändrades genom omläggningen av leveranstillägget. För leverantörer av mer än 25 000 kg betydde ändringen en bidragsminskning, som vid exempelvis en årsleverans av 29 500 kg innebar en minskning av det effektiva mjölkpriset med 1,02 öre per kg.

Ett *extra mjölkpristillägg i norra Sverige* infördes under mjölkregleringens tidigare skede i form av en eftergift av andelen i exportstödet för de norrländska prisutjämningsdistrikten. Tillägget utgick per kg mjölkfett för den vid mejerierna invägda mjölken och motsvarade i början av 1950-talet inom olika områden lägst ungefär 1 öre per kg och högst 5 öre per kg. Fr. o. m. den 1 september 1951 infördes ett nytt mjölkpristillägg, kallat clearingtillägg. Detta clearingtillägg utgick i likhet med det extra mjölkpristillägget med varierande belopp efter en geografisk områdesindelning. Till skillnad från det extra mjölkpristillägget lämnades dock clearingtillägget även till jordbruk inom de sämre jordbruksområdena i södra och mellersta Sverige. Pristillägget varierade mellan 0,5 och 2,4 öre per kg mjölk. Slutligen kan bland de tidigare bidragsformerna nämnas ett särskilt körlijnjebidrag, som utgick från slutet av år 1941 fram till år 1951, och hade till syfte att främja leveranser från avlägset boende producenter.

Väsentliga ändringar i bidragssystemet genomfördes i samband med pris-sättningen för senare delen av produktionsåret 1951/52. Dessa ändringar kom att gälla fr. o. m. den 1 mars 1952. Det ansågs förenat med betydande olägenheter att tillämpa flera olika bidragsformer för i stort sett enahanda ändamål och man ville därför minska bidragsformernas antal och förenkla systemet. På grund av svårigheter att åstadkomma en efter de naturliga produktionsförhållandena anpassad områdestilldelning hade därjämte praktiska svårigheter och olägenheter yppat sig beträffande tillämpningen av clearingtillägget i södra och mellersta Sverige. Det hade vidare visat sig vara omöjligt att åstadkomma en sådan områdesindelning, som anslöt sig till gränserna för mejeriernas tillförselområden. Med anledning härav slopades clearingtillägget som bidragsform och det tidigare nämnda leveranstillägget infördes. Samtidigt inarbetades i systemet viss kompensation för tidigare utgående körlijnjebidrag. Efter omläggningen har differentieringen av producentpriset på mjölk skett dels genom extra mjölkpristillägg i norra Sverige, baserat på en områdesindelning, dels genom leveranstillägg, som i norra Sverige kompletterar det extra mjölkpristillägget och i andra delar av landet har ersatt clearingtillägget. Extra mjölkpristillägget i norra Sverige utgår med lägst 30 öre per kg mjölkfett och högst 180 öre per kg mjölkfett.

Bakgrunden till utredningens förslag

Utredningen om småbruksstöd berör inledningsvis grundlinjerna för den svenska jordbrukspolitiken och behandlar därvid bl. a. de förändringar, som under 1900-talet har inträffat i statsmakternas inställning till små-

bruksfrågan. Under långa tider bestämdes denna inställning av den undersysselsättning, som kännetecknade vårt samhälle under befolkningsexpansionens tidevarv. Genom att utvidga försörjningsmöjligheterna inom landet sökte statsmakterna motverka den omfattande emigrationen. Nyodling och bildandet av nya brukningsenheter kom därvid i förgrunden. Inom ramen för egnahemsverksamheten lämnades således lån till bildandet av egnahem och härigenom främjades också uppdelningen av större jordbruk i smärre enheter. Samtidigt sökte man dock även förbättra de lägre inkomsttagarnas ställning inom jordbruket genom att stödja införandet av effektivare produktionsmetoder.

De förhållanden, som tidigare hade varit bestämmande för småbrukspolitiken, ändrades så småningom. Befolkningstrycket lättades, emigrationen upphörde och det industrialiserade Sverige fick i stället vidkännas ett kännbart arbetskraftsunderskott. Samtidigt undergick även jordbrukets produktionsmetoder genomgripande förändringar. I 1947 års riksdagsbeslut angående utformningen av den framtida jordbrukspolitiken underströks därför vikten av en strukturrationalisering, varigenom man skulle söka avhjälpa den på många håll långt gångna ägosplittringen, så att de brukningsenheter, vilkas brukare hämtade sin huvudsakliga inkomst från jordbruket, kunde få en sådan storlek och form, att framstegen på det jordbrukstekniska området kunde utnyttjas och brukarna få full och effektiv sysselsättning. Enligt 1947 års riksdagsbeslut skulle statsmakterna under den tid, som måste åtgå, till dess rationaliseringen kunde genomföras, vid sidan av det allmänna prisstödet lämna innehavarna av mindre jordbruk ett särskilt stöd i den mån behov därav kunde anses föreligga. Detta särskilda stöd angavs ha till syfte att åtminstone delvis utjämna det lönsamhetsunderskott, som föreligger vid ifrågavarande brukningsenheter på grund av deras otillfredsställande beskaffenhet. Man skulle alltså under nämnda övergångstid bereda brukarna av sagda brukningsenheter ett bistånd från det allmännas sida, vilket stod i rimligt förhållande till den lönsamhet, som mera rationella brukningsenheter kunde uppnå vid den av statsmakterna stödda prisnivån på jordbrukets produkter.

Efter den inledande redogörelsen för huvudlinjerna i jordbrukspolitiken berör utredningen om småbruksstöd vissa spörsmål, som har varit avgörande för dess ställningstaganden till utformningen av det särskilda stödet till mindre jordbruk. Dessa spörsmål har varit förknippade med frågan om *den framtida marknadsutvecklingen, jordbrukets strukturförändringar och småbrukets inkomstläge.*

Den framtida marknadsutvecklingen

Utredningen om småbruksstöd framhåller, att den internationella marknaden för jordbruksvaror präglas av omfattande protektionistiska åtgärder i olika länder. Den allmänna avskärmningen av de nationella marknaderna från den internationella leder därvid på två vägar till ökade överskott. Ge-

nom olika åtgärder höjes den inhemska prisnivån såväl i producent- som konsumentledet. De höjda konsumentpriserna medför därvid, att förbrukningen begränsas, samtidigt som höjda producentpriser stimulerar till ökad produktion. Uppstår sedan på den internationella marknaden överskott av en produkt och de internationella priserna på grund härav sjunker, påverkar detta icke priserna i olika länder. De lägre priserna i den internationella handeln påverkar ej konsumentpriserna i olika länder och det blir således ingen stimulans till en konsumtionsökning, som skulle kunna absorbera överskotten. Ej heller medför sänkta internationella priser en produktionsbegränsning i fråga om överskottsvaran. I huvudsak oförändrade producentpriser i olika länder kan i stället fortfarande stimulera till en ökning av produktionen.

Utredningen berör därefter strävandena att liberalisera den internationella jordbrukshandeln och anför därvid följande.

Strävandena att liberalisera den internationella handeln med jordbruksprodukter har hittills icke lett till några mera genomgripande resultat. Under år 1957 har dock frågan om en friare handel inom ett större område aktualiserats genom 6 europeiska länders¹ beslut om en stegvis övergång till en gemensam marknad, varvid även jordbruket skulle följa med. I detta sammanhang har frågan om ett västeuropeiskt frihandelsområde kommit i diskussionens brännpunkt. Det är dock ännu svårt att bedöma en eventuell integrations marknadsmässiga effekt. Åtgärderna, som på längre sikt givetvis kan bli av stor betydelse för det europeiska jordbrukets utveckling, torde emellertid icke komma att mera väsentligt påverka marknadsläget förrän efter en tämligen lång övergångstid.

Utredningen understryker fortsättningsvis, att de hävdvunna förhållandena på den internationella jordbruksmarknaden givetvis så småningom helt kan omkastas genom en ökad köpkraft i Asien. Stora konsumtionsreserver föreligger i de asiatiska länderna men dessa har hittills på grund av bristande köpkraft föga påverkat den internationella marknadsutvecklingen. Det är därför enligt utredningens uppfattning möjligt, att utvecklingen leder till en situation, då den stigande efterfrågan på livsmedel kräver, att allt sämre mark tages i anspråk för jordbruksproduktionen, och då de bättre rustade jordbruksländerna kan räkna med en säker och välbetald avsättning för sina överskott. Utredningen framhåller emellertid, att det här under alla förhållanden gäller en utveckling på ganska lång sikt och att under åtskilliga år framåt utvecklingen på den internationella jordbruksmarknaden fortfarande torde komma att påverkas av läget inom den traditionella länderkretsen.

Under 1950-talet har bl. a. den västeuropeiska jordbruksproduktionen stigit i snabbare takt än befolkningen och detta kan synas tyda på en utveckling mot alltmer ökade överskott av jordbruksprodukter. Utredningen påpekar dock i detta sammanhang, att även i Västerlandet näringsstandarden på många håll långtifrån är optimal. Exempelvis torde även i Sverige livsmedelsförbrukningen ytterligare kunna utvidgas genom en övergång till ökad förbrukning av högförädlade livsmedel. Å andra sidan bör man enligt

¹ Frankrike, Västtyskland, Italien, Belgien, Nederländerna och Luxemburg.

utredningen taga med i beräkningen, att jordbruksproduktionen i Europa kan fortsätta att öka i snabb takt. Produktionsförhållandena i många europeiska länder är nämligen ännu sådana, att även förhållandevis små förbättringar i produktionsmetoderna kan leda till en väsentligt ökad avkastning. Utredningen understryker härvid, att det särskilt i fråga om animalier föreligger tydliga tendenser till produktionsutvidgning. I åtskilliga europeiska länder dominerar nämligen mindre, på animalieproduktion inriktade brukningsenheter och vid dessa kan strävandena att uppnå förbättrade inkomster leda till en intensifierad produktion.

Med hänsyn till det anförda anser utredningen det sannolikt, att de nuvarande förhållandena under åtskilliga år framåt förblir gällande på den internationella jordbruksmarknaden. Detta innebär bl. a., att man vid export bör räkna med priser, vilka icke oväsentligt understiger den prisnivå, som kan anses ge vår jordbruksbefolkning en skälig inkomststandard. En omfattande överskottsproduktion på varuområden med begränsade avsättningsmöjligheter kan härvid enligt utredningens uppfattning leda till betydande svårigheter vid förverkligandet av den jordbrukspolitiska inkomstmålsättningen.

Utredningen om småbruksstöd påminner om att jordbruksprisutredningen, som utformade förslaget till ett nytt prissättningssystem för jordbruksprodukter, även utförde vissa beräkningar angående konsumtions- och produktionsutvecklingen. Under förutsättning av normal skörd angav dessa beräkningar för prognosåret 1960/61 ett överskott av jordbruksprodukter, som svarade mot produktionen på ungefär 15 procent av den för detta år beräknade åkerarealen.

I en bilaga till utredningens om småbruksstöd betänkande redovisas beräkningar av produktions- och konsumtionsutvecklingen fram till 1970/71, varvid i huvudsak jordbruksprisutredningens prognosmetodik har tillämpats. Dessa beräkningar tyder icke på någon utvidgning av den totala överskottsproduktionen, som prognosåret 1970/71 vid normal skörd beräknas bli av ungefär samma storleksordning som i mitten av 1950-talet. Utredningen framhåller dock, att det samtidigt är tydligt, att på vissa varuområden icke obetydliga avsättningssvårigheter likväl kan uppstå.

Utredningen om småbruksstöd sammanfattar sitt ståndpunktstagande beträffande marknadsutvecklingen och småbrukarstödets utformning på följande sätt.

Vid utformningen av 1947 års riksdagsbeslut fästes betydande vikt vid de tendenser till överskottsproduktion, som man ansåg sig kunna skönja med hänsyn till produktions- och konsumtionsutvecklingen. Under de följande åren har avgången av arbetskraft från jordbruk till andra näringar varit synnerligen stark och detta har bl. a. föranlett en viss dämpning av produktionens stegringstakt. Samtidigt har dock även förbrukningen stagnerat och på åtskilliga varuområden har produktionen ändå kommit att överstiga konsumtionen inom landet. Det är också enligt utredningens mening realistiskt att räkna med att för en del produkter den inhemska produktionen även framdeles kommer att överstiga förbrukningen. Avsevärda svårigheter kan i detta sammanhang uppstå, därest överskottsproduktionen kon-

centreras till vissa produkter med särskilt ogynnsamma avsättningsförhållanden. Vid utformningen av småbrukarstödet bör således beaktas, att man icke stimulerar fram svåravsättbara överskott på vissa produktområden. Ur denna synpunkt synes det önskvärt att icke koncentrera småbrukarstödet till någon speciell produktionsgren. Det kan också i detta sammanhang nämnas, att ett av syftena med det år 1956 införda nya prissättningsssystemet för jordbruksprodukter har varit att nå en sådan inriktning av produktionen, att den förskjutes mot sådana produkter, för vilka våra konkurrensförutsättningar gentemot utlandet är gynnsammast. Detta skulle ske genom ett i huvudsak enhetligt gränsskydd för olika varor, så att de vid utrikeshandel gällande prisrelationerna även skulle bli utslagsgivande för prissförhållandena på den inländska marknaden. Med hänsyn härtill kan det också anses mindre lämpligt med ett system av produktprissubventioner, varigenom de för det övriga jordbruket gällande prisrelationerna brytes beträffande en speciell grupp av jordbruk.

Utredningen avvisar sålunda ett system med produktbidrag och anför i detta sammanhang också, att sådana bidrag är administrativt svåra att genomföra i fråga om en del för småbruket betydelsefulla varugrupper. Som alternativ till produktbidrag har utredningen övervägt möjligheten av att lämna produktionsmedelsbidrag, d. v. s. att subventionera inköp av handelsgödsel och/eller fodermedel. Utredningen har dock ej heller funnit sådana bidrag genomförbara och anför härom följande.

Försäljningen av handelsgödsel sker genom ett stort antal företag och handeln med fodermedel sker i viss utsträckning jordbrukarna emellan. En subventionering genom säljaren är därför i båda fallen icke administrativt genomförbar. Bidrag vid inköp av handelsgödsel och fodermedel som således endast ges genom rabattkuponger, som vid inköp lämnas som likvid eller dellikvid och sedan av säljaren kan inges till inlösen hos vederbörande statliga myndighet. Det är dock härvid icke möjligt att uppställa som villkor, att de med rabattkuponger inköpta förnödenheterna endast får användas på bidragstagarens gård. Det är nämligen omöjligt att kontrollera i vad mån ett sådant villkor respekteras och det skulle följaktligen under alla förhållanden i ett stort antal fall komma att överträdas. Bidrag i form av rabattkuponger skulle sålunda i praktiken helt enkelt komma att motsvara direkta kontantbidrag och rabattkupongerna kan bli betalningsmedel vid allehanda affärstransaktioner. Det kan befaras, att bidragstagare, som vidareförsäljer rabattkuponger eller med rabatt inköpta förnödenheter till andra jordbrukare, icke skulle få betalt till rabattbeloppets fulla värde och att en del av stödet på detta sätt skulle överflyttas till andra grupper. Med hänsyn till det anförda har utredningen ansett produktionsmedelsbidrag icke vara en framkomlig väg vid utformningen av småbrukarstödet.

Jordbrukets strukturförändringar

Utredningen om småbruksstöd påpekar i detta avsnitt inledningsvis, att det statistiska material, som har stått till förfogande för bedömning av jordbrukets strukturförändringar, har varit tämligen begränsat och att omfattningen av förändringarna därför under de gångna åren bedömts tämligen olika i den jordbruksekonomiska debatten. Emellertid har möjlighe-

lerna att erhålla snabbare information om strukturförändringarna erhållits genom att ett register över alla jordbruk för några år sedan har upprättats inom Riksförbundet Landsbygdens folk. Hösten 1956 har en jordbruksräkning utförts på grundval av detta register. Beträffande resultaten från denna räkning anför utredningen bl. a. följande.

Enligt 1956 års jordbruksräkning har under 1950-talet betydande förskjutningar skett i jordbrukets företagsstruktur. Från år 1951 till år 1956 beräknas således antalet brukningsenheter i storleksgruppen 2—5 ha ha minskat från 96 000 till 88 000 eller med 9 procent. För gruppen 5—10 ha anges nedgången till 7 procent (från 90 000 till 83 000). Antalet gårdar i gruppen 10—20 ha är i stort sett oförändrat, medan för grupperna 20—30 och 30—50 ha en uppgång med 4 procent redovisas. Som jämförelse kan i detta sammanhang nämnas, att antalet brukningsenheter från år 1944 till år 1951 minskade i gruppen 2—5 ha med 11 procent och i gruppen 5—10 ha med 5 procent; för storleksgruppen 10—20 ha redovisades en uppgång med 2 procent och för gruppen 20—30 ha med 4 procent. Den årliga minskningen av antalet mindre gårdar synes således ha varit något starkare under 1950-talet än under perioden 1944—51.

I en bilaga till utredningens betänkande redovisas resultaten från en av filosofie licentiaten Folke Larsson verkställd specialundersökning om förskjutningarna i brukningsstrukturen mellan åren 1951 och 1956. Denna undersökning bygger på ett urval av 9 000 brukningsenheter över 2 ha åker i materialet till 1951 års jordbruksräkning. Genom lokala kontaktmän har beträffande varje urvalsgård undersökts, om den verkligen existerade år 1951 och om den då omfattade de till jordbruksräkningen uppgivna arealerna. Vidare har fastställts om gården sedan dess har upphört som självständigt jordbruk genom att åkern har överförts till annat ägoslag eller genom att fastigheten har ingått som sidobruk till annat jordbruk. Därest fastigheten fortfarande ägde bestånd år 1956, undersöktes om några arealförändringar eventuellt hade förekommit. Beträffande resultaten av specialundersökningen anför utredningen följande.

I likhet med 1956 års jordbruksräkning tyder även specialundersökningen på en betydande minskning av antalet brukningsenheter i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 ha. Den största relativa minskningen i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 ha redovisas för södra och mellersta Sveriges slättbygder, nämligen 19 resp. 16 procent. I södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder uppgår motsvarande siffror till 14 resp. 8 procent och i norra Sverige till 11 resp. 7 procent. För riket i dess helhet har enligt undersökningen i storleksgruppen 2—5 ha 14 procent och i storleksgruppen 5—10 ha 10 procent av brukningsenheterna år 1951 upphört under tiden fram till år 1956. Detta innebär, att genomsnittligt i den förstnämnda storleksgruppen närmare 3 procent och i den sistnämnda storleksgruppen ungefär 2 procent av brukningsenheterna årligen har upphört.

Minskningstakten är enligt specialundersökningen högre än enligt jordbruksräkningsmaterialet. Detta torde bl. a. sammanhånga med att en del jordöverlåtelse samt produktionsnedläggningar med viss eftersläpning registreras vid jordbruksräkningarna. Det bör emellertid också observeras, att nedgången för storleksgruppen 2—5 ha förmodligen har något överskattats i specialundersökningen. Likaväl som det förekommer enheter, vars

åkerareal av en eller annan anledning gått under 2 ha och därmed försvunnit ur populationen, kan av fastigheter under denna gräns genom sammanläggning ha bildats jordbruk i gruppen 2—5 ha. I den mån brukningsenheter tillkommit på detta sätt under perioden 1951—56 har de ej redovisats i specialundersökningen. Sannolikt är dock antalet dylika fall tämligen ringa.

På grundval av specialundersökningen har även verkställt en framskrivning av antalet brukningsenheter till år 1971. Man har därvid utgått från att de relativa förskjutningar, som har ägt rum mellan åren 1951 och 1956, även kommer att inträffa under de följande 5-årsperioderna. Utredningen framhåller, att framskrivningen närmast har karaktären av ett räkneexempel, som visar förskjutningarnas storleksordning vid oförändrade utvecklingstendenser. Under dessa förutsättningar anger framskrivningen, att antalet jordbruk över 2 ha fram till år 1971 kommer att minska med omkring 50 000. För storleksgruppen 2—5 ha anges nedgången till över 27 000 och för gruppen 5—10 ha till 21 000.

Vid den förut redovisade framskrivningen har ingen hänsyn tagits till exempelvis jordbruksbefolkningens ålderssammansättning, jordbrukets lönsamhet i förhållande till lönsamheten i andra näringar, eventuella förändringar i stadsnäringarnas sysselsättningsläge o. s. v. I detta sammanhang nämner utredningen, att i en nyligen av docent Odd Gulbrandsen publicerad avhandling en beräkning av antalet jordbruksföretagare fram till år 1970 har skett på grundval av folkräkningsmaterialet samt anför beträffande denna beräkning följande.

Utgångspunkten vid beräkningen av såväl avgången som rekryteringen har därvid varit de tal, som för 1940-talet erhållits från folkräkningarna. Prognoserna förutsätter således bl. a., att de ekonomiska förhållanden, som under 1940-talet påverkade avflyttning och rekrytering, i huvudsak även kommer att gälla under såväl 1950- som 1960-talet. Enligt denna framskrivning skulle antalet manliga företagare inom jordbruket år 1970 komma att uppgå till ungefär 187 000 mot 303 000 enligt 1950 års folkräkning. Härtill kommer kvinnliga företagare — huvudsakligen änkor — vilkas antal anges till 11—12 procent av de manliga. Avgången av manliga företagare beräknas minska från 10 000 per år vid 1950-talets början till omkring 8 000 år 1970. Rekryteringen anges för början av 1950-talet till 4 000 per år, varefter den beräknas minska till ca 2 500 vid slutet av 1960-talet. Antalet företagare i jordbruket skulle således under hela perioden komma att sjunka med omkring 6 000 årligen. Under förutsättning att de ekonomiska tendenser, som styrt utvecklingen under 1940-talet kommer att bestå, att de nuvarande arbetsmarknadstendenserna kommer att förstärkas samt att jordbrukspolitikens inflytande på dessa tendenser icke blir större än hittills, anges storleksordningen av nedgången i antalet företagare till 100 000 för perioden 1955—1970. Antalet företagare skulle således år 1970 uppgå till ca 200 000.

Utredningen om småbruksstöd framhåller med anledning av förut redovisade undersökningar, att under senare år betydande förändringar har inträffat i fråga om jordbrukets företagsstruktur och att i många områden

småbruket i snabb takt har övergetts både som produktions- och bosättningsform. En strukturrationalisering, varigenom jordbruksföretag med otillräckligt produktionsunderlag sammanslås till bärkraftiga brukningsenheter och sämre jord avföres från produktionen, utgör enligt utredningens uppfattning en i många fall naturlig och nödvändig anpassning till ändrade produktionstekniska förutsättningar. Emellertid anser utredningen böra observeras, att dragningskraften från jordbruket i många fall kan bli så stark, att i en del trakter en accentuerad utveckling kan leda till att underlaget för ett samhällsliv helt rubbas. Avflyttningen blir då icke ett uttryck för en normal förändring i produktionsresursernas fördelning mellan olika näringsgrenar utan ett uttryck för en minskad trivsel på en alltmer glesbefolkad landsbygd. Detta kan enligt utredningen bl. a. medföra svåra konsekvenser för arbetskraftsförsörjningen i landsbygdens kvarvarande näringar. Utredningen finner emellertid det särskilda småbrukarstödet endast i begränsad grad kunna påverka denna utveckling.

Enligt 1947 års riksdagsbeslut anknöts producentbidraget till brukaren och bidraget skulle endast i särfall övergå till nytillträdande jordbrukare. Denna anknytning gäller allttjämt. Vid en del gårdar, där sedan år 1948 ägarskifte har ägt rum, har därför producentbidraget bortfallit. Utredningen framhåller, att antalet sådana jordbruk ökar undan för undan, eftersom ett ägarskifte icke alltid åtföljes av arealkomplettering eller sammanslagning. Det blir därför alltmera vanligt, att i samma trakt av två med hänsyn till produktionsbetingelserna och storleken helt liknande gårdar brukaren av den ena erhåller producentbidrag, medan brukaren av den andra har tillträtt efter den 30 juni 1948 och därför icke är bidragsberättigad. Utredningen påpekar, att ett sådant förhållande ofta föranleder stark irritation, då motiveringen för stödets anknytning till den gamle ägaren är svårförståelig för menige man, samt anför vidare.

Därest man anser en snabbt fortskridande sammanslagning och förstärkning av en del små gårdar önskvärd, är det givetvis följdriktigt, att man då söker utforma småbrukarstödet så, att det på intet sätt verkar hindrande för denna utveckling. Det är också teoretiskt sett riktigt, att varje förbättring av en produktionsenhets räntabilitet måste under i övrigt oförändrade förhållanden öka benägenheten till dess fortsatta utnyttjande samt höja dess saluvärde. Det är däremot svårt att fastställa sambandet mellan en räntabilitetsförbättring och benägenheten att i oförändrad form fortsätta driften vid ett övergångsjordbruk. Därest andra faktorer verkar i motsatt riktning, kan en mindre räntabilitetsförbättring sakna praktisk betydelse.

Utredningen understryker, att man vid utformningen av 1947 års riksdagsbeslut självfallet icke kunde förutse de mycket goda sysselsättningsförhållanden, som sedermera kom att präglade efterkrigsårens arbetsmarknad. Man räknade på den tiden tvärtom med att en konjunkturavmattning så småningom skulle inträffa och att åtminstone tidvis vissa sysselsättningssvårigheter skulle uppstå. När nu emellertid läget i stadsnäringarna i stället har kännetecknats av arbetskraftsbrist, har det varit lätt för den yngre arbetskraften i jordbruket att i tätorterna finna arbete till löner väsentligt

överstigande inkomsterna vid åtskilliga småbruk. Utredningen framhåller vidare, att man dessutom genom flyttningen till tätort ofta velat undgå den isolering, som de långa avstånden och besvärliga kommunikationsförhållandena medför på landsbygden. Den allmänna benägenheten att övertaga en brukningsenhet torde således ha varit mindre än vad man tidigare kunde räkna med. I anslutning härtill anför utredningen följande beträffande frågan om strukturrationaliseringen och småbrukarstödet utformning.

Enligt utredningens uppfattning är det av stor vikt, att småbrukarstödet icke leder till missförstånd och irritation. Som förut angetts, kan vissa ekonomiska motiv åberopas för att stödet upphör vid ägarskifte. Det kan vidare anföras, att det särskilda stödet har utgått till den tidigare ägaren, då denne redan varit bunden vid brukningsenheten och hans möjligheter att övergå till annan sysselsättning har varit begränsade. Dessutom kan man hänvisa till att äldre brukare i regel har övertagit sina småbruk vid en tid, då sysselsättningsförhållandena i samhället var helt annorlunda än nu och då staten direkt främjade bildandet av mindre gårdar. Den nye ägaren har däremot kunnat bedöma brukningsenhetens lönsamhet vid nu föreliggande produktionsförutsättningar och det är således efter ett eget beslut, som han driver ett mindre räntabelt företag. Han kan således enligt denna tankegång icke fordra, att de sämre förutsättningarna för hans företag utjämnas genom statliga bidrag.

Såsom förut nämnts, är dock nu förda resonemang ganska svårförståeliga för de människor, som direkt beröres av stödåtgärderna. Beslut om övertagande av en brukningsenhet fattas icke alltid efter ett noggrant övervägande av olika ekonomiska för- och nackdelar. Man vill ofta icke bryta kontakten med en viss bygd och livsmiljö, samtidigt som de ekonomiska resurserna icke räcker för inköp av en större jordbruksfastighet. Därför bedömer man då kanske även förutsättningarna att driva ett mindre jordbruk mer optimistiskt än vad som objektivt sett är befogat. Det behöver dessutom icke alls vara så, att köpet av gården bygger på en felbedömning av de ekonomiska förutsättningarna på längre sikt. Under alla förhållanden har dock den nytillträdande brukaren ofta sämre ekonomi och större skuldbelastning än hans företrädare. Det blir därför för honom oförklarligt, varför han i motsats till sin företrädare och andra äldre jordbrukare i trakten icke blir bidragsberättigad.

Anknytningen av ett statligt bidrag till en äldre brukarkategori är enligt utredningens uppfattning av underordnad betydelse för strukturrationaliseringens utveckling. Denna förutsättes i stället i första hand bli påverkad av sysselsättningsförhållandena i andra näringar. Samtidigt leder anknytningen av bidrag till viss brukarkategori, förmenar utredningen, till ganska allmän irritation och detta trots att frågan om bidragsrätt endast berör en tämligen begränsad grupp av jordbrukare. Utredningen anser därför, att ifrågakvarande bidragsanknytning icke bör tillämpas.

Småbrukets inkomstläge

Utredningen om småbruksstöd framhåller, att en jämförelse av inkomstläget hos olika befolkningsgrupper självfallet är förenad med betydande svårigheter, som blir särskilt framträdande, därest inkomstförhållandena

hos en företagargrupp jämföres med inkomstförhållandena hos en löntagargrupp. Vid avvägningen av småbrukarstödet är emellertid enligt utredningen en sådan jämförelse icke nödvändig. Utredningen anser däremot, att det i detta sammanhang är av vikt att utröna i vad mån några mera betydande inkomstskiljaktigheter kan påvisas mellan småbruk och jordbruk i närmast större storleksgrupp, där inga särskilda stödåtgärder utöver det generella prisstödet vidtages. Vidare har det ansetts vara av betydelse att undersöka inkomstvariationerna inom småbrukargruppen. I detta syfte redovisar utredningen dels *en bearbetning av räkenskapsmaterialet från lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning*, dels *en bearbetning av materialet från statistiska centralbyråns undersökning av jordbrukarnas taxerade inkomster och utgifter (deklarationsundersökningen)*.

Beträffande beräkningarna på grundval av material från *den jordbruksekonomiska undersökningen* anför utredningen bl. a. följande.

Syftet med den jordbruksekonomiska undersökningen är att på grundval av räkenskapsmaterialet söka erhålla kännedom om inkomst- och produktionsförhållandena vid jordbruk i olika storleksgrupper och områden. Av skilda skäl måste emellertid åtskilliga reservationer tillfogas, när man på grundval av räkenskapsmaterialet söker belysa jordbrukets förhållanden i allmänhet. Den mest iögonenfallande svårigheten med den jordbruksekonomiska undersökningen utgör representativitetsfrågan. Gårdarna i den jordbruksekonomiska undersökningen kan nämligen icke uttagas slumpmässigt, eftersom man är hänvisad till jordbrukarnas frivilliga medverkan i bokföringsverksamheten. Då räkenskapsföringen är tämligen arbetskrävande, kommer vid ett slumpmässigt uttagande av gårdar endast en mindre del av de uttagna att förklara sig villiga att medverka. Den jordbruksekonomiska undersökningen kan således icke göras till en representativundersökning i statistisk bemärkelse.

Utredningen framhåller, att den jordbruksekonomiska undersökningen har karaktären av en s. k. partialundersökning och att man därför får vara försiktig när det gäller att på grundval av dess resultat dra slutsatser beträffande förhållandena vid samtliga jordbruk inom resp. områden och storleksgrupper. Utredningen erinrar även om att urvalskvoten i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 ha är särskilt begränsad i undersökningen och att omsättningen av gårdar dessutom är betydande, samt anför vidare.

Det bör i föreliggande sammanhang påpekas, att en särskild nyans i representativitetsfrågan föreligger vid bestämningen av den generella prisnivån på jordbruksprodukter. Enligt 1947 års riksdagsbeslut skall den generella prisnivån avvägas med hänsyn till förhållandena vid rationellt drivna gårdar i storleksgruppen 10—20 ha (basjordbruk). Vid prisavvägningen skall man sålunda icke söka utgå från de genomsnittliga förhållandena i storleksgruppen 10—20 ha utan just bygga på ett »snett» urval av bättre gårdar i storleksgruppen 10—20 ha. Nu talar åtskilliga skäl för att det främst är rationellt drivna gårdar, som deltagit i den jordbruksekonomiska undersökningen. Snedheten i urvalet överensstämmer således med riktlinjerna för den generella prisavvägningen. Vid avvägningen av småbrukarstödet är det däremot nödvändigt att söka belysa de genomsnittliga förhål-

landena vid det mindre jordbruket, varför en snedhet i materialet i detta sammanhang utgör en påtaglig brist.

Vid prisförhandlingarna våren 1956 utfördes omfattande beräkningar på grundval av räkenskapsmaterialet och man gjorde bl. a. en normalvolymberäkning för storleksgruppen 10—20 ha i slättbygdsområdena. Utredningen har utfört i stort sett motsvarande beräkningar för gårdar under 10 ha. Då emellertid antalet gårdar i storleksgruppen 2—5 ha är synnerligen begränsat i räkenskapsmaterialet, har bearbetningen begränsats till storleksgruppen 5—10 ha. Härvid har siffrorna centrerats att gälla för gårdar med 7,5 ha åker. I fråga om tolkningen av resultaten anmärker utredningen bl. a. följande.

Vid bedömningen av resultaten bör dock hållas i minnet vad som förut anförts i representativitetsfrågan. Det finnes sålunda bl. a. skäl att förmoda, att undersökningsmaterialet främst företräder ur jordbrukssynpunkt bättre småbruk. Vidare torde småbruk, där ägaren hämtar en mera väsentlig del av sina inkomster av verksamheten utanför den egna gården, vara underrepresenterade i undersökningen. Undersökningsresultaten ger således i första hand en uppfattning om förhållandena vid småbruk med huvudsaklig inriktning på jordbruksproduktion och med någorlunda välordnade produktionsförhållanden. Eftersom ett förbättrat inkomstläge för småbrukaren ofta konstitueras av förtjänster utanför jordbruket, är det däremot icke givet, att undersökningsmaterialet representerar gårdar med högre totala brukarinkomster än genomsnittet.

Resultaten av beräkningarna visar, att betydande skiljaktigheter föreligger mellan olika områden i fråga om inkomstsammansättningen. Sålunda beräknas intäkterna av vegetabilier i slättbygdsområdet (omfattande Götalands södra slättbygder, Götalands mellanbygder, Götalands norra slättbygder och Svealands slättbygder) till omkring 3 200 kr., medan de i skogsbygdsområdet (omfattande Götalands och Svealands skogsbygder) endast uppgår till 1 000—1 400 kr. I alla områden dominerar intäktssidan av animalieinkomsterna. Intäktssiffrorna för mjölk uppvisar endast små skiljaktigheter olika områden emellan.

Beträffande kostnadssidan anför utredningen bl. a. följande.

På kostnadssidan intager de beräknade arbetskostnaderna för brukarens hustru och familj samt för lejd arbetskraft en framträdande plats och de svarar för mellan en fjärdedel och en tredjedel av det totala kostnadsbeloppet. Eventuella felaktigheter i arbetsredovisningen kan således väsentligt påverka beräkningarnas slutresultat. Iögonenfallande är också den stora betydelse, som kostnaderna för underhåll och avskrivning har i olika områden och ej minst i norra Sverige. En väsentlig del av ifrågakvarande kostnadspost utgöres av kostnader för underhåll och avskrivning av ekonomibyggnader. Dessa uppgår således i slättbygderna till ungefär 1 000 kr. och i skogsbygderna och norra Sverige till 1 100—1 500 kr. per gård. Av dessa belopp beräknas avskrivningskostnaderna utgöra omkring tre femtedelar.

Utredningen redovisar vidare resultaten av beräkningarna uttryckta i lönsamhetsmått. Därvid anges brukarens arbetsersättning, vilken erhålles sedan samtliga kostnader — innefattande räntekostnader på eget i jord-

bruket investerat kapital samt den beräknade ersättningen till hustru och minderåriga barn — avdragits från totalinkomsten. Genom att till brukarens arbetsersättning lägga räntekostnader (med avdrag för ränte- och arrendeutgifter samt utgifterna för undantag) har brukarens nettointkomst erhållits. Utredningen understryker, att det vid bedömningen av såväl brukarens arbetsinkomst som nettointkomst bör observeras, att dessa lönsamhetsmått erhålles som restposter vid beräkningarna. De felkällor, som finnes vid beräkningarna i övrigt, kan följaktligen ge starka utslag beträffande dessa restposter. Likaledes påverkas dessa i hög grad av de tillämpade beräkningsprinciperna.

Beräkningarna anger brukarens arbetsersättning i slättbygdsområdet till omkring 4 000 kr., i skogsbygdsområdet till omkring 3 300 kr. och i norra Sverige till omkring 4 500 kr. Brukarens nettointkomst uppgår i resp. områden till 5 200, 4 600 och 5 100 kr.

Såsom tidigare nämnts, utfördes vid prispförhandlingarna våren 1956 motsvarande bearbetningar av räkenskapsmaterialet endast för slättbygdsområdet. Den därvid för storleksgruppen 10—20 ha beräknade arbetsinkomsten för brukaren överstiger brukarens arbetsinkomst enligt utredningens beräkningar med i runt tal 3 500 kr. En förhållandevis betydande inkomstspänning synes sålunda enligt räkenskapsmaterialet föreligga mellan småbruket och basjordbruket. Utredningen framhåller i detta sammanhang, att det bör observeras, att dennas beräkningar gällt småbruk med 7,5 ha åker och således endast avsett att belysa inkomstförhållandena vid småbruk i storleksgruppen 5—10 ha. För småbruk i storleksgruppen 2—5 ha torde därför enligt utredningen inkomstspänningen i förhållande till basjordbruket vara större än förut angivna 3 500 kr.

Beträffande *deklarationsundersökningen* framhåller utredningen om småbruksstöd, att en på grundval av denna undersökning verkställd inkomstjämförelse mellan olika storleksgrupper icke behöver möta några allvarigare invändningar. Det finnes nämligen enligt utredningen skäl att förmoda, att felkällorna beträffande den absoluta nivån i inkomstuppgifterna är i stort sett likartade inom olika storleksgrupper. För utredningens syften har det emellertid också varit nödvändigt att erhålla en uppfattning om småbrukets inkomstvariationer. Utredningen anser, att spridningen i inkomsterna, vilken är av betydelse för bedömningen av spörsmålet i vad mån småbrukarstödet generellt kan lämnas till jordbruk under 10 ha, väl kan belysas på grundval av deklarationsundersökningens material. Detta har även ansetts kunna lämna en viss information om inkomsternas fördelning på olika förvärvskällor. För belysning av småbrukets inkomstläge har materialet från deklarationsundersökningen för åren 1953, 1954 och 1955 specialbearbetats inom statistiska centralbyrån samt av utredningen, varvid södra och mellersta Sverige har uppdelats i 6 områden och norra Sverige i 4 områden.

Median och kvartiler för taxerade nettoinkomster enligt deklarationsundersökningarna för åren 1953, 1954 och 1955. I kr.

Område ¹	2—5 ha			5—10 ha			10—20 ha			
	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	
Gss	1953	3 550	5 180	7 460	5 500	7 340	9 630	7 070	9 480	12 740
	1954	3 920	5 710	8 040	5 180	7 420	9 240	6 790	8 870	11 420
	1955	4 490	6 020	8 070	5 700	7 480	10 360	6 890	9 480	12 350
Gmb	1953	3 100	4 810	6 670	4 910	6 360	8 150	6 060	8 350	11 070
	1954	3 320	5 020	7 040	4 960	6 560	8 540	6 030	8 350	10 960
	1955	3 040	5 610	8 130	5 050	7 120	9 180	6 340	8 240	11 150
Gns	1953	2 850	3 790	5 260	4 060	5 220	7 000	5 390	7 140	9 180
	1954	3 200	4 240	6 150	4 230	5 440	7 230	5 680	8 020	9 790
	1955	3 000	4 290	6 320	4 350	5 810	7 810	5 710	7 500	9 490
Ss	1953	3 820	5 380	8 130	4 070	5 900	7 470	5 830	7 850	9 950
	1954	3 780	5 720	7 910	5 100	6 590	8 610	6 090	8 290	10 640
	1955	4 510	5 990	9 960	5 000	6 940	9 270	6 790	9 020	11 620
Gsk	1953	3 300	4 420	6 160	4 480	6 070	8 040	5 730	8 060	10 760
	1954	3 580	4 830	6 420	4 950	6 600	8 740	6 100	8 510	11 150
	1955	3 840	5 070	6 970	5 200	6 820	9 160	6 680	8 700	11 280
Ssk	1953	2 970	5 100	7 270	4 190	6 250	8 870	6 180	8 220	11 010
	1954	3 820	5 840	8 100	4 870	7 060	9 320	6 910	9 220	11 760
	1955	4 200	5 270	8 930	5 270	7 310	9 980	7 470	10 000	13 510
Nn I	1953	3 670	5 320	8 130	4 920	7 530	11 330	6 670	9 900	19 900
	1954	4 630	6 540	9 650	6 030	9 010	12 870	5 870	10 310	17 880
	1955	4 780	6 500	9 940	5 750	9 180	12 560	8 010	11 290	19 910
Nn II	1953	4 030	6 160	8 560	5 280	6 820	9 800	6 210	9 990	13 860
	1954	4 160	6 390	8 880	5 700	8 120	10 180	7 770	9 900	13 440
	1955	4 370	6 460	9 120	5 880	8 090	11 560	7 770	10 380	14 290
Nö I	1953	4 770	6 840	9 340	6 010	6 960	9 340	.	.	.
	1954	5 040	8 150	10 220	5 140	7 050	9 140	.	.	.
	1955	5 560	8 550	11 500	5 000	7 280	9 440	.	.	.
Nö II	1953	3 620	5 720	8 030	4 540	6 160	8 190	6 310	7 930	10 120
	1954	3 920	5 120	7 800	4 520	6 690	8 640	6 000	8 480	11 610
	1955	3 840	6 140	8 180	5 210	6 960	8 970	6 310	8 990	11 680

Såsom framgår av tabellen, har vid bearbetningen av deklarationsundersökningen bl. a. beräknats median och kvartiler för samtliga taxerade nettoinkomster (= totala inkomster minus kostnader för inkomsternas förvärvande och underskott av förvärvskälla). Vid beräkningen av den kontanta nettoinkomsten har från den kontanta inkomsten avdrag gjorts för bl. a. utgifterna för arrenden o. d., arbetslöner till lejd arbetskraft eller andra vuxna familjemedlemmar än brukarens hustru, för inköp av utsäde, fodermedel, gödselmedel, bränn- och smörjoljor, levande och döda inventa-

¹ Gss = Götalands södra slättbygder

Gmb = Götalands mellanbygder

Gns = Götalands norra slättbygder

Ss = Svealands slättbygder

Gsk = Götalands skogsbygder

Ssk = Svealands skogsbygder

Nn I = Nedre Norrland I (Nordsvenska mellanbygden och Västernorrlands silurområde);

Nn II = Nedre Norrland II (Hälsinglands kustland, Västernorrlands läns kustland och Jämtlands läns silurområde);

Nö I = Övre Norrland I (Kopparbergs läns och Jämtlands läns fjällbygder, Västerbottens läns och Norrbottens läns inland);

Nö II = Övre Norrland II (Västerbottens läns och Norrbottens läns kustland).

rier, för elström samt för utgifter för underhåll och drift av inventarier, byggnader, vägar, diken och stängsel m. m. Ränteutgifterna har beräknats endast på främmande kapital.

Utredningen konstaterar på grundval av deklarationsundersökningens siffror, att de genomsnittliga inkomsterna vid jordbruk under 10 ha fortfarande väsentligt understiger genomsnittsinkomsten i basjordbrukens storleksgrupp (10—20 ha) och anför därvid bl. a. följande.

Enligt deklarationsundersökningen uppgick år 1953 den genomsnittliga taxerade nettointäkten¹ i storleksgruppen 2—5 ha till 5 520 kr., i storleksgruppen 5—10 ha till 6 780 kr. och i storleksgruppen 10—20 ha till 8 760 kr. För år 1954 var motsvarande siffror 5 930, 7 260 och 9 000 kr. samt för år 1955 6 380, 7 610 och 9 390 kr. Samtidigt uppvisar dock småbrukets inkomster en betydande spridning. Således ligger kvartilmåttet — d. v. s. hälften av skillnaden mellan den övre och den nedre kvartilen — såväl i storleksgruppen 2—5 ha som i storleksgruppen 5—10 ha vid omkring 1 500—2 500 kr. Detta innebär, att inom ett och samma område den i inkomsthänseende lägre fjärdedelen av småbruken har inkomster, som med minst 3 000—5 000 kr. understiger inkomsterna för den högre fjärdedelen. Inom samma område kan således den inkomstmässigt bättre fjärdedelen ha mer än dubbelt så höga inkomster som den sämre fjärdedelen. Det kan vidare nämnas, att enligt deklarationsundersökningen för år 1955 av jordbruk i storleksgruppen 2—10 ha i södra och mellersta Sveriges slättbygder inemot en fjärdedel uppnådde icke fullt hälften av genomsnittsinkomsten för storleksgruppen 10—20 ha inom samma område. Samtidigt överskreds dock denna genomsnittsinkomst av en fjärdedel av mindre jordbruk. I södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder samt i norra Sverige hade tre tiondelar av jordbruken i gruppen 2—10 ha mindre än hälften av basjordbruksgruppens genomsnittsinkomst inom resp. område, medan denna genomsnittsinkomst i dessa områden överskreds av en femtedel av småbruken.

Jordbrukarnas taxerade nettoinkomster kan i deklarationsundersökningen uppdelas i inkomsterna av jordbruksfastighet, tjänst och förvärvsarbete, kapital samt övriga förvärvskällor. Inkomsterna av jordbruksfastighet innefattar därvid utom inkomsterna från den egentliga jordbruksdriften även inkomsterna av avverkningen och arbetet i egen skog. Inkomsterna av skogsarbete eller körslor i annans skog ingår i regel i inkomsterna av tjänst och förvärvsarbete. Under övriga förvärvskällor redovisas inkomsterna av exempelvis annan rörelse (affär, åkeri e. d.). Beträffande bearbetningsresultaten anger utredningen i huvudsak följande.

Självfallet svarar inkomsterna från jordbruksfastigheten vid en stigande åkerareal för en allt större del av totalinkomsten. Inom storleksgruppen 2—5 ha svarar sålunda inkomsterna från jordbruksfastigheten för högst tre fjärdedelar av totalinkomsten och i vissa områden för endast något mer än hälften. Inom storleksgruppen 5—10 ha uppgår andelen för inkomsterna från jordbruksfastigheten i regel till 85—90 procent och är i intet område lägre än omkring tre fjärdedelar. Inom gruppen 10—20 ha överstiger inkomsterna från jordbruksfastigheten i regel 90 procent av totalinkomsten.

¹ Jordbrukarinkomsten enligt deklarationsundersökningen innefattar även ersättningen till hustru och minderåriga barn för inom jordbruket utfört arbete.

»Kapital» svarar inom alla storleksgrupper för 1—4 procent av inkomsterna och är således av förhållandevis underordnad betydelse. Inkomsterna av »övrigt» är också av ungefär samma storleksordning — de synes dock vara av något större betydelse för grupperna under 10 ha i Svealands slättbygder. Inkomsterna av tjänst och förvärvsarbete är däremot i åtskilliga områden av väsentlig betydelse för småbruket. Inom storleksgruppen 2—5 ha svarar dessa inkomster från en till två femtedelar av totalinkomsten och ligger därvid lägst i Götalands skogsbygder, medan de högsta siffrorna uppvisas av Svealands slättbygder, Götalands norra slättbygder samt av norra Sveriges inland. I storleksgruppen 5—10 ha är inkomsterna av tjänst och förvärvsarbete relativt sett av mindre betydelse än i gruppen 2—5 ha och deras betydelse minskas ytterligare i gruppen 10—20 ha. Beträffande storleksgruppen 5—10 ha kan dock noteras, att i övre Norrland inkomsterna från tjänst och förvärvsarbete svarar för ungefär en femtedel av de redovisade totalinkomsterna.

Såsom framgår av nyss återgivna tabell, har de lägsta inkomstsiffrorna erhållits för Götalands norra slättbygder och Götalands skogsbygder, medan de högsta inkomstsiffrorna har förelegat för vissa områden i norra Sverige. När man granskar uppgifterna om inkomsterna av tjänst och förvärvsarbete, synes det bl. a. framgå, att sådana inkomster är tämligen låga främst i Götalands skogsbygder, medan de i norra Sverige är icke obetydligt högre än i södra och mellersta Sverige. Ett visst samband torde sålunda enligt utredningen föreligga mellan inkomsterna av tjänst och förvärvsarbete och en förbättrad inkomstnivå för innehavare av småbruk.

Beträffande skogsbrukets betydelse för småbrukets inkomstbildning anför utredningen följande.

En viss belysning av skogsbrukets betydelse för det mindre jordbrukets inkomstbildning kan erhållas genom deklarationsundersökningens uppgifter om kontanta inkomster av körslor och skogsbruk. Det framgår därvid, att de kontanta inkomsterna av körslor är högst i storleksgruppen 2—5 ha åker i övre Norrlands inland, där de i genomsnitt uppgår till 2 000—2 500 kr. I övre Norrlands kustland når de i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 ha endast upp till 500—700 kr., medan de i övriga norrländska områden för ifrågasvarande storleksgrupper ligger mellan 800 och 2 000 kr. I Svealands skogsbygder anges de kontanta inkomsterna av körslor till 550—750 kr. För Götalands skogsbygder är siffran endast 200—300 kr. och är därmed av samma begränsade omfattning som i södra och mellersta Sveriges slättbygder.

De högsta kontanta inkomsterna av skogsbruk i storleksgruppen 5—10 ha åker redovisas för nedre Norrlands inland, där de uppgår till ej mindre än 6 000—7 000 kr. I övriga delar av nedre Norrland uppgår de i denna storleksgrupp till 4 000—5 000 kr., medan de i övre Norrlands inland utgör 3 500—4 000 kr. För gruppen 2—5 ha anges de kontanta inkomsterna av skogsbruk i norra Sveriges inland till 3 000—4 000 kr. och i nedre Norrlands kustland till 1 500—2 000 kr. Av sistnämnda omfattning är ifrågasvarande inkomster även i gruppen 5—10 ha i Västerbottens och Norrbottens läns kustland, medan de i detta område i gruppen 2—5 ha ligger vid omkring 1 000 kr.

I södra och mellersta Sverige är de kontanta inkomsterna av skogsbruk tämligen betydande i Svealands skogsbygder. För storleksgruppen 2—5 ha uppgår de till 2 000—3 000 kr. och för gruppen 5—10 ha till 4 000—5 000 kr. I Götalands skogsbygder är de kontanta inkomsterna av skogsbruk däremot

endast ungefär hälften så stora som i motsvarande storleksgrupper i Svealands skogsbygder. I södra och mellersta Sveriges slättbygder är dessa inkomster, med undantag för storleksgruppen 5—10 ha i Svealands slättbygder, förhållandevis begränsade.

Utredningen om småbruksstöd fastslår med utgångspunkt från de redovisade undersökningarna, att ett påtagligt stödbehov fortfarande föreligger vid en väsentlig del av småbruket. I 1947 års riksdagsbeslut angavs, att det mindre jordbruket skulle erhålla ett bistånd från det allmännas sida, vilket stod i rimligt förhållande till den lönsamhet, som större brukningsenheter uppnådde vid den av statsmakterna stödda prisnivån på jordbrukets produkter. Utredningen konstaterar, att vid ett stort antal småbruk inkomstskillnaden i förhållande till större jordbruk är betydande och att det nuvarande småbrukarstödet endast i mindre mån har kunnat minska denna inkomstspänning. De småbrukare, som på grund av ålder icke har kunnat komplettera sina inkomster genom sysselsättning utanför den egna brukningsenheten eller som överhuvudtaget har saknat möjligheter till sådan inkomstkomplettering, har icke kunnat följa med i jordbruksbefolkningens allmänna inkomstförbättring. För denna småbrukarkategori har enligt utredningens åsikt utvecklingen snarare lett till ett ökat än ett minskat stödbehov. I fråga om möjligheterna att utjämna inkomstklyftan anför utredningen i detta sammanhang följande.

Det särskilda stödet kan lösa inkomstproblemet vid det lägre inkomstskiktet av småbruk. Även efter en viss vidgning av särstödet kommer en betydande inkomstspänning att föreligga mellan ifrågavarande gårdar och brukningsenheter i basjordbrukens storleksgrupp, eftersom en mera påtaglig utjämning av denna inkomstklyfta skulle förutsätta en flerdubbling av anslagsbeloppen till småbrukarstödet. I direktiven till utredningen har emellertid angetts, att denna vid utformningen av sitt förslag skulle taga till utgångspunkt då utgående anslagsbelopp. Det har därför för utredningen gällt att söka fördela ett i huvudsak givet anslagsbelopp på ett sådant sätt, att det i möjligaste mån skulle tillföras den mest stödbehövande kategorien av småbruk. I detta sammanhang vill utredningen framhålla, att det vid sidan om småbrukarstödet är av stor betydelse, att uppmärksamhet ägnas åt produktionsförbättrande åtgärder vid småbruket. Åtskilligt torde nämligen kunna vinnas exempelvis genom bättre tillvaratagande av vallar, bättre balanserade foderstater och liknande åtgärder. Frågan om det statliga stödet till ifrågavarande åtgärder faller emellertid utanför ramen för utredningens uppdrag.

Utredningen framhåller, att de förut anförda inkomstsiffrorna antyder, att det vid sidan om småbruk med utpräglat stödbehov även föreligger en annan småbrukarkategori, som inkomstmässigt väl hävdar sig vid jämförelse med gårdar i basjordbrukens storleksgrupp. Ett enbart efter en konventionell arealgräns utgående småbrukarstöd skulle därför medföra, att stödet i ett icke obetydligt antal fall skulle tillföras personer med inkomster jämförliga med eller högre än inkomsterna vid basjordbruket. Utredningen understryker, att detta vid en i huvudsak given anslagsram för småbrukarstödet betyder en begränsning av de medel, som kan användas till stöd åt det lägre inkomstskiktet inom småbrukarbefolkningen. Med hänsyn härtill har

utredningen ansett det befogat, att det centrala bidraget i det av utredningen i det följande föreslagna bidragssystemet — arealtillägget — avgränsas till den kategori av småbrukare, som uppvisar ett sämre inkomstläge än basjordbruksgruppen i genomsnitt. Till stöd härför anför utredningen vidare i huvudsak följande.

Med denna uppläggning fyller stödet sitt i 1947 års riksdagsbeslut angivna syfte att i någon mån utjämna inkomstskillnaderna mellan småbruket och jordbruk med större produktionsunderlag. Utan att införa någon form av direkt behovsprövning erhålles också genom den på nyss angivet sätt dragna inkomstgränsen ett samband mellan utformningen av det generella prisstödet och det särskilda småbrukarstödet. Liksom man inom ramen för det generella prisstödet accepterar inkomstvariationer med hänsyn till speciella produktionsförutsättningar, gårdens produktionsunderlag, den personliga dugligheten o. s. v., godtager man då även i fråga om småbruket ganska vida inkomstvariationer. Genom inkomstgränsen undviker man emellertid, att en person, som redan uppnår en inkomst i stort sett motsvarande basjordbruksgruppens genomsnittsnivå, därutöver tillföres ytterligare inkomstkomplettering endast därför att hans gård har en begränsad åkerareal.

Utredningens förslag till stödssystem

Areal tillägg

I enlighet med de i det föregående angivna riktlinjerna har utredningen om småbruksstöd bl. a. utformat ett arealtillägg, som icke anknyter till någon bestämd produktionsgren och beträffande vilket vissa inkomst- och förnögenhetsgränser tillämpas. Tillägget föreslås i övrigt utgå med varierande belopp till brukare av jordbruk med vid fastighetstaxeringen angiven åkerareal av 1,1—10,0 ha. Härvid skall dock enligt förslaget också inräknas eventuella arrenden av tillskotts jord. Förutsättningen för bidragsrätt bör enligt utredningen vidare vara, att den angivna åkerarealen brukas av bidragstagaren.

1. Arealgränserna

Utredningen om småbruksstöd anför, att då det i 1947 års riksdagsbeslut angavs, att särskilt stöd skulle utgå till jordbruk under 10 ha, detta innebär, att man tog arealen till indikator för brukningsenheternas produktionsunderlag och bärkraft. Med hänsyn till variationerna i jordens avkastningsförmåga ter sig emellertid enligt utredningen varje enkel arealgräns som en synnerligen grov indelningsgrund. Vid utformningen av det nuvarande producentbidraget har man också sökt att i någon mån uppmjuka effekten av en arealgräns. Härom anför utredningen.

I producentbidragskungörelsen har således angetts, att bidraget även kan utgå till sådana brukningsenheter över 10 ha, vilkas avkastningsförmåga den 1 juli 1948 på grund av dålig ägoanordning, dålig beskaflenhet hos åkerjorden eller andra dylika omständigheter var lika låg eller lägre än avkastningsförmågan hos en genomsnittlig fastighet i orten vid arealgränsen och utan annan naturtillgång än åkerjord. De angivna bestämmelserna har dock

endast i begränsad omfattning lett till att lantbruksnämnderna har lämnat bidrag till gårdar över 10 ha. En mera allmän uppluckring av arealgränsen skulle nämligen ha krävt en omfattande individuell bedömning och ställt nämnderna inför betydande administrativa svårigheter. Vid årsskiftet 1949/50 utgick således endast i omkring 4 000 fall bidrag till gårdar med över 10 ha jordbruksjord.

Det är enligt utredningens mening nödvändigt, att man i bestämmelserna för arealtillägg i fråga om olika kriterier anger fullt entydiga gränser. I annat fall anses systemet bli administrativt svårhanterligt och kostnadskrävande. Utredningen framhåller vidare, att eftersom en arealgräns under alla förhållanden innebär en konventionsmässig gränsdragning, en uppmjukning av denna gräns i och för sig icke tillgodoser önskemålet om ökad »rättvisa». En jordbrukspolitisk gränsdragning vid 10 ha torde numera också vara allmänt godtagen och bör därför enligt utredningens uppfattning även framdeles tillämpas vid angivandet av området för småbrukarstödet. Härom anför utredningen vidare.

Beträffande producentbidrag angavs år 1948, att med åker skulle jämföras till åker omräknad ängs- och betesmark. I lantbruksstyrelsens anvisningar till lantbruksnämnderna uppställdes inga bindande regler härför. Omräkningen skulle ske efter prövning från fall till fall. Tillämpningen av omräkningsbestämmelserna torde också ha varierat avsevärt mellan olika lantbruksnämnder. Enligt utredningens uppfattning bör i fråga om arealtillägg en sådan omräkning icke genomföras. En eventuell omräkning måste nämligen i varje enskilt fall ske efter en individuell bedömning med utgång från regionalt varierande normer, vilket i hög grad skulle försvåra det administrativa arbetet med arealtillägget.

Utredningen understryker, att en gräns vid 10 ha åker utan omräkning av ängs- och betesmark innebär en viss höjning av den reella arealgränsen. Då man emellertid samtidigt helt ovillkorligt fastslår denna gräns genom att slopa möjligheterna till modifikationer, motverkas effekten av en sådan gränshöjning. Areal tillägg bör således enligt utredningens förslag icke utgå, därest arealen vid brukade fastigheter enligt den senaste fastighetstaxeringen överstiger 10,0 ha åker.

Såsom framgår av det föregående, bör enligt utredningens uppfattning arealtillägget anknytas till den åkerareal, som har redovisats vid den senaste fastighetstaxeringen. Utredningen är medveten om att arealangivelserna till fastighetstaxeringen i en del fall kan vara tämligen schematiska. Trots detta bör enligt utredningens mening anknytningen till fastighetstaxeringens uppgifter vara ovillkorlig. Korrigeringar i fastighetstaxeringens officiella siffror skulle nämligen leda till en ingående prövning i varje särskilt fall och en korrigeringsmöjlighet skulle följaktligen väsentligt vidga det administrativa arbetet vid utbetalningen av arealtillägget. Rättelser i fråga om åkerarealen bör därför enligt utredningens förslag ske i samband med de periodiskt återkommande fastighetstaxeringarna, medan under mellanperioderna fastighetstaxeringens uppgifter föreslås skola gälla vid utbetalningen av arealtillägget.

Arealtillägget bör enligt utredningen utgå till brukaren och vid arrende bör således arrendatorn och icke ägaren vara bidragsberättigad. Vid sidan om den vid fastighetstaxeringen angivna åkerarealen bör följaktligen hänsyn också tagas till eventuella arrenden av tillskottsjord. Vid ansökan om arealtillägg bör därför anges såväl den vid den senaste fastighetstaxeringen fastställda åkerarealen vid den av bidragssökanden brukade fastigheten (eller fastigheterna) som eventuellt tillarrenderad åker. Arealtilägget bör därefter beräknas på den sammanlagda brukade åkerarealen. Något arealtillägg bör självfallet icke utgå i de fall, då åker ej längre utnyttjas i produktionen eller då driften på densamma sker synnerligen intensivt.

I fråga om en nedre arealgräns för arealtillägget anför utredningen, att om ingen dylik gräns tillämpas, kommer bidragstagarkretsen att vidgas avsevärt i förhållande till det nuvarande antalet producentbidragstagare. Enligt utredningens uppfattning bör dock arealtillägg icke utgå till jordbruk med en åkerareal understigande 1,1 ha. Däremot har utredningen ansett, att arealtillägget med hänsyn till bruksstrukturen i vissa delar av landet med lägsta belopp bör utgå redan fr. o. m. en åkerareal av 1,1 ha.

Experten i utredningen, förbundsordföranden *A. Johansson*, har i ett särskilt yttrande förordat, att något arealtillägg över huvud taget icke skall utgå vid bruksenheter med lägre åkerareal än 2,1 ha. Han anför, att de mindre enheterna knappast kan betraktas som jordbruksföretag och att det enligt hans uppfattning icke är förenligt med småbrukarstödets syften att inom dess ram subventionera en speciell bosättningsform.

2. Mantalsskrivningskravet

Såsom tidigare angivits, skall arealtillägg enligt utredningens förslag endast utgå för åker, som användes för effektiv jordbruksproduktion. Det är emellertid likaledes oförenligt med småbrukarstödets syften, om arealtillägg lämnas till personer, vilka icke regelbundet är bosatta på sina bruksenheter och detta även om de tidvis vistas å dessa och där upprätthåller en viss jordbruksproduktion. Med anledning härav föreslår utredningen, att som villkor för arealtillägg skall uppställas kravet, att bidragstagaren under det år, som tillägget avser, skall ha varit mantalsskriven å bruksenheten eller vid sambruk å någon av bruksenheterna.

3. Inkomstgränsen

Såsom tidigare redovisats, har utredningen om småbruksstöd ansett, att det icke står i överensstämmelse med småbrukarstödets syften, att detta stöd utan begränsning utgår även till småbruk med högre inkomster än genomsnittsinkomsten i basjordbrukens storleksgrupp. Med denna utgångspunkt bör man enligt utredningens uppfattning vid utformningen av arealtillägget sätta den genomsnittliga taxerade nettinkomsten i storleksgruppen 10—20 ha som en gräns för bidragsrätt. Det framhålles, att en sådan inkomstgräns självfallet icke innebär, att småbruket allmänt föres upp till den genom-

snittliga inkomstnivån för storleksgruppen 10—20 ha. Utredningen anför härom bl. a. följande.

Den angivna inkomstgränsen innebär, att arealtillägg icke bör utbetalas, därest bidragssökandens taxerade nettoinkomst uppnår genomsnittsinkomsten i storleksgruppen 10—20 ha. Följaktligen torde bidragssökandens inkomst under det år, som bidraget avser, böra jämföras med genomsnittsinkomsten för gruppen 10—20 ha under samma år. Emellertid kan uppgifter från deklarationsundersökningen för ett visst år endast erhållas omkring 15 månader efter utgången av detta år. Exempelvis förelåg resultaten från deklarationsundersökningen för år 1955 först våren 1957. Ansökan om arealtillägg bör samtidigt vara knuten till det senaste inkomståret, d. v. s. i detta fall år 1956. Det är emellertid icke lämpligt att jämföra bidragssökandenas inkomster under ett visst år med inkomstläget inom gruppen 10—20 ha under ett annat år. Bl. a. på grund av skördefluktuationer kan det allmänna inkomstläget inom jordbruket uppvisa betydande årliga variationer. En viss utjämning kan dock uppnås, därest man beträffande jämförelseinkomsten utgår från medeltalet för några år. Utredningen anser därför, att man beträffande inkomstgränsen bör utgå från genomsnittsinkomsten för gruppen 10—20 ha under de 3 senast förflutna åren, för vilka resultat från deklarationsundersökningarna föreligger, d. v. s. i föregående exempel från åren 1953, 1954 och 1955. För att eliminera effekten av den tidsmässiga eftersläpningen, bör inkomstgränsen framskrivas för eventuella förändringar i penningvärdet med socialstyrelsens konsumentprisindex. Exempelvis uppgår i södra och mellersta Sverige genomsnittsinkomsten för gruppen 10—20 ha under nyssnämnda 3-årsperiod till 8 820 kr. Socialstyrelsens konsumentprisindex har samtidigt i genomsnitt under 3-årsperioden uppgått till 130 (1949 = 100) men har för år 1956 stigit till 139 eller med 7 procent. Följaktligen bör genomsnittsinkomsten (inkomstgränsen) höjas med 7 procent till 9 440 kr.

Beträffande fall, då bidragssökandens inkomst ligger i närheten av inkomstgränsen, anför utredningen följande.

I det föregående har som inkomstgräns föreslagits den genomsnittliga taxerade nettoinkomsten inom storleksgruppen 10—20 ha under en 3-årsperiod. Häremot kan emellertid invändas, att därest denna genomsnittliga nivå direkt sättes som gräns, stödet i sådana fall, då bidragssökandens inkomst endast obetydligt understiger inkomstgränsen, ändå kommer att leda till en högre totalinkomst än genomsnittet för jämförelsegruppen. Om exempelvis den på angivet sätt beräknade inkomstgränsen uppgår till 9 440 kr. och arealtillägget till exempelvis 500 kr., kommer bidragstagare med en inkomst på 9 340 kr. att överskrida jämförelsenivån med 400 kr. Dylika bidragstagare kommer följaktligen bl. a. att uppnå en högre inkomst än de jordbrukare, som har redovisat en taxerad inkomst på exempelvis 9 500 kr. och således icke har erhållit arealtillägg. Systemet bör därför enligt utredningens uppfattning utformas så, att den tidigare angivna jämförelsenivån icke överskrides genom bidraget. I gränsfall bör bidraget följaktligen utgå med reducerat belopp. I nyssnämnda exempel erhåller en bidragstagare med 9 340 kr. i taxerad nettoinkomst endast 100 kr. i arealtillägg ($9\,340 + 100 = 9\,440$).

Såsom framgått av tidigare redovisade inkomstsiffror, ligger genomsnittsinkomsterna inom de olika storleksgrupperna i södra och mellersta Sverige

i huvudsak vid samma nivå i slättbygderna som i skogs- och dalbygderna. Däremot är genomsnittsinkomsten i norra Sverige icke oväsentligt högre än i övriga delar av landet. En inkomstgräns, som bygger på genomsnittsinkomsten i hela landet, leder därför till en särskilt omfattande utgallring i norra Sverige. Utredningen påpekar i anslutning härtill, att det kan ifrågasättas, om man icke beträffande norra Sverige borde utgå från den för sagda del av landet redovisade genomsnittsinkomsten i storleksgruppen 10—20 ha. Då emellertid i deklara-tionsundersökningen antalet gårdar i denna storleks-grupp i norra Sverige är tämligen begränsat, har utredningen icke ansett sig kunna förorda en på detta sätt utformad särskild inkomstgräns. En viss sär-behandling av norra Sverige vid utformningen av inkomstgränsen är dock enligt utredningens mening befogad. Bl. a. genom utbetalning av ett extra mjölkpristillägg har nämligen sedan länge särskilt stöd lämnats områdena i norr. Med hänsyn till bl. a. de högre levnadskostnaderna har detta skett, trots att inkomstläget i norra Sverige även utan särstöd har legat väl i nivå med inkomstläget för motsvarande storleksgrupper i övriga delar av landet. I fråga om utformningen av inkomstgränsen för norra Sverige anför utred-ningen i huvudsak följande.

Det särskilda norrlandstillägget för mjölk kan leda till att en småbrukare i norra Sverige uppnår inkomstgränsen och att areallägget härigenom bort-faller. Därmed skulle i en del fall syftet med norrlandsstödet helt eller del-vis förfelas. Enligt utredningens mening bör därför följande korrektion ske vid utformningen av inkomstgränsen för norra Sverige. För de år, som in-komstgränsen bygger på, beräknas på grundval av deklara-tionsundersök-ningarna den genomsnittliga skillnaden i inkomstläget i storleksgruppen 2—10 ha mellan norra Sverige och övriga delar av landet. Därest inkomst-läget i det förstnämnda området överstiger inkomstnivån i övriga delar av landet, höjes inkomstgränsen för norra Sverige med den absoluta differens, som beräkningen utvisar. Exempelvis uppgick den genomsnittliga netto-inkomsten i gruppen 2—10 ha i södra och mellersta Sverige åren 1953—1955 till 6 230 kr. och i norra Sverige till 7 180 kr. och skillnaden var så-lunda 950 kr. Inkomstgränsen för södra och mellersta Sverige beräknas med utgångspunkt från genomsnittsinkomsten i gruppen 10—20 ha i detta område men sättes för norra Sverige 950 kr. högre.

Effekten av de på angivet sätt utformade inkomstgränserna belyses av utredningen med resultat från specialbearbetningar av deklara-tionsunder-sökningarna för åren 1953, 1954 och 1955. Genomsnittsinkomsten i stor-leksgruppen 10—20 ha i södra och mellersta Sverige uppgick under denna 3-årsperiod till 8 820 kr. Inkomstgränsen, som bygger på ifrågavarande 3-årsperiod, skulle tillämpas vid utbetalningen av areallägget för år 1956. Då emellertid uppgifter för detta år ännu saknas, har utredningen vid före-liggande beräkningar utgått från deklara-tionsundersökningen för år 1955. För norra Sverige har räknats med en inkomstgräns av 9 770 kr. De an-givna inkomstgränserna beräknas medföra följande utgallring vid jordbruk i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 ha.

	2—5 ha		5—10 ha	
	Utgallring %	Beräknat antal utgallrade	Utgallring %	Beräknat antal utgallrade
Södra och mellersta Sveriges slättbygder	21	2 960	25	4 890
Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder	16	5 820	31	11 890
Norra Sverige	26	9 650	31	7 850
Hela riket.....	21	18 430	30	24 630

4. Förmögenhetsgränsen

Utredningen om småbruksstöd anmärker, att en större förmögenhet i ett stort antal fall åtföljes av en inkomst, som överstiger den tidigare angivna inkomstgränsen och flertalet innehavare av större förmögenheter skulle följaktligen komma att uteslutas från arealtillägg genom tillämpningen av inkomstgränsen. En särskild förmögenhetsgräns kan med hänsyn härtill synas mindre angelägen. Då emellertid även ett förhållandevis begränsat antal fall av bidragstagare med betydande förmögenhet kan framkalla allmän irritation, har utredningen ändå ansett sig böra förorda en sådan gräns. Förmögenhetsgränsen för arealtillägg bör därvid enligt utredningens uppfattning fastställas till samma nivå som gränsen för frihet från förmögenhetsskatt och bör framdeles automatiskt justeras vid eventuella ändringar av det skattefria beloppet. Utredningen har ansett sig böra förorda denna gräns, eftersom skattemyndigheternas granskning av förmögenhetsförhållandena i huvudsak koncentreras till förmögenheter, som ligger vid eller överstiger gränsen för förmögenhetsskatt. I fråga om förmögenhetsgränsen anför utredningen vidare följande.

I föreliggande sammanhang bör också påminnas om att vid den år 1953 genomförda inkomst- och förmögenhetsgranskningen lantbruksstyrelsen kom att tillämpa en förmögenhetsgräns av 50 000 kr. Denna gräns avsåg emellertid förmögenheterna vid tillämpningen av taxeringsvärdena vid 1952 års fastighetstaxering. På grund av de sedermera höjda taxeringsvärdena torde den av utredningen föreslagna förmögenhetsgränsen i huvudsak sammanfalla med den av lantbruksstyrelsen tillämpade. Gränsen för förmögenhetsbeskattningen har nyligen fastställts till 80 000 kr. Vid deklara-tionsundersökningarna för åren 1953, 1954 och 1955 har förmögenhetssuppgifterna varit baserade på taxeringsvärdena vid 1952 års fastighetstaxering. Med utgångspunkt från den genomsnittliga höjningen av fastighetsvärdena vid 1957 års fastighetstaxering kan emellertid beräknas, att en förmögenhetsgräns vid 80 000 kr. leder till en total utgallring på sammanlagt 8 procent av gårdarna i storleksgruppen 2—10 ha. Emellertid skulle ej mindre än två tredjedelar av de genom förmögenhetsgränsen utgallrade ändå uteslutas från arealtillägget på grund av överskriden inkomstgräns. Genom förmögenhetsgränsen uteslutes således i praktiken endast omkring 3 procent av samtliga gårdar i storleksgruppen 2—10 ha.

Experten i utredningen, förbundsordföranden A. Johansson, har i ett särskilt yttrande förordat, att förmögenhetsgränsen trots de av utredningen åberopade kontrollsvårigheterna fastställs till 50 000 kr. Enligt hans mening är den av utredningen föreslagna gränsen alltför hög och han anför,

att även hos personer, som redovisar betydligt lägre förmögenhet än 80 000 kr., något stödbehov icke torde föreligga.

5. Areal tilläggets storlek

Utredningen om småbruksstöd framhåller, att enligt specialbearbetningen av deklarationsmaterialet för åren 1953—1955 de lägsta inkomstgrupperna är särskilt framträdande vid gårdar med upp till ungefär 3 ha åker. Inkomstfördelningen förskjutes vid gårdar med 4—5 ha åker mot förhållandevis högre inkomstgrupper men står därefter oförändrad fram till gårdar med omkring 8 ha åker. Vid gårdar närmare 10-hektarsgränsen inträder en ytterligare förskjutning mot högre inkomstgrupper. Areal tillägget bör därför enligt utredningens förslag i botten stiga med arealstorleken för att därefter stå oförändrat för en mellangrupp och slutligen avtrappas i närheten av 10-hektarsgränsen. Fullt bidrag i botten skulle nämligen innebära en väsentlig ökning av bidragsbeloppet till gårdar med lägsta hektarantal, eftersom det nuvarande producentbidraget är avvägt med hänsyn till produktionsunderlaget. En avtrappning av areal tillägget närmare 10-hektarsgränsen anses nödvändig bl. a. med hänsyn till den ogynnsamma effekt, som ett oförändrat areal tillägg skulle ha beträffande kompletteringen av något större småbruk med tilläggsjord. Med hänsyn till föregående synpunkter bör areal tillägget enligt utredningens förslag utgå med följande årsbelopp.

Fr. o. m. 1,1	t. o. m. 2,0	ha	125	kr.
» 2,1	» 3,0	»	250	»
» 3,1	» 4,0	»	375	»
» 4,1	» 7,0	»	500	»
» 7,1	» 8,0	»	375	»
» 8,1	» 9,0	»	250	»
» 9,1	» 10,0	»	125	»

För beräkning av kostnaderna för areal tillägg har på utredningens uppdrag gårdar under 10 ha i Riksförbundet Landsbygdens folks jordbruksregister uppdelats på hektargrupper. Vid tillämpning av den därvid erhållna fördelningen och den förut angivna effekten av inkomst- och förmögenhetsgränserna kan totalkostnaden för areal tillägg beräknas till 50 000 000 kr. årligen.

6. Det administrativa förfarandet

Utredningen om småbruksstöd föreslår, att ansökan om areal tillägg lämnas i samband med självdeklarationen och att den skall avse areal tillägg för närmast föregående kalenderår. På ansökningshandlingen föreslås skola anges fastighetsnummer, åkerareal enligt den senaste fastighetstaxeringen, i vad mån tillskotts jord arrenderats samt att sökanden föregående höst har mantalsskrivits på gården. Vidare bör försäkras att den angivna åkerarealen varit i bruk. På ansökningshandlingen bör desutom anges sökanden

dens taxerade nettoinkomst och behållna förmögenhet enligt den samtidigt avgivna självdeklarationen. Beträffande granskningen och utbetalningen av arealtillägget föreslår utredningen följande.

Efter behandlingen av deklarationen granskas de avgivna uppgifterna om taxerad nettoinkomst och behållen förmögenhet av taxeringsnämnden, varvid eventuella korrigeringar införes. Härför bör enligt utredningens mening utgå en viss ersättning till ordförandena i taxeringsnämnderna. Utredningen anser härvid 25 öre per ansökningshandling som ett skäligt ersättningsbelopp. Vid denna ersättning per ansökningshandling kommer totalkostnaden för granskningen att uppgå till omkring 35 000 kr.

Taxeringsnämnderna skall enligt gällande bestämmelser vara klara med taxeringsarbetet till utgången av juni månad. Vid denna tidpunkt bör samtliga ansökningsblanketter även vara inkomna till den bidragsutbetalande myndigheten, som således kan utbetala bidraget under loppet av juli och augusti.

Såsom framgått av det föregående, föreligger det en väsentlig skillnad mellan utformningen av bidragsnormerna för arealtillägg och producentbidrag. Utredningen påpekar, att normerna för producentbidrag icke har dragits efter skarpa gränser och att bedömningen av ansökningarna har fått ske av lantbruksnämnderna efter föredragning av kvalificerade tjänstemän. Förenklingen av det administrativa förfarandet i det framförda förslaget belyser utredningen på följande sätt.

Beträffande arealtillägg är villkoren för bidragsrätt i huvudsak entydigt angivna och en ansökan kommer därför icke att fordra någon analys av sökandens ekonomiska eller andra förhållanden och ej heller någon särskild tolkning av bestämmelserna. Det kommer klart att framgå i vad mån en sökande är bidragsberättigad eller ej — så snart exempelvis bidragssökandens inkomst överstiger inkomstgränsen, är det tveklöst fastslaget, att hans bidragsrätt har upphört. Genomgången av ansökningshandlingarna kan således ske av underordnad personal. Då administrationen av arealtillägget icke kräver någon direkt kännedom om lokala förhållanden, bör den helt handhas av statens jordbruksnämnd. Enligt utredningens mening är det nämligen önskvärt, att ansvaret för de skilda formerna av småbrukarstödet icke splittras mellan olika myndigheter. Utredningen har följaktligen även föreslagit, att jordbruksnämnden bör handha kontrollen och utbetalningen av kalvbidraget och leveranstillägget.

Vid utbetalningen av arealtillägget skall man enligt utredningens förslag utgå från den av taxeringsnämnden fastställda inkomsten och förmögenheten. Emellertid kan de av taxeringsnämnderna fastställda beloppen senare ändras av bl. a. prövningsnämnden. Innebär en sådan ändring, att inkomst- och förmögenhetsbeloppet sänkes under resp. gräns, bör enligt utredningens förslag vederbörande med hänvisning till ändrad taxering senare kunna erhålla arealtillägg för ifrågavarande år. Utredningen anser däremot, att vid en höjning i senare instans av inkomsten eller förmögenheten över resp. gräns ett redan utbetalat arealtillägg icke bör återkrävas.

I fråga om ytterligare kontroll vid utbetalningen av arealtillägget anför utredningen slutligen följande.

Särskild kontroll bör vid utbetalningen av arealtillägget ske beträffande uppgifterna om åkerarealen. Det kan för detta ändamål vara nödvändigt, att man med utgångspunkt från fastighetstaxeringen lägger upp ett register över jordbruk upp till 10,0 ha åker. Bidragssökandenas uppgifter om åkerarealen kan då kontrolleras på grundval av detta register, som förnyas efter varje fastighetstaxering. Kontrollen av arrendeförhållandena bör ske stickprovsmässigt och på motsvarande sätt bör även granskas, att arealtillägg icke utgår för åker, som ej längre användes i produktionen.

Leveranstillägg för mjölk

Utredningen om småbruksstöd erinrar om att leveranstillägget för mjölk främst har tillkommit i syfte att stödja det mindre jordbruket. Någon skarp gräns kan emellertid icke dragas mellan jordbruk, vilka kan betecknas som småbruk, och en del övriga jordbruksföretag. Vid åtskilliga jordbruk med en åkerareal något överstigande 10 ha är nämligen produktionsunderlaget tämligen begränsat och dessa jordbruk kan med hänsyn till sina produktionsförhållanden hänföras till småbruksgruppen. Trots att arealen således endast utgör en schematisk indelningsgrund, har utredningen av administrativa skäl föreslagit, att en ovillkorlig arealgräns tillämpas vid utformningen av arealtillägget. Enligt utredningens uppfattning bör dock gränsövergången i detta sammanhang uppmjukas genom att leveranstillägget bibehålles som bidragsform. Med hänsyn till småbrukets inkomstläge och de förändringar i penningvärdet, som har inträffat, sedan den nuvarande skalan för leveranstillägg fastställdes, är enligt utredningens uppfattning en höjning av leveranstillägget påkallad. Som bakgrund till sitt förslag till ändrad utformning av leveranstillägget anför utredningen följande.

Enligt 1955 års mjölkundersökning har den helt övervägande delen av leverantörerna inom storleksgruppen 2—5 ha en årsleverans understigande 10 000 kg och inom denna storleksgrupp förekommer leveranser över 15 000 kg endast i ett fåtal fall. Storleksgruppen 5—10 ha uppvisar en markant förskjutning mot större årsleveranser — inom denna grupp har endast närmare hälften av leverantörerna en leverans understigande 10 000 kg och nästan en fjärdedel uppvisar en leverans överstigande 15 000 kg. För att en eventuell förbättring av leveranstillägget mera allmänt skulle komma småbruket tillgodo måste man således avväga det nya tillägget så, att förbättringen till kommer leverantörer av upp till omkring 15 000 kg.

I storleksgruppen 10—15 ha är ungefär hälften av leveranserna lägre än 15 000 kg och i storleksgruppen 15—20 ha underskrides denna nivå av något mer än en fjärdedel av leverantörerna. Vid en höjning av leveranstillägget upp till en leveranskvantitet av omkring 15 000 kg kommer således en del av det ökade stödet även jordbruk i storleksgrupperna 10—20 ha tillgodo. Bidragshöjningen gäller härvid i första hand jordbruk vid den nedre arealgränsen inom ifrågavarande storleksgrupp. Med hänsyn till det tidigare anförda bör enligt utredningens uppfattning en sådan höjning accepteras. Det är dock enligt utredningens mening icke önskvärt, att det förstärkta leveranstillägget leder till en allmän höjning av bidragsbeloppen till leverantörerna i storleksgruppen 10—20 ha. Leveranstillägget, som utgör en del av småbrukarstödet, bör nämligen i möjligaste mån koncentreras till det mindre jordbruket och en avtrappning av tillägget bör därför ske redan

fr. o. m. en årsleverans av 15 000 kg. Samtidigt har dock utredningen ansett, att man genom leveranstillägget icke bör stimulera helt begränsade mejerileveranser. Leveranstillägget bör således icke utgå för en grundkvantitet av 1 000 kg per år.

I enlighet med det anförda föreslår utredningen, att leveranstillägget ej skall utgå för årsleveranser av mjölk av 1 000 kg eller mindre. För leverans-

Effekten på mjölklikviderna vid olika årsleveranser av den föreslagna omläggningen av leveranstillägget

Mjolk- leverans per år 1 000 kg	Leveranstillägg				Förändringen vid utred- ningens förslag i förhål- lande till nuvarande leveranstillägg	
	enligt nuvarande regler		enligt utredningens förslag			
	öre/kg	kr/år	öre/kg	kr/år	öre/kg	kr/år
1	3,00	30	—	—	- 3,00	- 30
2	3,00	60	2,50	50	- 0,50	- 10
3	3,00	90	3,33	100	+ 0,33	+ 10
4	3,00	120	3,75	150	+ 0,75	+ 30
5	3,00	150	4,00	200	+ 1,00	+ 50
6	3,00	180	4,17	250	+ 1,17	+ 70
7	3,00	210	4,29	300	+ 1,29	+ 90
8	3,00	240	4,38	350	+ 1,38	+ 110
9	3,00	270	4,44	400	+ 1,44	+ 130
10	3,00	300	4,00	400	+ 1,00	+ 100
11	2,73	300	3,64	400	+ 0,91	+ 100
12	2,50	300	3,33	400	+ 0,83	+ 100
13	2,31	300	3,08	400	+ 0,77	+ 100
14	2,14	300	2,86	400	+ 0,72	+ 100
15	2,00	300	2,67	400	+ 0,67	+ 100
16	1,87	300	2,25	360	+ 0,38	+ 60
17	1,76	300	1,88	320	+ 0,12	+ 20
18	1,67	300	1,56	280	- 0,11	- 20
19	1,58	300	1,26	240	- 0,32	- 60
20	1,50	300	1,00	200	- 0,50	- 100
21	1,43	300	0,76	160	- 0,67	- 140
22	1,36	300	0,55	120	- 0,81	- 180
23	1,30	300	0,35	80	- 0,95	- 220
24	1,25	300	0,17	40	- 1,08	- 260
25	1,20	300	—	—	- 1,20	- 300
26	0,92	240	—	—	- 0,92	- 240
27	0,67	180	—	—	- 0,67	- 180
28	0,43	120	—	—	- 0,43	- 120
29	0,21	60	—	—	- 0,21	- 60

kvantiteter från 1 001 till 9 000 kg bör tillägget utgå med 5 öre per kg, så att det maximalt uppgår till 400 kr. Eftersom tillägg under 30 kr. icke bör utbetalas, blir leveranstillägget effektivt fr. o. m. en årsleverans av 1 600 kg. För leveranser mellan 9 000 och 15 000 kg bör tillägget utgå oförändrat med 400 kr. För leveranser överstigande 15 000 kg bör tillägget minska för överskjutande kvantitet med 4 öre per kg. Tillägget bör således helt upphöra vid en årsleverans av 24 250 kg, eftersom — såsom tidigare nämnts — tillägg under 30 kr. icke bör utgå.

Totalkostnaden för ett på föreslaget sätt utformat leveranstillsätt har av utredningen beräknats till 51 000 000 kr. årligen. Av detta belopp har 36 000 000 kr. beräknats bli tillförda jordbruk under 10 ha, vilket innebär en höjning av småbrukarstödet i form av leveranstillsätt med 10 000 000 kr. På jordbruk i storleksgruppen 10—20 ha har beräknats komma 13 000 000 kr., vilket innebär en höjning av subventionsbeloppet med 3 000 000 kr. För jordbruk över 20 ha har leveranstillsättet beräknats sjunka med 6 000 000 kr. och därmed totalt utgå med 2 000 000 kr. Effekten av det föreslagna leveranstillsättet vid olika årsleveranser belyses i övrigt av utredningen i förestående tabell. Utredningen framhåller i detta sammanhang, att eftersom det nuvarande leveranstillsättet utgått oförändrat fr. o. m. regleringsåret 1954/55 och socialstyrelsens konsumentprisindex sedan dess stigit med över 10 procent, en övervägande del av den föreslagna höjningen kan anses som en kompensation för förändringen i penningvärdet.

Utredningen föreslår slutligen, att kontrollen och utbetalningen av leveranstillsättet liksom hittills skall ombesörjas av statens jordbruksnämnd.

Kalvbidrag

Utredningen om småbruksstöd föreslår, att stödet till det mindre jordbruket kompletteras med ett kalvbidrag. Detta bör enligt utredningen uppdelas i ett grundbidrag, som utgår för all större kalv oavsett klassificeringen, samt ett extra tillägg, som endast utgår på gödkalv, vilken klassificerats som Extra Prima, 1+, 1 och 1—. Grundbidraget föreslås utgå med 60 öre per kg och det extra tillägget med 40 öre per kg. Utredningen har ansett, att bidraget icke bör utgå för kalvar med lägre slaktvikt än 40 kg och att grundbidraget bör maximeras till 60 kr. samt det extra tillägget till 40 kr. per djur. Bidragsutbetalningen föreslås ske i samband med köttbesiktningen vid besiktningssinrättningarna. Totalkostnaden för kalvbidraget har beräknats till 14 000 000 kr.

Det särskilda stödet i norra Sverige

Till stöd för sin framställning om det särskilda stödet till jordbruket i norra Sverige belyser utredningen om småbruksstöd bl. a. kostnadsläget för mejerihanteringen i norra Sverige och framhåller därvid, att uppsamlingskostnaderna vid mejerierna i denna del av landet överstiger de genomsnittliga uppsamlingskostnaderna i övriga delar av landet med i medeltal omkring 1 öre per kg. Utredningen påpekar vidare, att även driftskostnaderna är högre vid de norrländska mejerierna än vid mejerierna i övriga delar av landet. Vid mejeriföretag med 2 eller flera driftsenheter (F-mejerier) uppgick således driftskostnaderna i Norrland år 1955 till 7,85 öre per kg, medan motsvarande belopp i övriga områden utgjorde 7,15 öre per kg, vilket innebär en differens av 0,6 öre pr kg. Man kan således överslagsmässigt räkna med att uppsamlings- och driftskostnaderna i norra Sverige genomsnittligt

överstiger motsvarande kostnader i övriga delar av landet med närmare 2 öre per kg. Utredningen framhåller dock, att den angivna kostnadsdifferensen är synnerligen approximativ, eftersom kostnadsskillnaderna delvis beror på variationer i produktionsinriktningen.

Det extra mjölkpristillägget i norra Sverige utgår som högst med ett belopp, som motsvarar 6,3 öre per kg vid 3,5 procents fetthalt, och ligger i övrigt i Västerbottens och Västernorrlands län vid 5,8 och 4,6 öre per kg. De högre uppsamlings- och driftskostnaderna är följaktligen för en stor del av området mindre än det extra mjölkpristillägget och avräkningspriserna till mejerileverantörer ligger bl. a. därför i norra Sverige högre än i övriga delar av landet. Utredningen framhåller emellertid, att produktionskostnaderna vid gården i allmänhet är högre i norra Sverige än i södra och mellersta Sverige. De högre avräkningspriserna kan således i allmänhet icke väntas medföra en i motsvarande mån bättre lönsamhet för den norrländska mjölkproduktionen.

Enligt gjorda inkomstundersökningar har de nominella inkomsterna vid det norrländska småbruket visserligen legat högre än vid småbruket i övriga delar av landet. Utredningen framhåller emellertid, att levnadskostnaderna samtidigt är särskilt höga i norra Sverige och att det därför är synnerligen vanskligt att avgöra i vad mån några större reella inkomstskillnader föreligger.

Beträffande innebörden för norra Sverige av de utav utredningen hittills framlagda förslagen anför denna följande.

Det är givetvis av väsentlig betydelse för avvägningen av det särskilda norrlandsstödet, hur de föreslagna förändringarna av de generella småbrukarsubventionerna påverkar de belopp, som tillföres ifrågavarande område. Av nuvarande subventioner tillföres norra Sverige av producentbidraget ungefär 15 000 000 kr., medan leveranstillägget i dess nuvarande utformning ger samma område omkring 12 000 000 kr. Genom producentbidrag och leveranstillägg torde således norra Sverige erhålla sammanlagt ungefär 27 000 000 kr. Av det föreslagna arealtillägget på sammanlagt 50 000 000 kr. kan i runt tal 18 000 000 kr. beräknas bli tillförda norra Sverige. Samtidigt kan av det ändrade leveranstillägget på sammanlagt 51 000 000 kr., ungefär 16 000 000 kr. beräknas tillkomma detta område. Härtill kommer en bidragsökning på närmare 2 000 000 kr. genom kalvbidraget. Därest kostnaderna för kalvbidraget ur statskassans synpunkt utjämnas genom en motsvarande sänkning av det allmänna mjölkpristillägget, begränsas emellertid detta tillägg i norra Sverige med ungefär motsvarande belopp och kalvbidraget medför följaktligen ingen förändring i norrlandsstödet. Totalt innebär de av utredningen föreslagna generella småbrukarsubventionerna, att bidragsbeloppet till norra Sverige ökas från 27 000 000 till 34 000 000 kr. eller med 7 000 000 kr. Förslaget i fråga om arealtillägg och leveranstillägg betyder således en icke oväsentlig höjning av stödet till norra Sverige.

Det extra mjölkpristillägget i norra Sverige har för regleringsåret 1957/58 beräknats till omkring 28 000 000 kr. Utredningen påpekar, att betydelsen av detta tillägg under de gångna åren har begränsats genom förändringen i penningvärdet. De nuvarande tilläggsbeloppen har stått oförändrade sedan den 1 mars 1952 och från denna tidpunkt fram till hösten 1957

har socialstyrelsens konsumentprisindex stigit med ungefär 15 procent. Enligt utredningens uppfattning bör det extra mjölkpristillägget korrigeras med hänsyn till förändringen i penningvärdet och således uppskrivas med ungefär detta procenttal. Områdesindelningen för det extra mjölkpristillägget och de huvudsakliga relationerna mellan bidragsbeloppen i olika områden i norra Sverige bör däremot enligt utredningens förslag icke ändras. Det extra mjölkpristillägget i norra Sverige föreslår utredningen således skola utgå med i följande tablå angivna belopp.

Totalkostnaden för norrlandstillägget vid den av utredningen föreslagna utformningen har beräknats till 32 000 000 kr. och innebär följaktligen en ökning i förhållande till det f. n. utgående norrlandstillägget med omkring 4 000 000 kr. Utredningens olika förslag innebär alltså, att norra Sverige skulle tillföras ett belopp av (7 000 000 + 4 000 000 =) 11 000 000 kr. utöver nu utgående subventioner.

Det extra mjölkpristillägget i norra Sverige vid dess nuvarande utformning och enligt utredningens förslag

	Öre/kg mjölkfett		Öre/kg mjölk (3,5 % fetthalt)		Öre/kg mjölk (3,99 % fetthalt)	
	Nuv.	Utr. förslag	Nuv.	Utr. förslag	Nuv.	Utr. förslag
I. Norrbottens län, Västerbottens läns lappmark, Västernorrlands län såvitt angår mjölk, som levereras till Backe mejeri, Jämtlands län såvitt angår mjölk, som levereras till Gäddede mejeri	180	210	6,3	7,4	7,2	8,4
II. Västerbottens län i övrigt, Jämtlands län i övrigt samt Kopparbergs län såvitt angår mjölk som levereras till Särna mejeri	165	190	5,8	6,6	6,6	7,6
III. Västernorrlands län i övrigt	130	150	4,6	5,2	5,2	6,0
IV. Hälsingland samt Kopparbergs län såvitt angår mjölk, som levereras till Leksands, Mora, Rättviks och Vansbro mejerier	100	115	3,5	4,0	4,0	4,6
V. Kopparbergs län i övrigt, Gästrikland, Uppsala län såvitt angår mjölk, som levereras till Skärplinge, Tierps och Örbyhus mejerier, Västmanlands län såvitt angår mjölk, som levereras till Harbo, Tärnsjö och Österåla mejerier, Värmlands län, Örebro läns bergslag, samt Tössbo och Vedbo härader och Amåls stad i Älvsborgs län	30	35	1,0	1,2	1,2	1,4

I samband med frågan om det särskilda stödet till norra Sverige berör utredningen om småbruksstöd slutligen spørsmålet om *vissa bidragstagare i norra Sverige med ingen eller helt obetydlig åkerareal* och anför i detta sammanhang följande.

Vid den av utredningen föreslagna utformningen av arealtillägget skall detta tillägg bl. a. beräknas på grundval av den för en brukningsenhet vid

den senaste fastighetstaxeringen angivna åkerarealen. Tillägget skall enligt förslaget utgå med lägsta belopp — 125 kr. — vid gårdar där åkerarealen uppgår till 1,1—2,0 ha. Däremot skall något tillägg icke utbetalas till brukare av gårdar, där åkerarealen är 1,0 ha eller mindre. I detta sammanhang har utredningen dock observerat, att vid en del norrländska jordbruk i fjälltrakterna den redovisade åkerarealen är synnerligen begränsad och detta trots att produktionen vid dessa jordbruk med hänsyn till de naturliga förutsättningarna är tämligen intensiv. Ifrågavarande bidragskategori skulle följaktligen missgynnas vid den föreslagna utformningen av arealtillägget.

Enligt av utredningen från lantbruksnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län inhämtade uppgifter uppgår producentbidraget till brukare av här ifrågavarande gårdar upp till 1,0 ha i genomsnitt till omkring 260—280 kr. per år och är något högre i gruppen 1,1—2,0 ha. För den berörda kategorien av fjälljordbruk kommer således det av utredningen föreslagna subventionssystemet att medföra ett kännbart bidragsbortfall. Däremot blir subventionsförlusten redan helt begränsad för brukare av gårdar med 2,1—3,0 ha åker. Vid dessa gårdar kommer arealtillägget att utgå med 250 kr. per år, vartill kommer en viss ökning av leveranstillägget samt subventionshöjningen genom tillkomsten av kalvbidrag.

Med hänsyn till de säregna betingelserna för fjälljordbruken med begränsad åkerareal är det enligt utredningens uppfattning önskvärt, att ett mera kännbart bidragsbortfall för brukare av dessa gårdar undviks. Producentbidraget har vid ifrågavarande jordbruk under en längre tid utgjort en icke oväsentlig del av de kontanta inkomsterna och en bidragsminskning skulle av vederbörande i regel uppfattas som en allvarlig försämring av den ekonomiska situationen. Enligt utredningens mening bör därför ifrågavarande småbrukare tills vidare särbehandlas i fråga om arealtillägg. Till nuvarande producentbidragstagare i Västerbottens och Norrbottens läns inland samt Jämtlands läns fjällbygder¹ med upp till 2,0 ha åker föreslås i stället för arealtillägg skola utgå bidrag med samma belopp som det hittillsvarande producentbidraget, dock högst 250 kr. Bidraget bör enligt utredningen erhållas efter ansökan på samma sätt som arealtillägget. De för arealtillägget uppställda normerna i övrigt föreslås skola gälla även för detta övergångsbidrag.

Kostnaderna för stödsystemet

Såsom framgått av det föregående, har årskostnaderna för det av utredningen om småbruksstöd föreslagna arealtillägget beräknats till 50 000 000 kr., för det ändrade leveranstillägget till 51 000 000 kr., för kalvbidraget till 14 000 000 kr. och för det extra mjölkpristillägget i norra Sverige till

¹ Västerbottens läns inland omfattar kommunerna Malå, Örträsk, Lycksele landskommun, Stensele, Sorsele, Tärna, Vilhelmina, Dorotea, Åsele, Fredrika samt Vilhelmina köping och Lycksele stad.

Norrbottens läns inland omfattar kommunerna Arvidsjaur, Arjeplog, Jokkmokk, del av Pajala, Junosuando, Gällivare, Karesuando samt Kiruna stad.

Jämtlands läns fjällbygder omfattar kommunerna Hotagen, Frostviken, Kall, Åre, delen norr om Långans vattendrag av Offerdal, del av Övre Ljungadalen motsvarande tidigare Storsjö kommun, Tännäs, Lillhärdal samt del av Sveg motsvarande tidigare Linsells kommun.

32 000 000 kr. De olika bidragen betingar således enligt utredningens förslag en totalkostnad av 147 000 000 kr. årligen.

Utredningen om småbruksstöd erinrar emellertid om att den tidigare beträffande kalvbidraget anfört, att detta bidrag kan förutsättas leda till en viss begränsning av mejerileveranserna och följaktligen minska de förluster, som uppstår vid export av svenska mejeriprodukter till lägre priser än de inhemska. På detta sätt kan kalvbidraget anses verka prisstabiliserande på mejeriområdet och indirekt komma mjölkproducenter i samtliga stor-

Kostnaderna för olika småbrukarbidrag fr. o. m. 1948/49. I milj kr.

	Producent- och kontant- bidrag	Leverans- tillägg	Extra mjölkpristillägg i norra Sverige	Totalt
1948/49	¹ 34,4	—	18,9	(53,3)
1949/50	72,9	—	21,1	94,0
1950/51	72,5	—	23,5	96,0
1951/52	70,0	² 26,7	27,7	124,4
1952/53	68,5	50,9	31,4	150,8
1953/54	42,2	50,1	31,4	123,7
1954/55	45,6	47,9	27,5	121,0
1955/56	43,5	46,3	28,3	118,1
1956/57	42,1	44,4	27,7	114,2

¹ Bidrag för andra halvåret 1948. — ² Fr. o. m. den 1 mars 1952.

leksgrupper till godo. Det bör vidare observeras, att enligt utredningens förslag kalvbidraget skall utgå generellt. Utredningen har därför ansett, att kostnaderna för kalvbidraget ur statskassans synpunkt bör kompenseras genom en motsvarande sänkning av det allmänna mjölkpristillägget. Kostnadsökningen för småbrukarstödet (i förhållande till det i direktiven åberopade beloppet) begränsas därigenom till 5 000 000 kr. och totalkostnaden till 133 000 000 kr.

Kostnaderna för småbrukarstödet har, såsom framgår av förestående tablå, under de senaste åren minskat i förhållande till anslagsbeloppet för 1955/56 och har för 1956/57 beräknats uppgå till sammanlagt 114 000 000 kr. Utredningens förslag överstiger nämnda belopp med 19 000 000 kr. Utredningen har, såsom framgår av följande tablå, beräknat, att förslaget innebär en nettohöjning av subventionsbeloppet till jordbruk under 10 ha åker med 26 000 000 kr. och till jordbruk i storleksgruppen 10—20 ha med 2 000 000 kr. För jordbruk i gruppen 20—30 ha beräknas den föreslagna subventionsomläggningen leda till en bidragsminskning med 2 000 000 kr, medan motsvarande nedgång för jordbruk med över 30 ha åker beräknas till 7 000 000 kr.

Småbrukarstödet fördelning på olika storleksgrupper. I milj. kr.

	Under 10 ha	10—20 ha	20—30 ha	Över 30 ha	Totalt
<i>1956/57</i>					
Producentbidrag	42	—	—	—	42
Leveranstillägg	26	10	4	4	44
Extra mjölkpristillägg i norra Sverige	17	7	2	2	28
Totalt	85	17	6	6	114
<i>Utredningens förslag</i>					
Arealtillägg	50	—	—	—	50
Leveranstillägg	36	13	2	.	51
Kalvbidrag	11	2	1	.	14
Extra mjölkpristillägg i norra Sverige	19	8	3	2	32
Totalt	116	23	6	2	147
Avgår minskning av det allmänna mjölkpristillägget	5	4	2	3	14
Totalt	111	19	4	-1	133
Förändring i förhållande till 1956/57..	+26	+2	-2	-7	+19

De i det föregående anförda kostnadsberäkningarna för det av utredningen föreslagna småbrukarstödet gäller vid småbrukets nuvarande omfattning. Utredningen påminner i detta sammanhang om att enligt vissa av utredningen anförda beräkningar antalet småbruk i storleksgruppen 2—10 ha fram till år 1971 antagits komma att minska med 50 000, samt anför beträffande konsekvenserna härav följande.

Man kan räkna med att den förväntade minskningen av antalet mindre jordbruk till en helt övervägande del kommer att beröra småbruk med förhållandevis begränsade inkomster, d. v. s. att i första hand de småbruk, där arealtillägg utgår, kommer att försvinna. Vid ett genomsnittligt bidragsbelopp på 300—400 kr. innebär detta en minskning av kostnaderna för arealtillägget med 15 000 000 à 20 000 000 kr. Härtill kommer även en viss minskning av kostnaderna för leveranstillägget och extra mjölkpristillägget i norra Sverige. Man torde vidare kunna räkna med att vid oförändrade sysselsättningsförhållanden i andra näringar ett ökat antal småbrukare genom kompletterande sysselsättning utanför den egna brukningsenheten kommer att överskrida den föreslagna inkomstgränsen för arealtillägg. I den takt som den yttre rationaliseringen, produktionsförbättrande åtgärder och inkomster vid sidan om jordbruket leder till en förbättrad inkomstnivå för småbrukarbefolkningen, kommer således också småbrukarstödet att begränsas. Några särskilda regler för med vissa intervaller återkommande översyn av småbrukarstödet är därför enligt utredningens uppfattning icke påkallade.

Beträffande de nuvarande och de av utredningen om småbruksstöd beräknade kostnaderna för administrationen av småbrukarstödet anför utredningen följande.

Kontrollen över efterlevnaden av kungörelsen om nuvarande producentbidrag och med stöd av denna kungörelse meddelade föreskrifter tillkommer f. n. lantbruksstyrelsen. Lokalt handhaves bidragsfrågorna av lantbruks-

nämnderna. Utbetalningen sker emellertid genom mejerierna. Dessa erhåller därvid ersättning med 50 öre för varje utbetalat bidrag och totalkostnaden för ersättningen till mejerierna har för budgetåret 1958/59 beräknats till 65 000 kr. Vid ett stort antal nämnder kontrolleras vidare bidragslistorna kontinuerligt av nämndernas sockenombud, som härför uppbär särskild ersättning. Kostnaden för denna kontroll kan överslagsmässigt beräknas till 30 000—40 000 kr. Ett icke oväsentligt arbete får slutligen i samband med producentbidrag utföras av nämndernas ordinarie personal, varvid deras mera kvalificerade tjänstemän i betydande utsträckning får anlitas.

Vid det av utredningen föreslagna arealtillägget har ersättningen till ordföränderna i taxeringsnämnderna beräknats uppgå till omkring 35 000 kr. Vidare bör man räkna med vissa kostnader för den centrala utbetalningen och kontrollen. Dessa kostnader kan uppskattas till i runt tal 50 000 kr. Den av utredningen föreslagna omläggningen av leveranstillägget innebär ingen ändring av administrationskostnaderna. Däremot bör i samband med kalvbidraget en ersättning av ungefär 40 000 kr. årligen utgå till besiktningsinrättningarna. Eftersom någon utvidgning av jordbruksnämndens personal icke behöver föranledas av kalvbidraget, betingar det av utredningen föreslagna stödsystemet en total synlig administrationskostnad av omkring 125 000 kr.

I förhållande till det nuvarande stödsystemet beräknas således utredningens förslag medföra en ökning av de synliga administrationskostnaderna med 20 000—30 000 kr. Utredningen framhåller, att det av denna föreslagna systemet emellertid innebär, att arbetskraften vid lantbruksnämnderna i stor utsträckning frigöres från dennas nuvarande befattning med bidragsärendena.

Yttranden

Inkomstläget och småbrukarstödet utformning

Statens jordbruksnämnd framhåller, att även om inkomstklyftan mellan innehavarna av jordbruk med upp till 10 ha åker och innehavarna av jordbruk i storleksgruppen 10—20 ha åker ej synes ha vidgats utan snarare torde ha minskat något under de senaste åren, den dock alltjämt är av sådant storleksordning, att särskilda stödåtgärder åt det mindre jordbruket — på sätt förutsattes i 1947 års riksdagsbeslut om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitikerna — är påkallade. Med hänsyn till omfattningen av det stödbehov, vilket otvivelaktigt är för handen, synes enligt nämnden i och för sig några avgörande betänkligheter icke möta mot den kostnadsram, som utredningen föreslagit. Nämnden anför vidare beträffande stödåtgärderna till det mindre jordbruket bl. a. följande.

Dessa stödåtgärder bör givetvis utformas på ett sådant sätt, att de ej motverkar utan i stället om möjligt underlättar den utveckling av jordbruket — såväl i fråga om produktionsinriktning som i strukturhänseende — som med hänsyn till avsättningsförhållandena och förhållandena i övrigt finnes böra eftersträvas för jordbruket i dess helhet. I den mån stödet bindes vid särskilda produktionsgrenar är det härvid uppenbarligen av stor vikt, att man tillser, att åtgärderna ej utformas så, att man riskerar att öka redan

föreliggande avsättningssvårigheter. Likaledes är det angeläget, att stödet ej kommer att försvåra en i och för sig påkallad strukturrationalisering. Av vikt är dessutom bl. a., att stödet kommer de brukare till godo, som uppenbarligen är beroende av jordbruket (exklusive skogsbruk, fiske och handels-trädgårdsrörelse) för sin utkomst. Bidragsrätt bör sålunda icke komma i fråga i de fall brukarens inkomster av andra förvärvskällor än jordbruk sammanlagt svarar för huvudparten av totalinkomsten.

Jordbruksnämnden berör slutligen i detta sammanhang de synpunkter, som utredningen har anfört beträffande produktionsförbättrande åtgärder vid småbruket. Det kan enligt nämndens uppfattning icke råda någon tvekan om att det för småbruket i dess helhet skulle ha varit till stort gagn, om en ringa del av de belopp, vilka under senare år utbetalats i form av särskilt prisstöd åt småbruket, i stället använts till en väsentligt intensifierad upplysnings- och rådgivningsverksamhet inom småbruket. Enligt nämnden skulle det därför vara önskvärt, att frågan om en utvidgning av den nuvarande verksamheten på detta område skulle bli löst redan i samband med ställningstagandet till utredningens förslag i fråga om prisstödet.

Även *statskontoret* understryker betydelsen av produktionsförbättrande åtgärder. Ämbetsverket anser vidare, att med vissa intervaller undersökningar bör ske beträffande behovet av ett särskilt småbrukarstöd. Behovet av sådana översyner framhålles också av *Sveriges akademikers centralorganisation*, som dessutom avstyrker varje höjning av småbrukarstödet utöver nu utgående anslagsbelopp.

Sveriges lantbruksförbund anser sig böra fästa uppmärksamheten på att det allmänna prisstödet i viss utsträckning försvagas vid ett förverkligande av utredningens förslag. Då emellertid utredningen enligt direktiven i stort sett haft att omfördela nuvarande subventionsmedel — däribland även det allmänna mjölkpristillägget — har den icke haft annan väg att gå för att kunna förstärka småbrukarstödet. Förbundet ifrågasätter dock, om icke de ökade kostnaderna bör täckas genom förhöjda statsanslag. Förbundet anför emellertid vidare.

Behov av en sådan förstärkning kan till en del redan sägas ligga däri att vid utformningen av det allmänna prisstödet enligt det nya prissystemet icke på samma sätt som tidigare hänsyn kunnat tagas till småbrukets speciella problem. Härtill kommer, som utredningen påvisar, att en betydande del av småbruket endast i begränsad utsträckning kunnat följa med i jordbruksbefolkningens allmänna inkomstförbättring. Lantbruksförbundet vill därför icke motsätta sig den föreslagna förstärkningen av småbrukarstödet, även om erinringar kan göras mot att den i huvudsak sker genom en omfördelning inom jordbruket.

Riksförbundet Landsbygdens folk påminner om att 1947 års riksdagsbeslut om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken bl. a. innebar, att särskilda stödåtgärder skulle vidtagas till förmån för det mindre jordbruket. Enligt riksförbundet har ingenting hänt därefter, som motiverar en ändring av denna politik, och förbundet anför i detta sammanhang bl. a. följande.

De jämförelser, som utförts av utredningen om småbruksstöd, visar klart, att inkomstläget för småbrukarna är väsentligt lägre än för närmast högre

storleksgrupp. Undersökningarna visar dessutom, att spridningen i fråga om inkomster är mycket stor bland småbrukarna, och att det därför knappast är möjligt att med hjälp av bidrag och andra stödåtgärder inom ramen för nu utgående belopp åstadkomma en i och för sig önskvärd inkomstnivå för alla småbrukare. De förslag till ändringar i fråga om småbrukarstödet, som nu föreligger, kommer sålunda inte att på något sätt kunna förändra småbrukargruppens ställning som en av de ekonomiskt svagaste yrkesgrupperna i landet. Stödet till småbruket får emellertid inte enbart ses som ett stöd till en viss yrkesgrupp utan måste även betraktas som ett led i en politik, som går ut på att skapa drägliga levnadsförhållanden i våra glesbygder, där småbrukets ekonomiska betingelser spelar en avgörande roll.

Riksförbundet Landsbygdens folk påpekar slutligen nödvändigheten av att det direkta ekonomiska stödet till småbruket fullföljes genom en intensifierad forsknings- och rådgivningsverksamhet rörande småbrukets tekniska och driftsekonomiska problem. Speciell uppmärksamhet bör enligt riksförbundets uppfattning ägnas deltidsjordbrukets problem.

Småbrukarnas riksförbund anser, att forskningen, upplysningen och rådgivningen i jordbruksfrågor i fortsättningen bör bli mera inriktad på det mindre jordbruket och dess problem. I övrigt anser förbundet ett fortsatt småbrukarstöd påkallat och anför därvid bl. a. följande.

En sak, som också motiverar ett särskilt stöd för småbruket, är det kända förhållandet, att det mindre jordbruket till mycket stor del är beläget i de sämre jordbruksbygderna med i allmänhet sämre produktionsförhållanden. En annan sak, som också kan utläsas ur utredningens statistik, är att där småbruken är belägna på något så när bördig jord och i övrigt goda produktionsförhållanden föreligger, denna driftsform inte under alla förhållanden är underlägsen det övriga jordbruket. Icke mindre än en fjärdedel av jordbruken i storleksklassen mellan 5—10 ha kommer upp i en inkomst, som är lika hög eller högre än medelinkomsten av jordbruk om 10—20 ha. Det synes också vara klart, att en hel del av jordbruken i den senaste storleksordningen, där de är belägna på sämre jord och arbetar under dåliga produktionsförhållanden i övrigt, knappast kan undvara det särskilda stöd som de f. n. har i det nuvarande leveranstillägget.

En annan sak, som motiverar ett särskilt prisstöd för det mindre jordbruket, är att det allmänna jordbruksstödet genom sin konstruktion i vissa fall t. o. m. betyder ökade kostnader för småbruket. Utan att här bestrida det berättigade i olika åtgärder, skall här endast nämnas införselavgifterna på kraftfoder och fodersäd, vars syfte är att hålla priserna uppe på svensk fodersäd och minska användningen av kraftfoder. Att detta betyder större kostnader eller återhållen produktion för det starkt animalieproducerande småbruket än för det övriga jordbruket är uppenbart.

Enligt *Landsorganisationen* måste småbrukarstödet numera betecknas som ett stöd av socialpolitisk karaktär. Landsorganisationen anför vidare, att det i nuvarande situation icke kan vara något samhällsintresse varken ur försörjnings-, beredskaps- eller sysselsättnings synpunkt att bevara de oräntabla småbruken såsom sådana, medan det däremot finnes ett bestämt intresse av att upprätthålla en livskraftig jordbruksnäring inom de stora områden, där förutsättningar härför fortfarande finnes. Landsorganisationen anför härefter bl. a. följande.

Vad här anförts hindrar inte, att det av sociala skäl fortfarande föreligger ett motiv för ett samhällsstöd till de småbrukare, som brukar gårdar, som ännu ej hunnit rationaliseras, eller som på grund av sin ålder inte kan övertaga större jordbruk eller flytta till andra näringar. Ett sådant socialbidrag bör emellertid helt frikopplas från produktionens omfattning och inriktning vid ifrågavarande jordbruk och enbart grundas på behovet av ekonomiskt stöd. Det skulle lämpligen kunna konstrueras efter en skala i omvänd proportion till vederbörande jordbrukares taxerade inkomst, t. ex. under de senaste 3 åren 1955—1957, och med en övre gräns, som naturligtvis måste ligga betydligt lägre än den av utredningen för areallägget föreslagna vid medelinkomsten vid basjordbruken. En övre gräns för jordbrukets storlek vid t. ex. 20 ha åker torde också vara erforderlig. En förutsättning för att bidraget skall utgå måste naturligtvis vara att vederbörande verkligen är jordbrukare, d. v. s. brukar ett jordbruk som har åtminstone några ha åker. För att underlätta övergången till annan verksamhet bör bidraget vidare kunna utgå under viss tid, förslagsvis 3 år, efter det att jordbrukaren lämnat sin brukningsdel och övergått till annan sysselsättning utanför jordbruksnäringen. Det skulle därigenom bli ett omskolningsbidrag av samma typ, som numera förekommer inom andra delar av arbetsmarknaden, och skulle utgöra ett ekonomiskt stöd för jordbrukarna vid anpassningen till en ny verksamhet.

Kooperativa förbundet, som — såsom framgår av det följande — har avstyrkt utredningens förslag, framhåller att dess negativa inställning till utredningens förslag icke får tolkas som en ovilja att av sociala hänsyn bereda den äldre generationen av brukare på de ofullständiga jordbruken ett effektivt stöd. Enligt förbundet måste detta stöd emellertid vara så konstruerat, att det icke hämmar den i vårt land alldeles ofrånkomliga strukturrationaliseringen. Det anföres vidare, att en kategoriklyvning borde ske mellan jordbruksregleringen såsom ett system av näringspolitiska skyddsåtgärder å ena sidan och å andra sidan det socialpolitiskt motiverade stöd, som behöver lämnas innehavare av ofullständiga jordbruk, vilka nått en ålder, som gör det svårt för dem att övergå till annan sysselsättning eller omhänderha driften vid ett större, genom sammanslagning kompletterat bärkraftigt jordbruk. Den förändring av småbrukarstödet, som kan befinnas lämplig med hänsyn till penningvärdeförändringen, bör enligt förbundets uppfattning ske genom en procentuell uppräknig av producentbidraget till de jordbrukare, som nu kommer i åtnjutande av detta. En sådan utformning skulle enligt förbundet framstå socialt motiverad och den skulle icke inrymma några av de risker, som är förbundna med ett småbrukarstöd, som är inriktat på att premiera en ökad produktionsvolym och som dessutom är avsett att tillämpas inte som en övergångsanordning utan som ett permanent stöd. Kooperativa förbundet anser det vidare önskvärt att de bidrag, som nu anknyts till mjölken, exempelvis leveranstillägget, avskaffades eller minskades för de ofullständiga jordbruken, samtidigt som dessa bereddes kompensation för inkomstbortfallet på mjölkleveranserna genom någon form av kontantbidrag, som avvägdes med hänsyn till vederbörandes taxerade genomsnittsinkomster under ett antal näraliggande år. Kooperativa förbundet anför i detta sammanhang vidare.

Ett sådant bidrag borde, enligt styrelsens mening, utgå till brukare av jordbruk av en minimistorlek om ett par hektar och med en övre gräns någonstädes inom gruppen basjordbruk (10—20 ha åkermark). Styrelsen skulle också finna det lämpligt för att underlätta övergången till annan yrkesverksamhet, särskilt för yngre jordbrukare, som driver verksamhet på ofullständiga jordbruk, att dessa efter prövning av lantbruksnämnderna skulle kunna erhålla här berörda kontantbidrag under en viss övergångstid efter att de lämnat sitt jordbruk i samband med strukturrationaliseringen. Även relativt generöst utmäta kontantbidrag av denna typ — som givetvis på ett eller annat sätt borde samordnas med de utgående producentbidragen för att administrativt förenkla den sociala bidragsverksamheten — kommer säkerligen att ur samhällsekonomisk synpunkt betala sig väl. En sådan bidragsverksamhet skulle underlätta den nödvändiga yttre rationaliseringen, medan småbruksutredningens förslag på ett allvarligt sätt skulle hämma den nödvändiga omgestaltningen av det svenska jordbruket. Även direkta bidrag av allmänna medel, resp. kreditlättnader för att stimulera jordbruksbefolkningen att plantera skog på nedlagda eller vanhävdade åkerarealer borde enligt styrelsens mening på allvar övervägas. Med hänsyn till den långa omloppstiden för investeringar i skogskapital, särskilt i de nordligare delarna av vårt land, skulle en sådan statlig stödverksamhet säkerligen visa sig betydelsefull för att främja jordbrukets strukturrationalisering.

Areal tillägg

Areal tillägg och dess anknytning till viss brukarkategori

Statskontoret anför i sitt remissyttrande, att det föreslagna stödssystemet är ägnat att verka konserverande på en företagsform, som icke anses ekonomiskt försvarlig. Statskontoret erinrar i detta sammanhang om att stödet åt småbruket enligt 1947 års riksdagsbeslut om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken fick karaktären av övergångsanordningar. Då det gäller att komma till rätta med det mindre jordbrukets problem borde därför största uppmärksamhet ägnas frågan i vad mån småbruket kan ges ökad lönsamhet genom produktionsförbättrande åtgärder. Ämbetsverket anser sig således icke berett att tillstyrka ett frångående av den princip, efter vilken de nuvarande stödformerna på området har utformats. I anslutning härtill anför ämbetsverket.

Det föreslagna areal tillägget, avsett att ersätta producentbidraget, skulle komma även nytillträdande brukare tillgodo. Det skulle således ej såsom fallet är med producentbidraget ha karaktär av en övergångsanordning. Statskontoret får erinra, att liknande förslag tidigare framförts beträffande sistnämnda bidrag. I anslutning därtill uttalade föredragande departementschefen vid anmälan av propositionen 1952: 236 angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område, att man icke finge bortse från att bidragsbestämmelsernas utformning i nu förevarande hänseende vore intimt förknippad med de år 1947 fastställda riktlinjerna för jordbrukspolitiken. Enligt departementschefen vore det därför knappast görkligt att vidtaga någon mera principiell ändring därutinnan utan att samtidigt ompröva dessa riktlinjer (s. 129). Enligt statskontorets mening har bärande skäl ej anförts för att beträffande areal tillägget frångå den sålunda fastslagna principen. Påpekas må för övrigt, att införande av areal tillägget såsom en permanent stödform torde komma att påverka saluvärdet å bidragsberättigade fastighe-

ter i höjande riktning. Statskontoret kan alltså icke tillstyrka utredningens förslag om automatisk övergång av bidragsrätten till ny brukare.

Statens jordbruksnämnd anför, att utredningen som skäl för frångående från principen om bidragsanknytningen till en äldre brukarkategori endast har anfört, dels att sådan anknytning enligt utredningens uppfattning är av underordnad betydelse för strukturrationaliseringens utveckling, dels att anknytningen av bidrag till en viss brukarkategori leder till en allmän irritation, detta trots att frågan om bidragsrätt endast berör en tämligen begränsad grupp av jordbrukare. Nämnden påpekar med anledning härav följande.

Vad det förra skälet angår torde det väl vara riktigt, att takten i strukturrationaliseringen främst påverkas av sysselsättningsförhållandena inom andra näringsgrenar. Det bidrag det här är fråga om är dock, sett tillsammans med övriga stödformer, av en sådan storleksordning, att det måste spela en roll vid bedömningen av de ekonomiska förutsättningarna på längre sikt. Härtill kommer att en permanentning av bidraget måste väntas få den effekten, att bidraget åtminstone delvis kommer att kapitaliseras vid överlåtelse av fastigheten. I realiteten kan sålunda den tillträdande brukaren icke eller endast till viss del räkna sig bidraget tillgodo. Synpunkten att anknytningen av bidraget till en viss brukarkategori kan skapa irritation hos de nytillträdande brukare, som ej erhåller bidrag, synes ej heller i och för sig böra tillmätas sådan vikt, att den kan motivera en ändring av stödets principiella karaktär. Det kan i detta sammanhang anmärkas, att man även med den uppläggning av stödet, som utredningen förordat, måste räkna med att bidragsberättigade och icke bidragsberättigade brukare kommer att finnas vid sidan av varandra. Detta måste nämligen bli följden av de föreslagna bestämmelserna om behovsprövning med hänsyn till den totala inkomsten och det torde knappast kunna förväntas, att det rätta i en sådan kategoriklyvning skall för brukarna framstå som mycket mera påtaglig än det rätta i principen om stödets karaktär av övergångsstöd.

Jordbruksnämnden anser sålunda, att man icke bör frånga principen om övergångsstöd. Nämnden påpekar vidare, att den av utredningen förordade omläggningen ur statsfinansiell synpunkt är långt ifrån betydelslös, eftersom kostnaderna för det nuvarande producentbidraget under de senaste åren har nedgått med över 1 000 000 kr. årligen.

Även *arbetsmarknadsstyrelsen* och *socialstyrelsen* anser, att förslaget om arealtillägg innebär en icke önskvärd avvikelse från den tidigare fastslagna principen om övergångsstöd. Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, att jordbrukets arbetskraftbehov bör nedbringas genom rationalisering, vilket torde vara en förutsättning för att kvarvarande jordbruksbefolkning skall kunna erhålla trygg och god utkomst. Småbrukarstödet bör enligt styrelsens uppfattning ej utformas så, att det försvårar en utjämning av tillgång och efterfrågan på arbetskraft, när lämpliga arbetstillfällen utanför jordbruket kan erbjudas. Socialstyrelsen åberopar i detta sammanhang den tidigare behandlingen av småbruksfrågan och understryker de ur social synpunkt ogynnsamma verkningar, som en spridd bebyggelse medför.

Lantbruksstyrelsen anför beträffande bidragsanknytningen bl. a. följande.

Man kan till att börja med icke komma ifrån att, därest arealtillägget bindes till brukningsenheten, detta i princip kommer att kapitaliseras och re-

sultera i ett högre pris för brukningsenheten vid dennas försäljning eller ett högre arrende vid dennas utarrendering. Den nye ägaren får med andra ord lösa bidraget med dess kapitaliserade värde eller åtminstone en stor del därav. Arealtillägget kommer för honom i sådant fall att innebära intet eller ringa stöd. Den, som inköper en sådan brukningsenhet för förstärkningsändamål, vare sig enskild eller staten, måste ävenledes betala ett högre pris, vilket kommer att försvåra den yttre rationaliseringen samt kan komma att medföra att staten får betala ökade bidrag för utjämning av köpeskillingen. Vidare kan man inte bortse från sådana följdverkningar, som att de höjda fastighetspriserna på denna kategori av brukningsenheter kan medföra större kreditbehov och ökad skuldsättning.

Om arealtillägget bindes till brukningsenheten, kommer det sålunda på längre sikt icke att bli något verkligt stöd för småbrukets utövare men måste väntas få ogynnsamma verkningar på jordbrukets strukturutveckling. Ur de synpunkter, som lantbruksstyrelsen har att företräda, kan styrelsen därför icke tillstyrka utredningens förslag i nämnda avseende.

Lantbruksstyrelsen anser dock, att det synes vara skäl att nu genomföra en omprövning av bidragen i kontant form till brukare av småjordbruk. Därvid bör enligt lantbruksstyrelsen hittillsvarande bidragstagare, som på grund av god inkomst, stor areal o. s. v. icke längre bör åtnjuta bidrag, utmönstras, och å andra sidan sådana småbrukare, som på grund av sin inkomst år 1952 utslöts från bidrag men sedan dess visat sig ha otillfredsställande inkomster, kunna tillerkännas bidrag. Vidare bör enligt lantbruksstyrelsens uppfattning bidragsbeloppen omprövas och detta främst med hänsyn till penningvärdets förändringar.

Tjänstemännens centralorganisation anser det olämpligt, att det särskilda stödet till småbruket, som enligt organisationen närmast måste anses vara av social karaktär, utformas som pristillägg, arealtillägg eller dylikt. Enligt organisationen bör en utredning snarast verkställas om stödets utformning efter rationaliseringsfrämjande linjer. *Sveriges akademikers centralorganisation* anser ävenledes, att småbrukarstödet övergångskaraktär bör bibehållas.

Landsorganisationen anför beträffande förslaget, att stödet skall utgå även efter ägarbyte, bl. a. följande.

Detta är så mycket mera märkligt som de förhållanden, som 1947 utgjorde motiven för att småbrukarstödet utformades på detta sätt, sedan dess har blivit ändå mer utpräglade. Dels har den väntade överproduktionen i jordbruket uppstått väsentligt mycket tidigare och blivit av större omfattning än man då tänkte sig, dels har de ekonomiska förlusterna på exporten blivit större än man tidigare räknat med och dels har konjunkturutvecklingen i andra näringar blivit betydligt gynnsammare. Det senare medför, att möjligheterna att övergå till andra yrken från jordbruket har blivit mycket större än man någonsin vågade räkna med 1947. Nödvändigheten av att minska jordbruksproduktionen för att begränsa exportförlusterna samt behovet av arbetskraft inom andra näringsgrenar skulle således båda motivera, att man ökade rationaliseringseffekten i småbrukarstödet i stället för att, såsom utredningen föreslår, minska den.

En väsentlig fråga är enligt landsorganisationen hur man bedömer stödets verkningar på rationaliseringsutvecklingen. Det förefaller landsorganisationen ofrånkomligt, att ett stöd till småbruket, som i Norrland genom-

snittligt uppgår till ungefär 20 procent av bruttointäkten från jordbruksdriften och sålunda till nära hälften av brukarnas nettointkomst av denna, måste ha ett väsentligt inflytande på småbrukarnas avgörande, i fall de skall fortsätta med jordbruket eller skall söka sig till något annat yrke. Beträffande utredningens uppfattning att anknytningen till viss brukarkategori har varit alltför svårförståelig för jordbrukarna och därför väckt irritation, anför landsorganisationen, att irritationen icke alls behöver bero på att åtgärden är svårförståelig. Det kan i många fall väcka irritation, när t. ex. arbetslöshetsunderstöd indrages för arbetare, som icke har velat godtaga ett av arbetsförmedling anvisat arbete, kanske på annan ort. Det har förefallit landsorganisationen som om utredningen hade varit lite för angelägen om att icke väcka irritation med sina förslag och organisationen anför vidare.

Det svenska jordbruket har under senare år kommit in i en överskottskris på grund av dels produktionsökning, dels en konsumtionsminskning föranledd av stegrade livsmedelspriser parallellt med vikande priser på jordbruksprodukter på världsmarknaden. Denna kris berör särskilt mjölk- och fläskproduktionen. I detta läge förefaller det landsorganisationen oklokt att utforma småbrukarstödet på ett sådant sätt, att det uppmuntrar till ökad mjölkproduktion, till att hålla åkerarealer i hävd, som hellre borde planteras med skog, och till en ökning av produktionen i allmänhet vid småbruken, i stället för att främja en övergång till extensiv drift och till huvudsysselsättning i någon annan näring, där så är möjligt. Vi synes nu ha kommit till en situation, då en boskillnad mellan socialpolitik och jordbrukspolitik ter sig tämligen ofrånkomlig.

Kooperativa förbundet anser, att utredningens förslag skulle innebära, att en av de grundläggande förutsättningarna för 1947 års riksdagsbeslut skulle upphävas. Enligt förbundet har det i praktiken visat sig mycket svårt att driva strukturrationaliseringen av det svenska jordbruket med tillbörlig kraft, samtidigt som prisstödet effektiviseras. Detta anses utgöra en av orsakerna till den överskottsproduktion, som nu hotar att spränga hela den svenska jordbruksregleringen. Kooperativa förbundet anser det därför fullständigt uteslutet, att produktionsstimulerande åtgärder vidtages. Såsom tidigare nämnts anser förbundet, att den förändring av småbrukarstödet, som kan befinnas lämplig med hänsyn till penningvärdets förändring, i främsta rummet bör ske genom en procentuell uppräknings av producentbidraget till de jordbrukare, som nu kommer i åtnjutande av detta.

Hushållningssällskapens förbund anser, att skäl kan anföras både för och emot bibehållande av övergångskaraktären vid småbrukarstödet. Förbundet har för sin del funnit det riktigtast, att vid ägar- eller brukarskifte ett förhöjt arealbidrag minskas med ett belopp, som motsvarar det nu utgående producentbidraget.

Sveriges lantbruksförbund påpekar, att sammankopplingen av småbrukarstöd och rationalisering år 1947 omfattades av samtliga partier. Emellertid har den praktiska tillämpningen av producentbidragets bestämmelser på denna punkt mycket snabbt föranlett en stark och utbredd kritik. Lantbruksförbundet delar helt utredningens uppfattning, att bidragsanknytning-

en till en äldre brukarkategori är av underordnad betydelse för strukturrationaliseringens utveckling. Farhågorna för att en permanentning av en del av småbrukarstödet skulle nämnvärt verka bromsande på takten vid den yttre rationaliseringen och därmed minska jordbrukets framtida möjligheter att följa med i den allmänna inkomstutvecklingen anser förbundet vara mycket överdrivna. Förbundet framhåller fortsättningsvis bl. a. följande.

De ofullständiga brukningsdelarna utgöres dels av bestående småbruk, dels av övergångsjordbruk. De förra är sådana småbruk, som visserligen inte ger innehavaren full utkomst från själva jordbruksdriften, men som ändå, på grund av inkomster av annat slag, beräknas ge honom och hans familj åtminstone nödortföga bärgning. Dessa jordbruk omfattas icke, åtminstone icke i första hand, av det statliga rationaliseringsprogrammet. Ett permanent stöd till småbruk av denna typ bör alltså rimligen endast föga påverka den yttre rationaliseringen i fördröjande riktning. Vad beträffar övergångsjordbruken, alltså sådana brukningsdelar som — även om hänsyn tas till förefintliga biinkomster — icke kan beräknas ge brukaren en fullgod bärgning, kan göras en uppdelning i 2 grupper med avseende på vad som händer när brukningsdelen utbjudes till försäljning. Bortses från slätköp ankommer det på lantbruksnämnden att pröva, om brukningsdelen bör bestå eller om den bör utnyttjas i rationaliseringsverksamheten. I det förra fallet föreligger icke faktisk möjlighet till yttre rationalisering. I det senare fallet torde rationaliseringsåtgärderna mestadels medföra, att brukningsdelen slås samman med grannfastighet eller fördelas på 2 eller flera sådana, varigenom den bidragsberättigade fastigheten upphör att existera. I intetdera av dessa fall synes det ha någon betydelse för rationaliseringens fortgång, om bidraget är stående eller ej.

I själva verket bör det endast vara i fråga om sådana övergångsjordbruk, som går i arv, och där alltså överlåtelsen endast i undantagsfall kommer att prövas av lantbruksnämnd, för vilka anledning föreligger antaga, att ett permanent bidrag kan ha något nämnvärt inflytande på rationaliseringstakten. I detta sammanhang må erinras om att det enligt företagna undersökningar på fastigheter av här ifrågavarande slag i mycket stor utsträckning saknas efterträdare till den nuvarande brukaren, ett förhållande som verkar reducerande på antalet fall, där en permanentning av bidraget kan verka fördröjande på strukturrationaliseringen.

Lantbruksförbundet anför vidare, att det ofta göres den invändningen mot att producentbidraget (eller liknande bidrag) permanentas, att man härigenom skulle åstadkomma en stegring av fastighetsvärdena, vilket skulle drabba nytillträdande småbrukare. Förbundet påpekar emellertid, att riksdagen kan, när den så finner anledning avskaffa eller ändra bidragsbestämmelserna, varför osäkerheten om bidragets fortbestånd verksamt torde hindra den befarade stegringen av fastighetsvärdet. Härtill kommer, att den berörda invändningen knappast håller streck annat än beträffande sådana småbruk, som icke skall bli föremål för yttre rationalisering, alltså i huvudsak bestående småbruk, och i dessa fall dessutom i stort sett torde begränsas till då överlåtelsen sker till annan än nära anförvant. Det är föga anledning förmoda, att vederlaget vid slätköp nämnvärt påverkas om bidrag kan förväntas eller ej.

Riksförbundet Landsbygdens folk understryker, att det måste anses vara rimligt, att såväl reglerna för en bidragsform för berörda människor som de tillämpade principerna äger stöd i den allmänna opinionen. Så är enligt riksförbundet icke fallet med producentbidraget. Riksförbundet vitsordar sålunda, att ett starkt och enligt förbundets mening välgrundat missnöje råder bland småbrukarna över de regler och bestämmelser, som gäller rörande producentbidragen, och understryker utredningens uppfattning angående bidragets anknytning till strukturrationaliseringen. Riksförbundet anför vidare bl. a. följande.

Motiveringen för att anknyta producentbidraget till den yttre rationaliseringen har främst varit, att man inte velat införa en stödform, som verkat bromsande på rationaliseringstakten. Utredningen har ingående granskat denna motivering och funnit, att ett bidrag av denna storleksordning måste, i nuvarande situation, anses ha en mycket underordnad betydelse, då det gäller att ta ställning till övertagandet av ett småbruk och att sålunda strukturomvandlingen i mycket ringa grad påverkas av om småbruksstödet knyter an endast till en äldre brukarkategori.

Riksförbundet delar helt utredningens uppfattning i denna fråga och anser sålunda, att sambandet mellan småbruksstöd och yttre rationalisering kan brytas utan risk för att en icke önskvärd uppbromsning i rationaliseringstakten skall åstadkommas.

Småbrukarnas riksförbund framhåller, att begränsningen av producentbidraget till en viss brukarkategori har verkat i hög grad stötande och betecknar det som tillfredsställande, därest producentbidraget skulle försvinna.

Arealgränserna och arealen som bidragsunderlag

Statens jordbruksnämnd understryker, att det nu utgående producentbidraget är helt oberoende av den aktuella produktionens inriktning och storlek och att risken för att stödet direkt skall stimulera till en i och för sig icke önskvärd mjölkproduktion är sålunda redan nu helt eliminerad. Enligt nämnden gäller frågan därför allenast, huruvida den av utredningen föreslagna beräkningsmetoden kan tänkas ge en mera ändamålsenlig fördelning av bidragen än den nuvarande. Nämnden anför i detta sammanhang fortsättningsvis följande.

Utredningen har som skäl för frångående av den nu tillämpade beräkningsgrunden anført, att det synes mindre lämpligt att på längre sikt anknyta ett bidrag till produktionen under en förgången tidsperiod. Detta kan väl i och för sig vara riktigt. Bortsett från att dessa olägenheter i någon mån minskas, därest stödet i enlighet med vad jordbruksnämnden förordar skall bibehålla karaktären av ett övergångsstöd, synes den viktigaste frågan i detta sammanhang vara, huruvida en direkt anknytning till åkerarealen kan tänkas utgöra en sakligt riktigare grund för bestämmande av bidragets storlek. Detta är enligt nämndens uppfattning synnerligen tvivelaktigt.

Till stöd för sin uppfattning anför nämnden bl. a., att åkerarealen icke tillfredsställande återspeglar brukningsenheteras produktionskapacitet och

produktionsförhållanden över huvud taget och att det därför starkt kan ifrågasättas om en på åkerarealens storlek baserad bidragsskala av den typ, som utredningen om småbruksstöd har förordat, kan anses ge ett nöjaktigt resultat ur rättvisesynpunkt. Genom att utesluta ängs- och betesmark vid beräkningen av arealtillägget kan vidare enligt nämnden betydande skevheter i bidragssystemet uppstå olika jordbruksområden emellan. Med hänsyn till det anförda framhåller nämnden sammanfattningsvis följande.

Om man utgår från att bidragsskalan bör vara uppbyggd så, att bidraget skall börja med ett relativt litet belopp för jordbruk med liten produktionskapacitet, därefter för jordbruk med större kapacitet stiga i takt med kapaciteten upp till en viss nivå för att sedan åter successivt reduceras, synes det i själva verket med fog kunna hävdas, att den nu tillämpade, på produktionskapaciteten i fråga om mjölk uppbyggda bidragsskalan — oavsett om mjölkproduktion förekommer eller har förekommit på de ifrågavarande brukningsenheterna — i stort sett ger ett riktigare resultat än det som erhålles med tillämpning av den av utredningen föreslagna metoden.

Jordbruksnämnden anser vidare, att den åkerareal, som har redovisats vid den senaste fastighetstaxeringen icke är en tillräckligt säker grund för bestämmande av arealtilläggets storlek. Nämnden redovisar en undersökning vid 90 slumpvis uttagna mindre jordbruk och konstaterar, att ungefär två tredjedelar av undersökningsmaterialet i 2 av de utvalda socknarna och omkring hälften i den tredje företer avvikelser mellan de verkliga åkerarealerna och fastighetstaxeringens åkerareal med mer än 10 procent. Fastighetslängdernas uppgifter anges därvid i regel överstiga de ekonomiska kartornas. Materialet från fastighetstaxeringarna ger vidare enligt nämnden icke någon säker uppfattning om antalet brukningsenheter och utredningens system medför därför enligt nämndens uppfattning frestelse för brukaren att ange den ur bidragssynpunkt fördelaktigaste arealen, varför kostnaderna för arealtillägget kan bli större än vad som beräknats. Slutligen anser jordbruksnämnden, att en nedre arealgräns vid 1,1 ha innebär en utvidgning av bidragsrätten till betydande nya kategorier brukare och att — där est utredningens förslag genomföres — den nedre gränsen följaktligen bör fastställas till 2 ha.

Lantbruksstyrelsen ifrågasätter lämpligheten av att knyta bestämmelserna till stela arealgränser men har i övrigt intet att erinra mot att arealtilllägg med av utredningen föreslagna belopp införes som stödform i stället för producentbidrag i samband med omprövning av bidragsrätten, varvid dock arealtilllägg enligt styrelsens uppfattning bör utgå först fr. o. m. brukningsenheter av minst 2 ha. En liknande irritation som den, vilken ofta påtalats beträffande frågan om rättvisa i samband med producentbidragen, kan enligt lantbruksstyrelsen komma att uppstå, därest genom bristfällig kontroll arealtilllägg utgår för åkerjord, som icke brukas.

Statistiska centralbyrån påpekar, att taxeringslängdernas uppgifter visserligen ej alltid är fullt tillförlitliga och aktuella, men medger att något annat bättre, officiellt material, användbart för ifrågavarande ändamål,

icke torde finnas tillgängligt för landet i dess helhet. Det synes därför enligt centralbyrån nödvändigt att anknyta till fastighetstaxeringens arealuppgifter.

Sveriges lantbruksförbund anser det osäkert, om åkerarealen bättre än den faktiska eller beräknade mjölkproduktionen återspeglar brukningsheters ekonomiska bärkraft, men anför därefter vidare.

Att lantbruksförbundet, trots tveksamheten om att arealtillägget medför större rättvisa än producentbidraget, ändå icke vill motsätta sig utredningsförslagets genomförande beror på att detta, såvitt kan bedömas, innehåller andra obestridliga förtjänster. Förbundet åsyftar här den årliga prövningen av bidragsfrågan med hänsynstagande till inkomstförskjutningarna, en prövning som bl. a. genom de ovillkorliga arealbestämmelserna icke behöver anförts lantbruksnämnderna utan kan ske centralt hos statens jordbruksnämnd.

Lantbruksförbundet anför fortsättningsvis, att dess tillstyrkan icke innebär, att förbundet förbiser vissa olägenheter, som kan visa sig vara förknippade med ansökningsförfarandet enligt utredningens förslag. Förbundet åsyftar härvid främst kontrollen av arealuppgifterna, vilken försvåras av de ofta förekommande sidoarrendena. Härvid ifrågasätter förbundet behovet av att hos statens jordbruksnämnd lägga upp ett särskilt register över jordbruk med upp till 10 ha åker och framhåller, att den behöfliga kontrollen torde kunna ske i det hos Riksförbundet Landsbygdens folk befintliga jordbruksregistret.

Riksförbundet Landsbygdens folk tillstyrker införandet av ett arealtillägg, som enligt dess uppfattning synes ha vissa fördelar framför det nuvarande systemet med producentbidrag. Riksförbundet anför därvid vidare.

Fördelarna ligger framför allt däri, att man genom den årliga prövningen slipper anknytningen till produktion och inkomster under en gången tidsperiod. Enligt riksförbundets mening har dock inte utredningen helt övertygande kunnat visa, att åkerarealstorleken utgör ett tillfredsställande underlag för bedömningen av bidragsbehovet. Genom att ovillkorligen binda bidragets storlek till fastighetstaxeringarnas uppgifter angående åkerarealens storlek har man önskat skapa administrativ enkelhet. Utredningen synes emellertid ha för litet uppmärksammat de vägar, som strukturomvandlingen följer. Inte obetydliga arealer åkerjord ligger f. n. i praktiken obrukade, utan att detta kommer till synes i taxeringarna. Att centralt kontrollera dylika förhållanden är ej möjligt. Det är heller inte möjligt att på sätt som utredningen föreslår utöva kontroll över de mer eller mindre tillfälliga sidoarrenden och grödköp, som förekommer. Riksförbundet önskar i detta sammanhang bringa i erinran, att riksförbundet förfogar över ett register över samtliga brukningsenheter i landet, vilket bl. a. utnyttjats för 1956 års jordbruksräkning. Genom förbundets kontaktmän ute i varje socken hålles detta register aktuellt vid varje tidpunkt så att köp, försäljningar och arrenden inrapporteras. Förbundet har därför en viss erfarenhet av hur ofta förändringar förekommer och hur inaktuella fastighetstaxeringarnas arealuppgifter i verkligheten är. Det torde sålunda vara realistiskt att räkna med att fastighetstaxeringarnas arealuppgifter i ett mycket stort antal fall måste frångås på grund av uppkomna ändringar i arealinnehavet. Utredningens uttalande om att arealtillägg endast skall utgå

för åker, som används för »effektiv jordbruksproduktion» måste även bidra till tveksamhet och förvirring. Här bör klarare bestämmelser utformas. I sammanhanget torde vidare kunna ifrågasättas behovet av att hos statens jordbruksnämnd lägga upp ett särskilt register över enheter under 10 ha åker, då redan ett sådant register existerar och ständigt hålles aktuellt. Riksförbundet är berett att diskutera möjligheterna att använda detta register i den utsträckning, som befinnes lämplig.

Beträffande riksförbundets synpunkter på och förslag om arealtillägget i norra Sverige redogöres i det följande i samband med frågan om det särskilda stödet i denna del av landet.

Statskontoret och *Hushållningssällskapens förbund* anser, att den lägsta arealgränsen i fråga om arealtillägg bör gå vid 2,1 ha. Samma ståndpunkt antages även av *Sveriges akademikers centralorganisation*, som dessutom ifrågasätter det berättigade i att höja den reella arealgränsen genom att fixera gränsen vid 10 ha åker utan att häri innefatta till åker omräknad ängs- och betesmark.

Mantalsskrivningskravet

Mantalsskrivningskravet tillstyrkes av *statens jordbruksnämnd* och *Sveriges lantbruksförbund*, varvid lantbruksförbundet dock ifrågasätter om detta krav med hänsyn till inkomst- och förmögenhetsstrecken fyller någon större funktion. *Riksförbundet Landsbygdens folk* tillstyrker ävenledes mantalsskrivningskravet men understryker, att i detta sammanhang de nytillträdande jordbrukarnas förhållanden bör uppmärksammas.

Inkomstgränsen

Statskontoret finner det tveksamt, om man i fråga om arealtillägg bör frångå det system med individuell behovsprövning, som nu tillämpas beträffande producentbidragen. För en sådan prövning anses bl. a. tala de av utredningen påvisade regionala variationerna i småbrukarnas inkomstförhållanden. *Statskontoret* anser sig dock icke böra motsätta sig en lösning av problemet efter de linjer utredningen föreslagit och detta med hänsyn till de administrativa fördelar, en generell inkomstgräns kan anses medföra. Gränsen för bidragsrätt bör dock enligt *statskontorets* uppfattning sättas lägre än den av utredningen förordade — enligt *statskontorets* mening bör den nedre kvartilen för taxerade nettoinkomster i storleksgruppen 10—20 ha utgöra inkomstgränsen. Vidare har enligt *statskontoret* bärande skäl icke anförts för en särbehandling av norra Sverige vid utformningen av inkomstgränsen.

Statens jordbruksnämnd hyser betänkligheter såväl mot den av utredningen valda utgångspunkten som ock mot det sätt, på vilket inkomstgränsen från sagda utgångspunkt föreslagits konstruerad i praktiken och inför i dessa frågor följande.

Om inkomstgränsen sättes så, att den kommer att motsvara den *genomsnittliga* taxerade inkomsten i storleksgruppen 10—20 ha, innebär detta att gränsen kommer att ligga över den inkomst, som faktiskt uppnås av omkring

hälften av samtliga brukare i sagda storleksgrupp. En på dylikt sätt bestämd inkomstgräns måste enligt jordbruksnämndens uppfattning anses ligga högre än vad som kan anses förenligt med den av 1947 års riksdag angivna målsättningen i fråga om det särskilda småbruksstödet. En erinran kan enligt jordbruksnämnden vidare göras mot det sätt, på vilket utredningen vill utjämna den tidsmässiga eftersläpningen i deklara-tionsundersökningarna. Nämnden anser, att den föreslagna framskrivningen med socialstyrelsens konsumentprisindex kan komma att innebära, att inkomstgränsen flyttas uppåt för jordbruken under 10 ha alldeles oberoende av om någon motsvarande inkomstökning ägt rum i gruppen 10—20 ha eller ej.

Beträffande den av utredningen föreslagna korrektionen av inkomstgränsen för norra Sverige anför jordbruksnämnden, att denna korrektion leder till en höjning av inkomstgränsen för norra Sverige, vilken överstiger det belopp, varmed det särskilda Norrlands-tillägget för mjölk normalt kan beräknas utgå. Även om de extra mjölkpristilläggen skulle komma att höjas på sätt utredningen föreslagit, synes det enligt nämnden likväl klart, att tilläggen som sådana ej kan motivera en generell höjning av inkomstgränsen för norra Sverige av den storleksordning utredningen föreslagit. Nämnden anför vidare.

Principiellt sett kan jordbruksnämnden emellertid ej finna, att de skäl, som utredningen anför, överhuvudtaget motiverar en särskild inkomstgräns för norra Sverige. Hur inkomstgränsen skall bestämmas, är tvärtom enligt nämndens uppfattning såväl för Norrland som för riket i övrigt fråga om en skälighetsprövning, där utgångspunkten bör vara att ge ett tillskott till förbättrande av jordbrukets lönsamhet åt dem, som påtagligt är i sämre ställning än jordbrukarna i storleksgruppen 10—20 ha. Från denna utgångspunkt skulle en anknytning till den genomsnittliga inkomstnivån i den nedre kvartilen i storleksgruppen 10—20 ha te sig skälig.

Lantbruksstyrelsen anser den föreslagna framskrivningen med socialstyrelsens konsumentprisindex vara en onödig finjustering mot bakgrund av den grova beräkningsgrund för inkomstgränsen, som utredningen föreslagit.

Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk och Småbrukarnas riksförbund tillstyrker den föreslagna inkomstgränsen. Riksförbundet Landsbygdens folk uttrycker dock därvid viss tveksamhet beträffande användningen av konsumentprisindex vid beräkningen av inkomstgränsen.

Förmögenhetsgränsen

Statskontoret, lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnd och Hushållningssällskapens förbund anser, att förmögenhetsgränsen för ett eventuellt arealtillägg bör gå vid 50 000 kr. Den av utredningen föreslagna gränsen vid 80 000 kr. tillstyrkes däremot av *Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk och Småbrukarnas riksförbund*.

Bidragsskalan

Statens jordbruksnämnd har ingen erinran mot den föreslagna bidragsskalan, därest arealtillägg skulle genomföras. Nämnden påpekar, att vid en nedre arealgräns av 2 ha minimibidraget synes böra utgå med 250 kr.

Den av utredningen föreslagna bidragsskalan tillstyrkes av *Sveriges lantbruksförbund* och *Riksförbundet Landsbygdens folk*.

Det administrativa förfarandet

Statskontoret framhåller, att frågan om ersättning till ordförande i taxeringsnämnd för granskning av ansökningshandlingar i samband med behandlingen av deklARATIONER bör övervägas i samband med prövningen av ersättningsnormerna överhuvudtaget för taxeringsnämndsordförandena. *Statskontoret* anför därefter vidare.

I likhet med utredningen finner *statskontoret* skäligt, att en småbrukare, som genom ändrad taxering uppfyller förutsättningarna för arealtillägg, också kommer i åtnjutande av sådant tillägg. I konsekvens härmed torde emellertid även krav på återbetalning av arealtillägg böra framställas för den händelse vederbörande bidragstagare icke längre skulle uppfylla villkoren härför. Ämbetsverket kan sålunda icke tillstyrka utredningens förslag, att vid en upptaxering i högre instans av inkomsten eller förmögenheten över resp. gräns redan utbetalat arealtillägg icke skulle återkrävas.

Riksskattenämnden uttalar betänkligheter mot att ansökningsförfarandet för en subvention av den beskaffenhet, varom här är fråga, sammankopplas med deklARATIONER- och taxeringsförfarandet. Vad utredningen föreslagit i detta sammanhang innebär enligt riksskattenämndens uppfattning för berörda skattskyldiga, att vid avgivandet av självdeklARATION för taxering till inkomst och förmögenhet tillkommer ytterligare en faktor, som kan påverka skattetänkande och deklARATIONSMORAL. Riksskattenämnden framhåller vidare, att taxeringsnämndsordförandena överhuvudtaget icke bör påläggas arbetsuppgifter, som ligger vid sidan av det egentliga taxeringsarbetet. Riksskattenämnden anför vidare.

Kontrollen av sökandenas inkomst och förmögenhet skulle kunna ske snabbare och med mindre kvalificerad arbetskraft, om den gjordes med ledning av de hos den lokala skattemyndigheten upprättade inkomst- och förmögenhetslängderna. Den försening i arealbidragens utbetalande, som en sådan ordning skulle medföra jämfört med utredningens förslag, torde vara ringa. Riksskattenämnden vill förorda en sådan ordning.

Även *länsstyrelserna i Jönköpings, Skaraborgs och Norrbottens län* anser, att taxeringsnämndsordförandena icke bör åläggas nya arbetsuppgifter och att således andra vägar än den av utredningen föreslagna bör prövas vid tillämpningen av inkomstgränsen för arealtillägg. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* har däremot intet att erinra mot utredningens förslag. *Taxeringsnämndsordförandenas riksförbund* anför, att den föreslagna granskningen i och för sig kan anses ha ringa omfattning men att det rent principiellt måste hävdas, att varje arbetsuppgift, som ålägges taxeringsnämndsordförandena utanför deras egentliga arbete, får anses ha menlig inverkan och därför icke kan tillrådas.

Statens jordbruksnämnd framhåller, att arbetet med administrationen av ett eventuellt arealtillägg måste bli väsentligt mer kostnadskrävande och

tidsödande än vad utredningen synes ha antagit samt att de granskande och kontrollerande uppgifterna till sin natur är sådana, att det måste anses klart lämpligare att de omhänderhas av ett lokalt än eventuellt centralt organ. Nämnden avstyrker därför bestämt, att administrationen av arealtilllägg skulle läggas på nämnden och anför till närmare utveckling av sin uppfattning följande.

Utredningen har räknat med att jordbruksnämnden med utgångspunkt från fastighetstaxeringen skulle behöva lägga upp ett register över jordbruk upp till 10 ha åker, vilket skulle användas för kontroll av de i ansökningarna om arealtilllägg lämnade uppgifterna om åkerarealen. Redan detta skulle innebära en dubbling av de register, vilka nu regelmässigt finns hos lantbruksnämnderna. Vidare måste man, särskilt då det är fråga om sidoarrenden, räkna med att det mycket ofta kommer att bli nödvändigt att införskaffa kompletterande uppgifter och förklaringar. Om jordbruksnämnden skall göra detta, måste den i regel anlita hjälp av något lokalt organ, i första hand då lantbruksnämnden. Några möjligheter att själv öva kontroll över att åker, för vilken arealtilllägg sökts, verkligen används i produktionen, äger jordbruksnämnden överhuvudtaget icke utan skulle härvidlag bli helt beroende av biträde av lokala organ. I samtliga nu nämnda avseenden måste det sålunda anses uppenbart, att uppgifterna väsentligt snabbare och bättre kan lösas av lokala organ. Härtill kommer att en koncentration av bidragsärendena till jordbruksnämnden måste komma att medföra en avsevärd försening i fråga om utbetalningen. Enligt utredningen borde, sedan samtliga ansökningshandlingar vid juni månads utgång inkommit till jordbruksnämnden, bidragen kunna utbetalas under loppet av juli och augusti. Det är emellertid att märka, att det här är fråga om — enligt utredningens beräkning — ca 140 000 ansökningar, vilka måste granskas individuellt och beträffande vilka det i ett stort antal fall blir nödvändigt att införskaffa ytterligare uppgifter. Även om en omfattande extra personal skulle kunna sättas in på uppgiften, torde det därför komma att erbjuda stora svårigheter att lösa densamma inom den tidrymd, som utredningen räknat med. Fördelas uppgifter på lantbruksnämnderna torde man däremot kunna räkna med att arbetet skall kunna utföras ej blott på ett sakligt sett bättre sätt utan även snabbare.

Då jordbruksnämnden här förordat att administrationen av eventuella arealtilllägg skulle omhänderhas av lantbruksnämnderna, har jordbruksnämnden ej förbisett den olägenhet, som i så fall kan uppstå för nämnderna genom att de till förfång för rationaliseringsarbetet blir nödsakade att i alltför hög grad ägna sig åt uppgifter av övervägande administrativ karaktär. Jordbruksnämnden vill därför i detta sammanhang understryka angelägenheten av att lantbruksnämnderna får möjlighet att i erforderlig omfattning ägna sig åt sina egentliga arbetsuppgifter.

Lantbruksstyrelsen är av den uppfattningen, att den summariska prövning av bidragsrätten i anslutning till inkomst- och förmögenhetsgränsen, som utredningen föreslagit, närmast ger vid handen att en årlig prövning av bidragsrätt icke skulle vara nödvändig eller ens önskvärd. Ett avsevärt underlättande av administrationen borde enligt lantbruksstyrelsen kunna uppnås om bidragsrätten på grund av prövning för visst år fastställes att gälla under en i förväg ej fixerad följd av år. Härigenom synes man enligt

lantbruksstyrelsens uppfattning även begränsa verkningarna av en medveten anpassning av inkomsten. Lantbruksstyrelsen berör vidare den föreslagna stickprovsmässiga kontrollen och anför därvid bl. a. följande.

Det bör också uppmärksammas att indelningen i brukningsenheter i stor omfattning skiljer sig från indelningen i taxeringsenheter. Den bristande överensstämmelsen beror i hög grad på att s. k. sidoarrenden under senare år tillkommit i stor utsträckning och lett till omfattande ändringar i brukningsenheternas arealer. Huruvida dessa ändringar är tillfälliga eller varaktiga är ofta svårt att bedöma. Redan vid den första omprövningen av bidragsrätt kommer otvivelaktigt att visa sig att det icke går att grunda besluten på taxeringsuppgifterna utan att en genomgång av den verkliga indelningen i brukningsenheter blir nödvändig. Om man vid efterföljande omprövning nöjer sig med stickprovsmässiga kontroller avseende brukningsenheternas sammansättning får man vara beredd på att resultatet av omprövningen blir alltför slumpartat och orsakar stark irritation.

Med hänsyn till det anförda avstyrker lantbruksstyrelsen utredningens förslag i fråga om det administrativa förfarandet. Det synes styrelsen verklighetsfrämmande att lägga granskningen och kontrollen av sådana faktorer som arrendeförhållanden och brukad åkerareal hos taxeringsmyndigheterna. Enligt styrelsens uppfattning är det uppenbart, att administrationen bör anförtros åt med jordbrukets förhållanden förtrogna myndigheter med lokal förankring och sålunda läggas på lantbruksnämnderna, varvid överinseendet liksom nu bör ligga hos lantbruksstyrelsen. Beträffande kostnaderna för administrationen av arealtillägget anför lantbruksstyrelsen följande.

Styrelsen får i detta sammanhang nämna, att styrelsen icke kan vitsorda de av utredningen gjorda kostnadsberäkningarna. Utredningen synes ha överskattat de nuvarande kostnaderna för administrationen av producentbidrag och underskattat de blivande kostnaderna för administrationen av arealtilläggen. Det må här framhållas, att antalet ansökningar om att tilldelas eller behålla producentbidrag nu uppgår till ca 3 000 per år för hela landet. En omprövning med övergång till ändrade bidragsgrunder kommer givetvis att medföra en arbetsbelastning men därefter kan arealbidragen otvivelaktigt handhas av nämnderna inom nuvarande personalram, varvid viss inbesparing bör kunna ske av sådana kostnader, som enligt utredningen nu beräknats utgå till mejerierna och nämndernas ordsombud.

Statistiska centralbyrån påpekar, att uppläggnings- och aktualiserandet av ett centralt register över ungefär 150 000 småbruk skulle kräva stora kostnader och anför vidare följande.

Därtill kommer den mycket besvärliga kontrollen av uppgifter om areal för arrenderad tillskottsjord. I regel redovisas dylika arrendelotter ej specificerade i fastighetslängderna. Dessutom förekommer nu ej sällan korttidsarrenden, t. o. m. för blott 1 år enligt muntligt avtal, tillfälliga grödköp o. d., som ytterligare försvårar denna kontroll. Utredningen har, som förut nämnts, tänkt att kontrollen av arrendeförhållandena bör ske stickprovsmässigt liksom kontrollen, att arealtillägg icke utgår för åker, som ej längre användes i produktionen. Centralbyrån anser, att förslaget om en dylik stickprovskontroll ej överensstämmer med utredningens påstående, att admi-

nistrationen av arealtillägget ej kräver någon direkt kännedom om lokala förhållanden. Skall en sådan stickprovsmässig kontroll skötas av jordbruksnämnden, torde därför erfordras flera resande kontrollanter. Centralbyrån anser, att man bör överväga, om ej hela administrationen av arealtillägget eller åtminstone kontrollen av arealuppgifterna i ansökningarna i stället bör handhas av lantbruksnämnderna, som har den erforderliga lokalkännedomen och därjämte stor erfarenhet av handläggning av bidragsärendena.

Centralbyrån anför vidare bl. a., att utredningens förslag, att fastighetstaxeringarnas arealuppgifter skulle gälla under hela mellanperioden mellan 2 fastighetstaxeringar, enligt dess uppfattning är olämpligt på grund av den starka strukturförändring, som jordbruket f. n. undergår. Vidare bör enligt centralbyråns mening kontrollen av arealuppgifterna beträffande arrenderad tillskottsjord och av den uppgivna åkerns användning i produktionen kunna tillförlitligt och med rimliga kostnader skötas av lantbruksnämndernas tjänstemän och ortsombud och då ofta i samband med deras övriga tjänsteresor.

Sveriges lantbruksförbund anser det vara en fördel, att den årliga prövningen av bidragsfrågan icke behöver anförtros lantbruksnämnderna utan kan ske centralt hos statens jordbruksnämnd. Förbundet påpekar, att härigenom befrias lantbruksnämnderna och hos dem anställda kvalificerade tjänstemän från en arbetsuppgift, som ligger helt vid sidan av de arbetsuppgifter, för vilka nämnderna ursprungligen har inrättats.

Leveranstillägg för mjölk

Enligt *statskontoret* är det med hänsyn till rådande överproduktion på mjölk mindre välbetänkt att i enlighet med utredningens förslag höja leveranstillägget på mjölk. Därest likväl det mindre jordbruket anses böra erhålla ökat stöd i sådan form, bör detta enligt ämbetsverkets uppfattning ske inom ramen för nu utgående leveranstillägg och icke genom ett tillskott av ytterligare 7 000 000 kr.

Statens jordbruksnämnd framhåller, att ställningstagandet till den föreslagna ändringen av leveranstillägget bör anstå, till dess de sannolika utvecklingslinjerna i fråga om mjölkproduktionens omfattning något bättre kan överblickas. Bortsett härifrån har nämnden vissa smärre erinringar mot den föreslagna bidragsskalan och anför härom bl. a. följande.

Det synes sålunda önskvärt att gå ett steg längre än vad utredningen gjort i fråga om en begränsning av tillägget för mycket små mjölkleveranser, som i stor utsträckning torde komma från besättningar, vilkas innehavare icke bedriver egentligt jordbruk. Härtill kommer att de små årsleveranserna orsakar mejerihanteringen stora olägenheter. Förutom att leveranserna sker oregelbundet blir även transportkostnaderna mycket höga per kg mjölk. Olägenheterna för småproducenterna vid ett avskaffat eller reducerat leveranstillägg torde minskas genom att ett fullgott alternativ till mejerileveranserna skapats genom det föreslagna kalvbidraget. Mot bakgrunden av vad som nu anförts vill jordbruksnämnden föreslå en något ändrad skala för leveranstillägget.

Enligt jordbruksnämndens mening bör leveranstillägg icke utgå för årsleveranser av 2 000 kg eller lägre. För kvantiteter mellan 2 001 och 9 000 kg föreslås bidrag utgå med 6 öre per kg och leveranstillägget kommer då maximalt att uppgå till 420 kr. per år. Tillägget bör därefter enligt nämndens uppfattning kvarstå oförändrat vid 420 kr. per år för leveranser upp t. o. m. 15 000 kg, varefter avtrappning föreslås skola ske med samma belopp som utredningen föreslagit, d. v. s. 4 öre per kg för kvantiteter överstigande 15 000 kg. Det lägsta bidragsbeloppet föreslås till 50 kr.

Lantbruksstyrelsen anför, att eftersom produktionen vid det mindre jordbruket under alla förhållanden till större eller mindre del kommer att vara inriktad på mjölkproduktionen, blir ett stöd till det mindre jordbruket vilken form det än får i viss mån ett stöd till mjölkproduktionen. Ämbetsverket anför därefter fortsättningsvis följande.

Det torde därför icke spela någon större roll, om en viss del av stödet till det mindre jordbruket alltjämt utgår i form av leveranstillägg. Den av utredningen föreslagna förstärkningen av leveranstillägget skulle dock komma att innebära en viss stimulans till ytterligare ökning av mjölkproduktionen, vilket i nuvarande läge måste undvikas. *Lantbruksstyrelsen* vill därför föreslå, att stödet i form av leveranstillägg utgår i oförändrad omfattning och enligt samma grunder som hittills.

Hushållningssällskapens förbund framhåller, att det med hänsyn till de alltmera framträdande svårigheterna att vinna avsättning för det inom landet producerade smöret starkt kan ifrågasättas, huruvida icke leveranstillägget borde slopas och ersättas med ett stöd i form av arealtillägg. Förbundet åberopar som motiv för sitt ställningstagande följande synpunkter.

Som skäl härför kan således framhållas, att mjölkproduktionens lokalisering, bedömt ur produktionsekonomiska förutsättningar, i icke ringa grad snedvridits under efterkrigsåren. Detta har ökat de genomsnittliga transport- och uppsamlingskostnaderna för mjölken. Det torde icke kunna förnekas, att berörda leveranstillägg och dettas föregångare bidragit härtill genom den stimulans till mejerileverans, som ifrågavarande tillägg inneburit bland mindre och avsides boende mjölkproducenter. Förbundsstyrelsen håller därför före, att med hänsyn till de ändrade förhållanden, som nu råder för mjölkproduktionens del och som kan förväntas bestå under överblickbar tid framöver, bör man så långt möjligt undvika att sammankoppla småbrukarstödet med denna. Med hänsyn härtill vore det säkerligen en riklig utveckling om leveranstillägget avvecklades. Närmast till hands ligger därför, att detta tillägg åtminstone inom landets södra och mellersta delar ersättes med ett förhöjt arealbidrag, så att också ifrågavarande del av stödet icke blir knutet till en viss produktionsgren. Det vore även med all sannolikhet även till fördel, om nu anförda synpunkter kunde beaktas vid utformningen av stödet i norra Sverige.

Kooperativa förbundet påpekar, att starka betänkligheter förelåg mot leveranstillägget redan vid tidpunkten för tillkomsten av denna bidragsform. Förbundet anför vidare.

Om redan den förändring av småbrukarstödet, som infördes år 1953, var och är ägnad att inge stora betänkligheter med hänsyn till dels dess konserverande effekt på en oekonomisk jordbruksstruktur, dels dess produktions-

stimulerande verkan i ett läge, då det svenska jordbruket befinner sig i en ytterst allvarlig avsättningskris för animalierna, så framstår det nu av småbruksutredningen framlagda förslaget om att dels ytterligare utbygga småbrukarstödet, dels permanenta detsamma i en än allvarligare dager.

Såsom tidigare nämnts, anser Kooperativa förbundet det vidare önskvärt, att en del av de bidrag, som nu anknytes till mjölken, exempelvis leveranstillägg, avskaffades eller minskades för de ofullständiga jordbruket, samtidigt som dessa utöver utgående producentbidrag bereddes kompensation för inkomstbortfallet på mjölkleveranserna genom någon form av kontantbidrag, som avvägdes med hänsyn till vederbörandes taxerade genomsnittsinkomster under ett antal näraliggande år.

Även *Landsorganisationen* anser det olämpligt att utforma småbrukarstödet på ett sådant sätt, att det uppmuntrar till ökad mjölkproduktion. Där emot tillstyrkes utredningens förslag av *Sveriges lantbruksförbund*. Förbundet ifrågasätter dock i detta sammanhang det riktiga i att vissa grupper jordbrukare (leverantörer av 18 000—29 000 kg per år) får sina tillägg helt borttagna eller reducerade för att möjliggöra en av levnadskostnadsstegring en motiverad ökning till andra leverantörsgupper. Lantbruksförbundet påpekar dessutom, att bidrag, som utgår med belopp grundade på den levererade mjölkkvantiteten, i princip kommer att borttaga effekten av det föreslagna kalvbidraget.

Riksförbundet Landsbygdens folk understryker, att utredningens förslag innebär, att leveranstillägget i vissa fall kommer att reduceras eller helt bortfalla. En sådan ändring till det sämre anses ej sällan komma att drabba personer, som otvivelaktigt tillhör småbrukarkategorin, vilket i och för sig icke kan anses tilltalande. Särskilt oförmånlig anges ändringen komma att bli för jordbrukare inom områden med intensiv mjölkproduktion och där alternativ till denna produktionsgren saknas. Riksförbundet har dock ansett sig böra tillstyrka förslaget och detta med hänsyn till den förstärkning av bidragsbeloppet, som förslaget innebär för den allmänt sett mest behövande gruppen av småbrukare.

Småbrukarnas riksförbund tillstyrker den föreslagna ändringen av leveranstillägget och framhåller i detta sammanhang, att vid den föreslagna utformningen de beträffande produktionen stimulerande och tillbakahållande momenten i stort sett utjämnar varandra.

Kalvbidrag

Införandet av ett kalvbidrag tillstyrkes i princip av *statens jordbruksnämnd*, *Sveriges lantbruksförbund*, *Riksförbundet Landsbygdens folk* och *Småbrukarnas riksförbund* men avstyrkes av *statskontoret* och *Kooperativa förbundet*. Tveksamhet beträffande lämpligheten av denna bidragsform anföres vidare av *lantbruksstyrelsen* och *Hushållningssällskapens förbund*.

Det särskilda stödet i norra Sverige

Enligt *statskontorets* uppfattning ger utredningen ingalunda vid handen, att den föreslagna höjningen av det extra mjölkpristillägget i norra Sverige är påkallad. Statskontoret anser, att man tvärtom kan konstatera, att i norra Sverige såväl avräkningspriserna med mejerileverantörerna som genomsnittsinkomsten för småbrukare ligger icke oväsentligt högre än i övriga delar av landet. Statskontoret avstyrker därför förslaget om uppräknig av det extra mjölkpristillägget i norra Sverige. Ämbetsverket anser sig däremot kunna godtaga förslaget, att innehavare av vissa norrländska jordbruk i fjälltrakterna, som nu uppbär producentbidrag, i enlighet med utredningens förslag får komma i åtnjutande av övergångsbidrag.

Statens jordbruksnämnd uttrycker stor tveksamhet om lämpligheten att nu ändra bestämmelserna om extra mjölkpristillägg i norra Sverige. Ställningstagandet till den föreslagna ändringen av detta tillägg bör enligt nämndens mening anstå till dess de sannolika utvecklingslinjerna i fråga om mjölkproduktionens omfattning kan något bättre överblickas.

Lantbruksstyrelsen har däremot intet att erinra mot den föreslagna höjningen av det extra mjölkpristillägget i norra Sverige. Den föreslagna särbehandling av vissa jordbruk i lappmarken tillstyrkes ävenledes av lantbruksstyrelsen. I fråga om inom vilka områden som detta särstöd bör utgå, framhåller dock styrelsen, att även vissa socknar av Kopparbergs och Värmlands län torde ha likartade produktionsbetingelser, varför en omprövning av gränsdragningen här enligt styrelsens uppfattning synes befogad.

Såsom tidigare anförts, har *Hushållningssällskapens förbund* beträffande leveranstillägget framhållit, att detta tillägg åtminstone inom landets södra och mellersta delar kunde ersättas med ett förhöjt arealbidrag. Enligt förbundets uppfattning vore det med all sannolikhet även till fördel, om nu anförda synpunkter kunde beaktas vid utformningen av stödet i norra Sverige.

Sveriges lantbruksförbund tillstyrker den föreslagna höjningen av det extra mjölkpristillägget men erinrar därvid om att finansieringen härav genom anlåtande av nu för andra bidrag anvisade statsmedel medför en försvagning av det allmänna prisstödet. Beträffande områdesindelningen anför förbundet, att ett flertal framställningar har gjorts om uppflyttning till högre pristilläggsområde. Dessa framställningar har behandlats inom Svenska mejeriernas riksförenings clearingkommitté, varvid denna endast beträffande Ljusdalsortens mejeriförenings område har funnit tillräckliga skäl föreligga för en uppflyttning. Svenska mejeriernas riksförening och jordbrukets förhandlingsdelegation har funnit sig böra tillstyrka riksföreningens clearingkommittés förslag om en höjning av bidraget inom nämnda område med 30 öre per kg smörfett. Lantbruksförbundet förordar, att den angivna uppflyttningen genomföres och anger kostnaderna härför till

ungefär 100 000 kr. per år. Även Riksförbundet Landsbygdens folk förordar sagda uppflyttning av Ljusdalsortens mejeriförenings område.

Riksförbundet Landsbygdens folk tillstyrker i övrigt utredningens förslag beträffande höjningen av det extra mjölkpristillägget i norra Sverige. Förbundet anför vidare följande synpunkter i fråga om stödåtgärderna i norra Sverige.

Utredningen har förutsatt, att småbruksstödet skall utgå efter i princip samma grunder i hela landet. Undantag gäller i fråga om det extra mjölkpristillägget för norra Sverige. Förhållandena inom olika delar av landet är emellertid så skiftande, att det måste anes nödvändigt med en differentiering även på andra punkter. Riksförbundet har sålunda inte blivit övertygat om att arealtillägget i den utformning som utredningen föreslår är den lämpligaste stödformen i norra Sverige. Inom dessa områden är mjölkproduktionen den helt dominerande produktionsgrenen. Jordbrukarnas ekonomiska förhållanden är därför utomordentligt beroende av att dess betingelser inte försämras. Mjölkproduktionen i dessa delar av landet har emellertid under senare tid minskat i en sådan utsträckning, att dess fortbestånd blivit äventyrat. Produktionsminskningen har nämligen medfört, att uppsamlings- och mejerikostnaderna på sina håll blivit orimligt höga, varigenom avräkningspriserna inte kan upprätthållas på en skälig nivå. Stora risker föreligger för att den hittillsvarande tendensen härigenom skall ytterligare accentueras. Enligt riksförbundets mening bör därför övervägas, om inte en större del av småbruksstödet i norra Sverige skulle kunna överföras till ett stöd åt mjölkproduktionen, vilket enklast kunde ske genom en förstärkning av extra mjölkpristillägget. En motsvarande reduktion skulle i så fall företas i fråga om arealtilläggen. Måhända kan det synas olämpligt att i nuvarande överskottssituation utvidga stödet till mjölkproduktionen. De begränsade möjligheterna till produktionsomläggningar, som förefinns i dessa områden, gör det dock rimligt, att stödet till mjölkproduktionen ges en sådan omfattning, att åtminstone den lokala efterfrågan kan tillgodoses. Riksförbundet vill föreslå, att dessa problem göres till föremål för en specialutredning, innan definitiva förslag framlägges rörande småbruksstödet utformning.

I en särskild skrivelse har *Hälsinglands föreningsnämnd, Hälsinglands provinsförbund av Riksförbundet Landsbygdens folk, norra och västra Hälsinglands mejeriförbund, Ljusdalsortens andelsmejeriförening u. p. a., Södra Hälsinglands mejeriförening u. p. a. och Hudiksvallsortens andelsmejeriförening u. p. a.* hemställt, att landskapet i sin helhet skulle erhålla höjt extra mjölkpristillägg med 30 öre per kg mjölkfett eller samma belopp, som utgår i Medelpadsområdet. *Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk* har efter särskild remiss av denna framställning anfört, att någon överföring av Hälsingland till det s. k. tredje pristilläggsområdet icke bör ske och har därvid vidare framhållit följande.

Mjölkproduktionen utmärks nu överallt av låg lönsamhet, men produktions starka nedgång under de senaste åren inte blott i Hälsingland utan i hela norra Sverige och stora delar av mellersta Sverige ger stöd för uppfattningen, att en förbättring av dess lönsamhet är särskilt behövlig inom dessa områden. En viss sådan förbättring skulle erhållas genom den förut tillstyrkta proportionella höjningen av det extra mjölkpristillägget. Den

ifrågavarande framställningen syftar emellertid till en större lokal höjning. Det är också troligt, att behovet av en förbättring här är förhållandevis stort, men så torde också vara fallet inom de södra delarna av »norra Sverige», varest den föreslagna procentuella höjningen av pristillägget dessutom får en ganska liten verkan. Förhållandena inom Gästrikland, Kopparbergs län och Värmlands län synes sålunda i lika hög grad som förhållandena inom Hälsingland motivera en särskild förbättring. Förbunden finner sig på grund härav inte kunna tillstyrka en separat höjning för Hälsingland. Därest medel kan ställas till förfogande för en större höjning av det extra mjölkpristillägget än den av småbruksutredningen föreslagna, bör enligt förbundens mening frågan om områdesindelningen samt den lokala avvägningen av bidragets storlek göras till föremål för en allmän prövning.

Oavsett vad nu sagts förordar förbunden, att tidigare förslag om överförande av Ljusdals mejeriområde i Hälsingland till tredje pristilläggsområdet genomföres, då det här närmast är fråga om en av förhållandena motiverad gränsreglering. Av motsvarande skäl har Svenska mejeriernas riksförening föreslagit, att Jörns och Norsjö socknar inom Skellefteortens mejeriförening överföres till första pristilläggsområdet, något som förbunden också tillstyrker.

Statens jordbruksnämnd hemställer, efter hörande av Svenska mejeriernas riksförening, att förevarande framställning icke måtte föranleda någon åtgärd. Till stöd för sin ståndpunkt anför nämnden bl. a. följande.

Jordbruksnämnden vill för sin del till en början erinra om att nämnden i sitt yttrande den 18 mars 1958 över betänkandet om småbruksstödet ansett, att med de av utredningen föreslagna ändringarna av mjölkbidragen borde anstå till dess de sannolika utvecklingslinjerna i fråga om mjölkproduktionens omfattning och struktur kunde något bättre överblickas. I nu förevarande fall anser nämnden, i likhet med Svenska mejeriernas riksförening, att sådana särskilda omständigheter nu icke framkommit, som bör föranleda till en separat ändring av områdesindelningen för Hälsinglands vidkommande, och att, om en höjning av det extra mjölkpristillägget i Hälsingland skulle ske, detta skulle komma att medföra berättigade krav på en motsvarande höjning av tilläggen i Gästrikland samt Kopparbergs och Värmlands län. Nämndens ståndpunktstagande härvid har tillika föranletts av det förhållandet, att sådana ändringar skulle komma att innebära ganska betydande kostnadsökningar för de extra mjölkpristilläggen.

Med hänsyn till svårigheten att annat än i sammanhang med en allmän översyn över hithörande bestämmelser skapa en i möjligaste mån riktig och rättvis gränsdragning anser jordbruksnämnden vidare, att ej heller mindre justeringar av områdesindelningen för de extra mjölkpristilläggen f. n. bör komma i fråga. Nämnden har därför i samband med handläggningen av nu förevarande ärende funnit den i Svenska mejeriernas riksförenings yttrande omförmälda, av riksföreningen hos nämnden gjorda framställningen om överförande av Ljusdalsortens mejeriförenings område i Hälsingland samt Jörns och Norsjö kommuner i Västerbottens län till områden med högre pristillägg ej föranleda någon nämndens åtgärd.

Departementschefen

Småbrukarstödets bakgrund och nuvarande utformning

Under de senaste årtiondena har utvecklingen lett till en genomgripande omvandling av vårt lands jordbruk. Nya produktionsmetoder har under kort tid helt förändrat framställningen av jordbruksprodukter, som nu kan ske med en helt annan effektivitet än för endast ett par generationer sedan. Bland annat har jordbrukaren av i dag lärt sig att höja skördarna genom väl avvägd gödsling och att höja animalieproduktionens avkastning genom bättre balanserade foderstater.

Av särskild betydelse har emellertid varit den snabba mekaniseringen av vårt jordbruk. Ännu i mitten av 1940-talet uppgick traktorantalet till endast omkring 40 000 men är numera uppe i närmare 150 000. Skördetröskorna har ökat från knappt 500 vid slutet av det andra världskriget till cirka 21 000 för närvarande. Även andra maskinella hjälpmedel ingår nu som givna led i jordbruksproduktionen. Mekaniseringen har betytt, att arbetskraften inom jordbruket i stor utsträckning friställts och överflyttats till andra näringar. Jordbruksbefolkningen, som ännu på 1920-talet omfattade närmare två femtedelar av totalbefolkningen, har sålunda sedan dess sjunkit till knappt en femtedel. Industriens snabba expansion har givetvis varit av central betydelse för befolkningsströmmen från landsbygd till tätort.

Avflyttningen från jordbruket har i första hand berört den lejda arbetskraften. Denna svarar numera för endast 16 procent av jordbrukets totala arbetsvolym mot cirka 30 procent ännu för ett 10-tal år sedan. I snabb takt har även småbruk kommit att överges som företagsform. Vid många mindre brukningsenheter har ägoformen och det alltför begränsade produktionsunderlaget omöjliggjort en rationell tillämpning av moderna produktionsmetoder. Medvetandet om detta jämte de goda sysselsättningsförhållandena i andra näringar har minskat småbrukarungdomens benägenhet att övertaga fäderneärvda jordbruk.

Såsom ett centralt led i 1947 års jordbruksprogram ingick därför en strukturrationalisering, varigenom den på många håll långt gångna ägosplittringen skulle avhjälpas. Man ville sålunda eftersträva, att de gårdar, vilkas innehavare erhöll sin huvudsakliga inkomst från jordbruket, skulle få sådan storlek och form, att framstegen på det jordbrukstekniska området kunde utnyttjas och brukarna få full och effektiv sysselsättning. Statsmakternas ståndpunkt år 1947 innebar emellertid inte, att man generellt utdömde småbruket som företagsform. Man uttalade att småbruk i åtskilliga fall kunde vara bärkraftiga företagsenheter även på längre sikt, exempelvis genom en kombination av arbetet på den egna brukningsenheten med sysselsättning utanför densamma. Där sådana möjligheter saknades, skulle emellertid strukturrationaliseringen skapa förutsättningar för en effektiv produktionsinsats. Strukturrationaliseringen ansågs vara ett väsentligt led i strävandena att bevara en livskraftig landsbygd.

1947 års riksdag ansåg ett särskilt småbrukarstöd påkallat. Detta särskilda stöd angavs ha till syfte att åtminstone delvis utjämna det lönsamhetsunderskott, som förelåg vid mindre jordbruk på grund av deras otillfredsställande beskaffenhet. Man avsåg därför att under en övergångstid bereda brukarna av dessa mindre brukningsenheter ett bistånd från det allmännas sida, som stod i rimligt förhållande till den lönsamhet, som mera rationella brukningsenheter kunde uppnå vid den av statsmakterna stödda allmänna prisnivån på jordbrukets produkter.

Det allmänna prisstödet skulle enligt 1947 års riksdagsbeslut avvägas med utgångspunkt från förhållandena vid rationellt drivna gårdar i storleksgruppen 10—20 hektar. Någon särskild norm för avvägningen av småbrukarstödet angavs däremot inte. Till en början anknöts detta stöd helt till mjölkproduktionen och utgick i form av ett producent- och kontantbidrag till ett belopp av mer än 70 000 000 kronor per år. Bidraget skulle i princip upphöra vid ägarskifte på en gård. Genom en sådan anknytning till en äldre brukarkategori ansågs bidraget inte hindra en önskvärd strukturrationalisering. Däremot infördes ingen inkomstprövning, trots att en sådan hade föreslagits av den kommitté, som på 1940-talet utformade förslag till riktlinjer för jordbrukspolitiken.

Väsentliga ändringar har sedermera vidtagits beträffande småbrukarstödet. I början av 1950-talet frikopplades sålunda producentbidraget från den löpande mjölkproduktionen. Denna produktion, som under krisåren väsentligt understeg förkrigsnivån, ökade nämligen snabbt i slutet av 1940-talet. Eftersom avsättningsmöjligheterna för smör samtidigt försämrades, ansåg statsmakterna och jordbrukets organisationer det nödvändigt att rekommendera en omläggning av produktionen. För att stimulera till en sådan produktionsomläggning höjdes priserna på brödsäd och fläsk. Därefter genomfördes den förut nämnda omläggningen av producentbidraget, som nu kom att utgå med ett fast belopp, beräknat efter den genomsnittliga mjölkleveransen under perioden 1 juli 1948—30 juni 1952, och sålunda ej längre påverkades av förskjutningarna i de löpande mejerileveranserna.

Som förut nämnts, tillämpades i början ingen inkomstprövning i fråga om producentbidrag. Generellt utgående bidrag blev dock snart utsatta för allvarlig kritik. Det ansågs nämligen stötande, att statliga bidrag i en del fall utbetalades till personer med synnerligen goda inkomster. År 1953 genomfördes också en inkomst- och förmögenhetsprövning av producentbidraget, varvid bidrag vägrades sådana brukare, beträffande vilka det med hänsyn till deras inkomst- och förmögenhetsförhållanden var uppenbart, att de inte var beroende av jordbruket för sin utkomst. Genom denna prövning sjönk antalet bidragstagare från ungefär 180 000 till 140 000 och det totala bidragsbeloppet med ungefär 20 000 000 kronor. Under senare år har producentbidraget utgått med omkring 40 000 000 kronor per år.

Ungefär samtidigt som producentbidraget frikopplades från den löpande mjölkproduktionen infördes inom ramen för småbrukarstödet en ny bidragsform — leveranstillägget — som anknöts till de löpande mejerileve-

ranserna. Leveranstillägget har under de senaste åren uppgått till omkring 44 000 000 kronor per år. Småbrukarstödet har således även efter år 1953 till en väsentlig del utgått i form av mjölksubventioner. Härvid får man även beakta, att det särskilda stödet till jordbruket i norra Sverige lämnats genom ett extra mjölkpristillägg i detta område. Det extra mjölkpristillägget uppgår för närvarande totalt till omkring 27 000 000 kronor per år.

Småbrukets ställning i jordbruksproduktionen

Såsom tidigare nämnts, har småbrukarbefolkningen snabbt minskat under de senaste årtiondena. Det förtjänar emellertid enligt min mening observeras, att småbruket fortfarande spelar en betydande roll i jordbruksproduktionen och dessutom ger sysselsättning åt en stor befolkningsgrupp. Det har sålunda beräknats, att i slutet av 1940-talet drygt 600 000 människor erhöll sin huvudsakliga bärning från jordbruk i storleksgruppen 2—10 hektar. Denna befolkningsgrupp utgjorde ungefär 8—9 procent av landets totala folkmängd och ungefär en tredjedel av jordbruksbefolkningen. Hårtill kom sådan på småbruk bosatt befolkning, som erhåller huvuddelen av sina inkomster genom arbete utanför den egna brukningsenheten.

Sedan slutet av 1940-talet har småbrukarbefolkningen minskat snabbt och man kan räkna med att det numera är något mindre än en halv miljon människor, som erhåller sin huvudsakliga bärning från småbruket. Emellertid svarar småbruket fortfarande för ungefär en fjärdedel av vår totala jordbruksproduktion. I norra Sverige är andelen närmare tre fjärdedelar — ungefär 75 procent av åkerarealen hänför sig också i detta område till jordbruk under 10 hektar. I södra och mellersta Sveriges slättbygder är småbrukets andel i den totala produktionen knappt en åttondel.

Av totalskörden räknad i skördeenheter svarar småbruket för omkring 30 procent. Småbrukets vegetabilieproduktion hänför sig emellertid till en icke oväsentlig del till de olika fodermedel, som användes för animalieproduktionen på gården. Av vegetabiliska slutprodukter svarar därför småbruket för endast en sjundedel. Det kan nämnas, att något mindre än hälften av potatisproduktionen kommer från jordbruk under 10 hektar, medan motsvarande andel för sockerbetor är cirka 15 procent och är ännu lägre beträffande brödsäd.

Animalieproduktionen dominerar vid våra småbruk och räknat i kalorier svarar dessa för i runt tal två femtedelar av totalproduktionen. Omkring två femtedelar av mjölkproduktionen sker också vid småbruket, medan motsvarande andel i fråga om kött är något mindre. Av fläskproduktionen hänför sig ungefär en tredjedel till småbruket och av äggproduktionen inte mindre än tre femtedelar.

Småbrukets inkomstläge och småbrukarstödet utformning

Förut redovisade siffror anger, att en väsentlig del av våra jordbruksprodukter fortfarande framställs vid småbruket och att den i denna produk-

tion sysselsatta arbetskraften utgör en betydande del av landsbygdsbefolkningen. Det är därför enligt min mening ett samhällsintresse att i möjligaste mån trygga inkomstläget för denna befolkningsgrupp.

Utredningen om småbruksstöd har redovisat vissa inkomstundersökningar, som bland annat visar en betydande spridning i småbrukarnas inkomster. I en del fall har småbrukarna uppnått inkomster, som till och med överstigit genomsnittsinkomsten i basjordbrukens storleksgrupp. Det är dock tydligt, att det förbättrade inkomstläget för dessa småbrukare i första hand nåtts genom kompletterande inkomster av sysselsättning utanför den egna brukningsenheten. I åtskilliga fall utgör detta en sysselsättningsform, som kan bli bestående även på längre sikt. I en del fall torde däremot de förbättrade inkomsterna ha uppnåtts endast på grund av mera tillfälliga sysselsättningsmöjligheter utanför jordbruket.

Undersökningarna visar vidare, att inkomstläget vid en alldeles övervägande del av småbruket är betydligt lägre än vid jordbruk i närmast större storleksgrupp. Därest möjligheterna till kompletterande inkomster av skilda skäl saknats, har småbrukarna på grund av det begränsade produktionsunderlaget vid den egna gården haft svårt att följa med i den allmänna inkomstutvecklingen. Jag vill därför instämma i utredningens slutsats, att ett påtagligt stödbehov fortfarande föreligger vid en väsentlig del av småbruket, och anser, att samma principiella skäl som förestavade 1947 års riksdags beslut angående småbrukarstödet fortfarande gäller. Starka skäl talar också enligt min mening för en viss utvidgning av stödet till den i inkomsthänseende sämst gynnade småbrukarkategorin.

Samtidigt som det sålunda enligt min uppfattning är angeläget, att man genom stödåtgärder söker förbättra småbrukarbefolkningens inkomstläge, bör observeras, att man genom särskilda bidrag inte på längre sikt kan lösa inkomstproblemet vid småbruket. Jag har tidigare framhållit, att strukturaliseringen utgör ett väsentligt led i strävandena att bevara en livskraftig landsbygd. Det är därför ett gemensamt samhälls- och landsbygdsintresse, att denna rationalisering fortskrider. Jag är samtidigt medveten om att — såsom utredningen också påpekat — dragningen från jordbruket i vissa fall kan bli så stark, att i en del trakter en accentuerad utveckling kan leda till att underlaget för erforderliga gemensamma anordningar helt rubbas. I likhet med utredningen anser jag dock, att man genom det särskilda småbrukarstödet endast i begränsad grad kan påverka denna utveckling.

Jag vill i detta sammanhang även påminna om att arbetsmarknadsstyrelsen i sitt remissyttrande över småbruksstödsutredningens förslag framhållit som betydelsefullt, att jordbrukets arbetskraftsbehov kan nedbringas genom rationalisering. Enligt styrelsens mening torde detta vara en förutsättning för att den kvarvarande jordbrukarbefolkningen skall erhålla trygg och god utkomst. Styrelsen har vidare anfört, att småbrukarna i ökad omfattning blivit beroende av inkomsterna vid sidan av det egna jordbruket och att de i ökad omfattning vänt sig till arbetsförmedlingarna med begäran om arbete. Därvid har det enligt styrelsen förelegat svårigheter att trots arbetskraftsbrist i övrigt skaffa lämpligt arbete åt småbrukare, som är bundna till en lokal arbetsmarknad.

Beträffande utformningen av olika stödåtgärder har jag ansett mig i det följande böra föreslå, att det nuvarande producentbidraget ersättes av ett arealtillägg. Småbrukarstödet bör enligt min mening dessutom utgå i form av leveranstillägg och extra mjölkpristillägg i norra Sverige. En ytterligare uppdelning av småbrukarstödet på flera bidragsformer är däremot enligt min uppfattning icke påkallad och jag föreslår följaktligen inte införandet av ett särskilt kalvbidrag.

Areal tillägg

Såsom tidigare anförts, frikopplades producentbidraget i början av 1950-talet från den löpande mjölkproduktionen och det har sedan dess utgått med belopp, avvägda i förhållande till mejerileveranserna under perioden 1 juli 1948—30 juni 1952. Liksom utredningen anser jag det vara mindre lämpligt att på längre sikt anknyta ett bidrag till produktionen under en förgången tidsperiod och att producentbidraget således bör slopas som bidragsform. Med hänsyn till avsättningsläget på mjölkområdet kan dock enligt min mening en vidgad anknytning av det generella småbrukarstödet till de löpande mjölkleveranserna inte komma i fråga och producentbidraget bör därför lämpligen ersättas med ett bidrag med det av utredningen föreslagna arealtilläggets principiella utformning. Vissa ändringar i utredningens utformning av arealtillägget synes emellertid av skilda skäl påkallade.

Enligt utredningens förslag skulle arealtillägg utgå till brukningsenheter med en åkerareal överstigande 1,0 hektar. I ett särskilt yttrande har en av experterna i utredningen framhållit, att enligt hans uppfattning brukningsenheterna under 2,1 hektar knappast kan betraktas som jordbruksföretag och att arealtillägg följaktligen inte bör utgå vid brukningsenheter med lägre åkerareal än 2,1 hektar, eftersom det inte kan anses förenligt med småbrukarstödet syften att inom dess ram subventionera en viss speciell bosättningsform. Liknande synpunkter har även framförts av ett stort antal remissinstanser. Enligt min uppfattning står det också bäst i överensstämmelse med de för småbrukarstödet vedertagna principerna, att arealtillägg generellt utgår först från och med en areal av 2,1 hektar åker. Jag vill i detta sammanhang också erinra om att enligt nu gällande bestämmelser producentbidrag endast utgår vid brukningsenheter, vilka kan betecknas som jordbruk i sedvanlig mening.

Med hänsyn till det förut anförda anser jag mig böra föreslå följande skala för arealtillägg.

2,1— 3,0	hektar	—	200	kronor
3,1— 4,0	»	—	300	»
4,1— 5,0	»	—	400	»
5,1— 6,0	»	—	400	»
6,1— 7,0	»	—	400	»
7,1— 8,0	»	—	300	»
8,1— 9,0	»	—	300	»
9,1—10,0	»	—	200	»

Enligt utredningens förslag skall arealtillägget anknytas till fastighetstaxeringens uppgifter om åkerarealerna och ändringarna i dessa skall beaktas i samband med de periodiskt återkommande fastighetstaxeringarna, medan under mellanperioderna fastighetstaxeringens uppgifter skall gälla vid utbetalningen av tillägget. Detta förslag bör enligt min mening i princip godtagas.

I övrigt bör arealtillägget utgå till brukaren och vid arrende bör således arrendatorn och inte ägaren vara bidragsberättigad. Vid sidan av den vid fastighetstaxeringen angivna åkerarealen bör följaktligen hänsyn också tagas till eventuella arrenden av tillskottsjord. Vid ansökan om arealtillägg bör således anges såväl den vid den senaste fastighetstaxeringen fastställda åkerarealen vid den av bidragssökanden brukade fastigheten eller fastigheterna som eventuellt arrenderad eller utarrenderad åker. Arealtilägget bör därefter beräknas på den sammanlagda respektive reducerade brukade åkerarealen.

Det av utredningen föreslagna kravet, att bidragstagaren under det år, som arealtillägget avser, skall ha varit mantalsskriven å brukningsenheten eller vid sambruk å någon av brukningsenheterna, anser jag böra godtagas. Genom detta krav skapas nämligen en viss garanti för att tillägget inte tillföres personer utanför jordbruket.

Enligt småbruksstödsutredningens förslag skulle någon anknytning till viss brukarkategori inte upprätthållas beträffande arealtillägget. Den anknytning till brukare, som kännetecknar det nuvarande producentbidraget, skulle således inte kvarstå. Såsom tidigare anförts, är nämligen den anordningen enligt utredningens uppfattning av underordnad betydelse för strukturrationaliseringens utveckling. Denna har i stället i första hand ansetts bli påverkad av sysselsättningsförhållandena i övriga näringar.

Jag kan inte helt dela utredningens ståndpunkt i dessa avseenden. Ett generellt till nytillträdande jordbrukare utgående arealtillägg har också med hänsyn till strukturrationaliseringens utveckling avstyrkts av flertalet remissinstanser. Enligt min mening är det också av synnerligen stor vikt, att småbrukarstödet utformas så, att en önskvärd strukturrationalisering inte fördröjes. Denna är nämligen såsom jag förut anfört väsentlig för strävandena att bevara en livskraftig landsbygd.

Jag anser mig sålunda inte böra föreslå, att arealtillägg skall utgå generellt även till nytillträdande jordbrukare. En alltför hård anknytning till en viss brukarkategori kan emellertid leda till icke önskvärda följder. Enligt min uppfattning bör därför de nuvarande möjligheterna att lämna bidrag till nytillträdande jordbrukare i viss mån vidgas.

Enligt gällande bestämmelser för producentbidrag äger en jordbrukare, som har tillträtt gården efter den 1 juli 1948, erhålla bidrag under villkor

a) att företrädaren var innehavare av brukningsenheten redan före den 1 juli 1948 samt att den nye innehavaren antingen är änkling eller änka efter företrädaren eller eljest på grund av släktskap eller annat förhållande stått

företrädaren nära och redan före nyssnämnda dag och alltsedan dess helt eller huvudsakligen skött jordbruket å brukningsenheten; eller

b) att brukningsenheten är i behov av och kan förväntas bli föremål för yttre rationalisering, att brukaren först sedan sådan rationalisering kommit till stånd kan beräknas ha möjlighet att uppnå en tillfredsställande bärgning, samt att med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt ett särskilt stöd till honom kan anses befogat.

Enligt min uppfattning bör det under a) angivna villkoret ändras i så måtto, att bidrag bör kunna utgå även till nytillträdande jordbrukare, vilken antingen är änkling eller änka efter företrädaren eller eljest på grund av nära släktskap eller annat särskilt förhållande stått företrädaren nära, och detta oavsett om vederbörande tidigare helt eller huvudsakligen har skött jordbruket på brukningsenheten. Som villkor bör dock gälla att den nytillträdande jordbrukaren stadigvarande har varit bosatt i bygden.

I detta sammanhang uppstår frågan, huruvida arealtillägget liksom producentbidraget i princip bör anknytas till de brukare, som skötte ifrågavarande småbruk den 1 juli 1948. Bland annat den föreslagna ändringen i villkoren för bidragsrätt till nytillträdande jordbrukare synes emellertid göra en allmän omprövning nödvändig. Det torde nämligen stöta på stora praktiska svårigheter att bedöma förhållanden, som ligger upp till ett årtionde tillbaka i tiden. Jag anser därför, att anknytningen till viss brukarkategori bör gälla de brukare, som bedrivit jordbruk på brukningsenheterna den 1 juli 1959. Vid ingången till det nya stödsystemet kommer sålunda samtliga brukare på ifrågavarande brukningsenheter i princip att vara bidragsberättigade, förutsatt att de i övrigt uppfyller villkoren för arealtillägg.

Som villkor för erhållande av arealtillägg har utredningen om småbruksstöd föreslagit en högsta förmögenhet av 80 000 kronor. Beloppet anknyter till den gräns, som berättigar till frihet från förmögenhetsskatt. Flera remissinstanser har emellertid framhållit, att förmögenhetsgränsen i stället borde fastställas till 50 000 kronor. Man har därmed förordat den gräns, som inom utredningen föreslagits av en av dess experter. Även enligt min uppfattning talar starka skäl för att förmögenhetsgränsen fastställes vid den lägre nivån. Det torde nämligen knappast anses stå i överensstämmelse med småbrukarstödet syften att tillföra statliga subventionsbelopp till personer med en förhållandevis stor förmögenhet. De kontrollsvårigheter, som utredningen åberopat mot en lägre förmögenhetsgräns, anser jag inte utgöra tillräckligt skäl för en högre sådan gräns och jag anser mig därför böra föreslå, att en förmögenhet överstigande 50 000 kronor skall utesluta från rätt till arealtillägg. Är brukaren gift, bör denna gräns avse makarnas sammanlagda förmögenhet.

De av utredningen föreslagna principerna för bestämning av inkomstgränsen för erhållande av arealtillägg anser jag vara väl avvägda med hänsyn till småbrukarstödet syften. Inkomstgränsen bör således enligt min uppfattning utformas i enlighet med utredningens förslag. Småbrukarstö-

det bör följaktligen i princip inte utgå till brukare med högre inkomster än genomsnittsinkomsten i storleksgruppen 10—20 hektar. Även vad utredningen i övrigt föreslagit beträffande den närmare utformningen och tillämpningen av inkomstgränsen och den särskilda inkomstgränsen i norra Sverige anser jag mig böra tillstyrka.

Beträffande inkomstgränsen bör man sålunda utgå från genomsnittsinkomsten för gruppen 10—20 hektar under de 3 senast förflutna år, för vilka resultat från statistiska centralbyråns deklarationsundersökningar föreligger. För att borttaga effekten av den tidsmässiga eftersläpningen, bör inkomstgränsen på sätt utredningen angivit framskrivras för eventuella förändringar i penningvärdet, beräknade med hjälp av socialstyrelsens konsumentprisindex. I gränsfall bör arealtillägget utgå med reducerat belopp, så att inkomstgränsen inte överskrides genom bidraget. Därvid bör dock enligt min uppfattning bidragsbelopp understigande 50 kronor inte utbetalas.

Bestämningen av inkomstgränsen för norra Sverige bör i enlighet med utredningens förslag ske på följande sätt. För de år, varpå inkomstgränsen bygger, bör, på grundval av deklarationsundersökningarna, beräknas den genomsnittliga skillnaden i inkomstläget i storleksgruppen 2—10 hektar i norra Sverige och i övriga delar av landet. Därest inkomstläget i det förstnämnda området överstiger inkomstnivån i övriga delar av landet bör inkomstgränsen för norra Sverige höjas med det skillnadsbelopp, som beräkningen utvisar.

Den **lokala administrationen** av arealtillägget bör enligt min uppfattning omhänderhas av lantbruksnämnderna, varvid ansvaret för administrationen och kontrollen i sista hand bör ankomma på lantbruksstyrelsen. I motsats till utredningen anser jag det nämligen vara av väsentlig betydelse, att administrationen av arealtillägget tillkommer organ med ingående lokal-kännedom.

Ansökan om arealtillägg bör — såsom utredningen föreslagit — avlämnas i samband med den allmänna självdeklarationen, d. v. s. i februari, och bör då avse arealtillägg för närmast föregående kalenderår. På ansökningshandlingen bör anges fastighetsnummer, åkerareal enligt den senaste fastighetstaxeringen, samt uppgift om i vad mån tillskottsjord arrenderats eller utarranderats och om sökandens mantalsskrivning föregående höst.

Efter behandlingen av deklarationen bör taxeringsnämnden å ansökningshandlingen anteckna uppgift om sökandens inkomst och förmögenhet.

Taxeringsnämnderna skall enligt gällande bestämmelser vara klara med taxeringsarbetet till utgången av juni månad. Vid denna tidpunkt bör sålunda samtliga ansökningshandlingar vara inkomna till lantbruksnämnderna, som kan utbetala arealtilläggen senast under loppet av förhösten samma år.

Förslaget innebär, att man vid utbetalningen av arealtillägget utgår från den av taxeringsnämnden fastställda inkomsten och förmögenheten. Emellertid kan de av taxeringsnämnderna fastställda beloppen senare ändras

av bland annat prövningsnämnden. Innebär en sådan ändring, att inkomst- eller förmögenhetsbeloppet sänkes under respektive gräns, bör vederbörande med hänvisning till ändrad taxering senare kunna erhålla arealtilllägg för ifrågavarande år. Vid en höjning i senare instans av inkomsten eller förmögenheten över respektive gräns bör — såsom utredningen föreslagit — ett redan utbetalat arealtilllägg inte återkrävas.

Utredningen om småbruksstöd har vid utformningen av arealtillägget föreslagit en viss särbehandling av nuvarande producentbidragstagare i Västerbottens och Norrbottens läns inland samt Jämtlands läns fjällbygder med upp till 2,0 hektar åker. Även enligt min uppfattning är en viss särordning i detta sammanhang påkallad. Jag anser mig således böra föreslå, att ifrågavarande bidragstagare erhåller bidrag med det belopp, med vilket producentbidraget tidigare utgått, dock högst 200 kronor. Bidraget bör sökas på samma sätt som arealtillägget och de för arealtillägget uppställda normerna bör även gälla för detta övergångsbidrag.

Kostnaderna för det av mig i det föregående föreslagna arealtillägget kan beräknas till 37 000 000 kronor.

Leveranstilllägg för mjölk

Det nuvarande leveranstillägget för mjölk, som utgår i visst förhållande till den till mejeri levererade mjölkkvantiteten, bör enligt min uppfattning även i fortsättningen bibehållas som bidragsform. Ett sådant bidrag kompletterar nämligen — såsom utredningen också framhållit — det föreslagna arealtillägget bland annat genom att de övergångar, som uppstår vid tillämpningen av åkerarealen som bidragsgrund, i viss mån uppmjukas. Jag anser dock påkallat med vissa modifikationer i utredningens utformning av leveranstillägget.

När leveranstillägget infördes under år 1952 utgick det först med 5 öre per kilogram för den del av leveransen, som låg mellan 4 000 och 10 000 kilogram per år, samt för leveranserna över 10 000 kilogram med 300 kronor. Sedermera ändrades leveranstillägget så, att det i större utsträckning än tidigare begränsades till småbruk samt jordbruk i basjordbrukens storleksgrupp. Från och med regleringsåret 1954/55 har nämligen leveranstillägget utgått med 3 öre per kilogram för leveranser upp till 10 000 kilogram, maximibeloppet har därefter kvarstått oförändrat till 25 000 kilogram i årsleverans, varefter tillägget minskats med 6 öre per kilogram för överskjutande kvantitet. Vid dessa bidragsbelopp har ungefär 60 procent av det totalt utbetalade beloppet tillförts jordbruk under 10 hektar, medan 20—25 procent tillkommit jordbruk i storleksgruppen 10—20 hektar.

Utredningen om småbruksstöd har föreslagit, att leveranstillägget skall utgå med 5 öre per kilogram för leveranskvantiteten mellan 1 001—9 000 kilogram per år, sedan utgå med oförändrat 400 kronor per år för leveranskvantiteterna upp till 15 000 kilogram och därefter avtrappas med 4 öre per kilogram för överskjutande kvantitet. Vid denna utformning skulle ungefär 70 procent av leveranstilläggets totalbelopp tillkomma jordbruk under

10 hektar och ungefär 25 procent jordbruk i storleksgruppen 10—20 hektar. Utredningens förslag innebär således en ytterligare koncentration av leveranstillägget till de mindre brukningsenheterna. Även enligt min uppfattning är det önskvärt, att leveranstillägget utformas så, att det till helt övervägande del kommer det mindre jordbruket till godo och att tillägget således helt får karaktären av småbrukarstöd. Uteslutande av administrativa skäl har jag dock inte ansett mig böra föreslå en arealgräns även i fråga om detta tillägg. Däremot har jag ansett det påkallat med en sådan ändring av den föreslagna bidragsskalan, att tillägget vid större årsleveranser ytterligare begränsas. Leveranstillägget bör således utgå med 5 öre per kilogram för leveranskvantiteten 1 001—9 000 kilogram per år, därefter utgå med oförändrat 400 kronor per år för leveranskvantiteterna mellan 9 000—12 000 kilogram och för leveranser överstigande 12 000 kilogram minskas för överskjutande kvantitet med 4 öre per kilogram. Tillägg under 50 kronor bör ej utgå.

Totalkostnaden för det av mig föreslagna leveranstillägget kan beräknas till ungefär 44 000 000 kronor. Av detta belopp kan 32 000 000 kronor eller närmare 75 procent beräknas bli tillförda jordbruk under 10 hektar. Detta innebär en höjning av stödet till ifrågakvarande jordbruk med 7 000 000 kronor. Av återstoden kan — liksom vid tilläggets nuvarande utformning — 10 000 000 kronor beräknas bli tillförda jordbruk i storleksgruppen 10—20 hektar och något mindre än 2 000 000 kronor jordbruk över 20 hektar.

Ansvar för kontrollen och utbetalningen av leveranstillägget bör liksom hittills tillkomma statens jordbruksnämnd.

Det särskilda stödet i norra Sverige

Sedan länge har särskilt stöd utgått till mjölkproducenterna i norra Sverige. Det för närvarande utgående extra mjölkpristillägget i denna del av landet har för regleringsåret 1958/59 beräknats till omkring 27 500 000 kronor. Som utredningen om småbrukarstöd framhållit, har betydelsen av det extra mjölkpristillägget under de gångna åren reducerats genom förändringen i penningvärdet. De nuvarande tilläggsbeloppen har nämligen utgått oförändrade sedan den 1 mars 1952. Från denna tidpunkt fram till hösten 1957 hade socialstyrelsens konsumentprisindex stigit med ungefär 15 procent. Enligt utredningens förslag skulle därför det extra mjölkpristillägget i norra Sverige korrigeras med hänsyn till förändringen i penningvärdet och således uppskrivas med detta belopp.

Av nuvarande subventioner tillföres norra Sverige av producentbidraget ungefär 15 000 000 kronor, medan leveranstillägget i dess nuvarande utformning ger samma område omkring 12 000 000 kronor. Genom producentbidrag och leveranstillägg erhåller sålunda norra Sverige sammanlagt ungefär 27 000 000 kronor i statliga subventioner. Av det i det föregående föreslagna arealtillägget kan ungefär 14 000 000 kronor beräknas bli tillförda norra Sverige. Härtill kommer ungefär 15 000 000 kronor genom leveranstillägget. De föreslagna småbrukarsubventionerna innebär följaktligen, att stödet till småbruket i norra Sverige ökas från 27 000 000 till 29 000 000 kronor.

Enligt min uppfattning kan starka skäl åberopas för en förbättring av det särskilda stödet till norra Sverige. Med hänsyn till de speciella norrländska produktionsbetingelserna bör detta stöd enligt min uppfattning även framdeles utgå i form av ett extra mjölkpristillägg. Det bör därvid understrykas, att den norrländska mjölkproduktionen knappt täcker förbrukningen inom området, varför den föreslagna bidragsformen i detta område bör kunna godtagas. Med hänsyn härtill anser jag mig böra föreslå, att det extra mjölkpristillägget till norra Sverige uppskrives med ungefär 20 procent i stället för med de 15 procent, som utredningen föreslagit. Totalkostnaden för norrlandstillägget kan då beräknas till 33 000 000 kronor, vilket innebär en ökning i förhållande till det för närvarande utgående norrlandstillägget med drygt 5 000 000 kronor. Det genom olika subventioner till småbruket i norra Sverige tillförda beloppet ökas därigenom med totalt (2 000 000 + 5 000 000 =) 7 000 000 kronor.

Vissa remissinstanser har ansett det befogat, att Ljusdalsortens mejeriförenings område i nordvästra Hälsingland överföres till närmast högre bidragsgrupp. Enligt min uppfattning bör detta förslag accepteras. Vidare bör Jörns och Norsjö kommuner i Västerbottens län föras till den högsta bidragsgruppen. Däremot bör i övrigt områdesindelningen för det extra mjölkpristillägget och de huvudsakliga relationerna mellan bidragsbeloppen i olika områden i norra Sverige icke ändras. Det extra mjölkpristillägget i norra Sverige bör sålunda utgå med följande belopp.

	Öre/kg mjölkfett	Öre/kg mjölk (3,5 % fetthalt)	Öre/kg mjölk (3,99 % fetthalt)
I. Norrbottens län, Västerbottens läns lappmark, Jörns och Norsjö kommuner i Västerbottens län, Västernorrlands län såvitt angår mjölk, som levereras till Backe mejeri, Jämtlands län såvitt angår mjölk, som levereras till Gäddede mejeri	220	7,7	8,8
II. Västerbottens län i övrigt, Jämtlands län i övrigt samt Kopparbergs län såvitt angår mjölk som levereras till Särna mejeri	200	7,0	8,0
III. Västernorrlands län i övrigt samt Ljusdalsortens mejeriförenings område i nordvästra Hälsingland	160	5,6	6,4
IV. Hälsingland i övrigt samt Kopparbergs län såvitt angår mjölk, som levereras till Leksands, Mora, Rättviks, Särna och Vansbro mejerier	120	4,2	4,8

V. Kopparbergs län i övrigt, Gästrikland, Uppsala län såvitt angår mjölk, som levereras till Skärplinge, Tierps och Örbyhus mejerier, Västmanlands län såvitt angår mjölk, som levereras till Östervåla mejeri, Värmlands län, Örebro läns bergslag samt Tössbo och Vedbo härader och Ämås stad i Älvsborgs län	35	1,2	1,4
---	----	-----	-----

Kostnaderna för det föreslagna stödsystemet

Som framgår av det föregående, kan kostnaderna för det föreslagna arealtillägget beräknas till 37 000 000 kronor. Kostnaderna för leveranstillägget har beräknats till 44 000 000 kronor, varvid ungefär 32 000 000 kronor tillkommer jordbruk med en åkerareal understigande 10 hektar. För det extra mjölkpristillägget i norra Sverige är siffrorna 33 000 000 respektive 19 000 000 kronor. Totalt beräknas sålunda kostnaderna för stödsystemet uppgå till 114 000 000 kronor. Det nuvarande producentbidraget, leveranstillägget och extra mjölkpristillägget i norra Sverige beräknas för 1959/60 till omkring 107 000 000 kronor. Det föreslagna stödsystemet innebär sålunda en total bidragshöjning med 7 000 000 kronor.

Av de här föreslagna subventionerna kan, som framgår av det föregående, 88 000 000 kronor beräknas bli tillförda jordbruk med en åkerareal understigande 10 hektar. Förslaget innebär därmed en förstärkning av stödet till dessa jordbruk med 9 000 000 kronor.

Ikraftträdande av stödsystemet

Med hänsyn till de administrativa möjligheterna bör det nya stödsystemet i dess helhet genomföras från och med budgetåret 1960/61. Det nuvarande producentbidraget bör sålunda efter oförändrade grunder utbetalas under innevarande kalenderår (avseende producentbidraget för kalenderåret 1958), medan arealtillägget för första gången bör utbetalas sommaren 1960 och då avse kalenderåret 1959.

Den i det föregående föreslagna ändringen av leveranstillägget bör genomföras från och med den 1 september 1959 och vid denna tidpunkt bör även den föreslagna höjningen av det extra mjölkpristillägget i norra Sverige träda i kraft.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, lantbruksstyrelsen respektive jordbruksnämnden att i huvudsaklig överensstämmelse med vad som anförts i det föregående utfärda erforderliga bestämmelser angående det särskilda stödet till det mindre jordbruket.

Anslagsäskanden m. m.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t på min hemställan under nionde huvudtiteln föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskilda propo-

sitioner i ämnena, till Producentbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk respektive Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område för budgetåret 1959/60 beräkna ett förslagsanslag av 37 500 000 kronor respektive ett reservationsanslag av 173 000 000 kronor. Under sistnämnda anslag har hittills anvisats medel till bland annat leveranstillägget för mjölk samt det extra mjölkpristillägget i norra Sverige.

Jag har i det föregående föreslagit, att producentbidraget skall ersättas av ett arealtillägg till vissa innehavare av mindre jordbruk. Anslaget till producentbidrag bör därför slopas. Jag har vidare förordat, att det särskilda stödet åt det mindre jordbruket i fortsättningen skall utgå i form av arealtillägg, leveranstillägg för mjölk samt extra mjölkpristillägg i norra Sverige. De på budgetåret 1959/60 belöpande kostnaderna för det föreslagna stödet har beräknats till sammanlagt 114 000 000 kronor. Beloppet synes mig böra anvisas å ett nytt, under nionde huvudtiteln upptaget reservationsanslag, vilket bör benämnas Särskilt stöd åt det mindre jordbruket. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att sedermera ställa de för utbetalande av arealtillägg respektive leveranstillägg och extra mjölkpristillägg erforderliga beloppen till lantbruksstyrelsens respektive jordbruksnämndens förfogande ävensom att vid behov medge jämkningar i de till ämbetsverken anvisade beloppen.

Departementschefens hemställan

Under åberopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att

dels godkänna de i det föregående framlagda förslagen angående utformningen av det särskilda stödet åt det mindre jordbruket,

dels å riksstaten för budgetåret 1959/60 under nionde huvudtiteln till *Särskilt stöd åt det mindre jordbruket* anvisa ett reservationsanslag av 114 000 000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

R. Henriksson